

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra**

Simonos Štuikytės,
V kurso, komercinės teisės
Dieninių studijų atšakos studentės

Magistro darbas
**Grynai ekonominių nuostolių (*pure economic loss*) atlyginimas:
lyginamieji aspektai**

Darbo vadovas: doc. dr. Vytautas Mizaras
Recenzentas: asist. dr. Stasys Drazdauskas

Vilnius 2009

Turinys

Įžanga	3
1. Grynai ekonominių nuostolių samprata	6
1.1 Grynai ekonominių nuostolių sąvoka ir ekonominių interesų apsauga	6
1.2 Grynai ekonominių nuostolių atlyginimo problematika	11
3. Deliktų teisės tradicijos	18
2.1 Istorinė grynai ekonominių nuostolių atlyginimo analizė	18
2.2 Grynai ekonominių nuostolių atlyginimas JAV	23
2.3 Grynai ekonominių nuostolių atlyginimas Anglijoje	27
2.4 Grynai ekonominių nuostolių atlyginimas Vokietijoje	30
2.5 Grynai ekonominių nuostolių atlyginimas Austrijoje	34
2.6 Grynai ekonominių nuostolių atlyginimas Prancūzijoje	35
2.7 Grynai ekonominių nuostolių atlyginimas Lietuvoje	36
2.8 Analizės apibendrinimas	41
2.9 Deliktų teisės derinimo iniciatyvos	42
3. Grynai ekonominių nuostolių atlyginimas atskirų kategorijų bylose	47
3.1 Auditas	47
3.2 „Kabelių“ bylos	54
3.3 Netinkamos kokybės produktais padaryta žala	58
Išvados	67
Literatūros sąrašas	69
Santrauka	72
Summary ‘Recovery of Pure Economic Loss: Comparative Aspects’	73

Ižanga

Temos aktualumas. Grynai turtinių nuostolių atlyginimas deliktų teisėje yra viena problemiškesniųjų sričių, kelianti daug diskusijų bei nesutarimų ir praktiniu, ir doktrininu aspektu. Atsižvelgiant į šiuolaikinės visuomenės teisinių ir ekonominių santykių sudėtingumą bei neatsiejamumą, grynai turtinių nuostolių atlyginimo galimybė deliktų teisės pagrindu darosi vis aktualesnė ir vis dažniau keliamas klausimas, ar deliktų teisės normos turėtų užtikrinti asmens grynai ekonominių interesų apsaugą, jei taip, kokia apimtimi. Atsakymas į šiuos klausimus įvairiose valstybėse yra skirtingas, sąlygotas tų valstybių deliktų teisės tradicijų ir visuomenėje vyraujančių teisės politikos tendencijų. Kai kuriose valstybėse laikomasi visiškai priešingų pozicijų, tad teisės mokslininkams kyla klausimas, ar iš tiesų visos pozicijos gali būti racionaliai pagrįstos. Analizuojant grynai turtinių nuostolių vienokio ar kitokio teisinio reguliavimo privalumus ir trūkumus, teisės doktrinoje bandoma rasti priimtinausią variantą, kuris tinkamai suderintų grynai turtinius nuostolius neatsargiai sukėlusio asmens bei nukentėjusiojo interesus. Mokslininkų tarpe vykstant karštomis diskusijoms, teismai tuo tarpu susiduria su realiomis grynai turtinių nuostolių atlyginimo klausimą keliančiomis situacijomis. Nors žvelgiant lyginamuoju aspektu teismų praktika šiuo klausimu yra gana nuosekli, visgi priimtų sprendimų argumentacija neretai kelia abejonių savo teisiniu pagrįstumu. Be to, skirtingų kategorijų bylose teismai dažnai nustato išimtinį reguliavimą bendrai suformuluotos taisyklės atžvilgiu. Magistro darbo autorės nuomone, ši tendencija suponuoja tai, jog teisinių santykių modernėjimas vis dažniau kels problemų tradiciniam klausimo reguliavimui ir labai tikėtina, kad teismų praktikoje po truputį išryškės naujos šio klausimo sprendimo tendencijos. Lietuvoje grynai turtinių nuostolių atlyginimo klausimas mokslininkų tarpe nėra plačiai diskutuojamas. Tiesa, mūsų valstybėje šis klausimas dar nekliamas ir teismų praktikoje. Tačiau labai tikėtina, jog ilgainiui grynai turtinių nuostolių atlyginimo klausimas iškils ir Lietuvos teisės sistemoje. Šio darbo autorė mano, kad būtent dabar yra tinkamiausias metas teisės doktrinoje suformuoti mūsų valstybės teisininkų poziciją minėto pobūdžio nuostolių atlyginimo atžvilgiu ir, atsižvelgiant į tai, jog grynai turtinių nuostolių atlyginimo bylos yra itin sudėtingos, užkirsti kelią nepagrįstų teismo sprendimų priėmimui.

Tikslai ir objektas. Magistro darbas yra skirtas lyginamajai grynai turtinių nuostolių atlyginimo analizei, siekiant išsiaiškinti, kurios valstybės pasirinkta pozicija yra labiausiai pagrįsta bei kelianti mažiausiai problemų. Dėmesys kreipiamas ne tik į dabartinės deliktinių santykių reguliavimo tendencijas, bet ir į istorinį šių tendencijų formavimosi

kontekstą, norint išsiaiškinti, kokios priežastys lėmė vienokios ar kitokios pozicijos atsiradimą. Atskleidus grynai turtinių nuostolių atlyginimo ribojimo, ir, atvirkščiai – jų neribojimo, trūkumus bei privalumus užsienio valstybių praktikoje, bus svarstoma, kokie galimi ir priimtinausi šios problemos sprendimo variantai Lietuvos deliktų teisės sistemoje. Magistro darbą sudaro trys dalys. Pirmoji dalis yra skirta grynai turtinių nuostolių sampratos atskleidimui bei šių nuostolių ribojimo taisyklės pagrįstumo analizei; antroje dalyje nagrinėjama istorinė ekonominių interesų apsaugos raida bei atskirų valstybių deliktų teisės dabartinės tradicijos grynai turtinių nuostolių atžvilgiu; trečioji dalis apima išsamų trijų kategorijų bylų, darbo autorės manymu, tinkamiausiai atskleidžiančių grynai turtinių nuostolių charakteristiką, tyrimą. Renkantis darbe nagrinėtinus klausimus, autorė siekė aprėpti visus aspektus, būtinus visapusiškam problemos atskleidimui. Minėtina, jog darbe neanalizuojamos grynai turtinių nuostolių atlyginimo situacijos, kai šio pobūdžio nuostoliai kyla dėl kitam asmeniui padaryto sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo. Šių deliktų metu padarytų grynai turtinių nuostolių atlyginimas pagal bendrą principą yra priimtinas visų analizuotų valstybių teisės sistemose, tad, magistro darbo autorės pasirinkimu, labiau gilintasi į daugiau neaiškumų ir konfliktų keliančias analizuojamo klausimo sritis.

Metodai. Pats pagrindinis darbo metodas yra lyginamasis, lėmęs paties darbo struktūrą bei suteikęs galimybę visapusiškai atskleisti skirtingų pozicijų egzistavimą įvairiose teisės sistemose. Lyginamasis metodas naudotas dviem aspektais. Pirmiausia magistro darbo analizės ašis yra grynai turtinių nuostolių atlyginimo galimybės lyginimas šešiose autorės pasirinktose valstybėse: Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV), Anglijoje, Vokietijoje, Austrijoje, Prancūzijoje ir Lietuvoje. Minėtos valstybės pasirinktos atsižvelgiant į faktą, kad jos priklauso įvairioms teisės šeimoms, pasižyminčiomis skirtingomis teisės tradicijomis. Antrasis lyginamojo metodo naudojimo būdas atskleidžiamas trečioje magistro darbo dalyje, nagrinėjant skirtingas bylų kategorijas ir lyginant jose taikomas grynai turtinių nuostolių atlyginimo ribojimo taisyklės ypatumus. Istorinis metodas, magistro darbo autorės taip pat turėjęs ypač didelės svarbos, buvo naudojamas siekiant išsiaiškinti vienokios ar kitokios pozicijos susiformavimo priežastis bei jos pagrįstumą. Šis metodas daugiausiai atsiskleidžia antroje magistro darbo dalyje pateiktoje skirtingų istorinių laikotarpių deliktų teisės tendencijų analizėje. Loginio metodo pagrindu nagrinėjamas grynai turtinių nuostolių ribojimo taisyklės pagrįstumas. Šis metodas, kartu naudojant ir sisteminį tyrimo būdą, buvo esminis pateikiant siūlymus dėl galimo minėto pobūdžio nuostolių klausimo sureguliuavimo Lietuvos teisės sistemoje.

Darbo originalumas. Grynai turtinių nuostolių atlyginimo klausimas Lietuvos teisininkų mokslinio pobūdžio darbuose nėra nagrinėtas nei lyginamuoju, nei nacionaliniu aspektu. Artimiausiuose šiai temai teisės doktrinos darbuose yra analizuojamas netiesioginės žalos institutas bei netiesioginių nuostolių atlyginimas, tačiau šiuose tyrimuose grynai turtinių nuostolių sąvoka nėra vartojama, tuo labiau nėra pateikiama ir šio pobūdžio nuostolių sampratos¹. Žvelgiant į mokslinius tyrimus nagrinėjama tema tarptautiniu mastu, pažymėtina, kad užsienio valstybėse grynai turtinių nuostolių atlyginimo klausimas yra plačiai analizuojamas. Ypač daug lyginamosios teisės studijų veikalų Europoje pasirodė 2003 – 2004 m. Tiesa, JAV doktrinoje šia tema domimasi šiek tiek mažiau dėl ten vyraujančių deliktų teisės tradicijų ypatumų. Tarptautiniu mastu šis magistro darbas originalus tuo, kad grynai turtinių nuostolių atlyginimo problema yra vertinama Lietuvos teisininkės akimis, remiantis šioje valstybėje vyraujančiu teisės požiūriu bei deliktų tradicijomis. Be to, šiame darbe analizuojamos grynai turtinių nuostolių atlyginimo galimybės Lietuvos teisės sistemoje galiojančių normų pagrindu, o to bent jau svarbiausiuose lyginamosios teisės darbuose dar nebuvo atlikta.

Šaltiniai. Magistro darbo rašymo metu daugiausiai remtasi doktrinos darbais. Kaip svarbiausius informacijos šaltinius, autorės nuomone, reikėtų įvardinti užsienio autorių lyginamųjų studijų monografijas. Iš jų išskirti galima *‘Pure Economic Loss in Europe’*, redaguotą *M. Bussani* ir *V.V. Palmer*, bei *W.H. Boom et al. ‘Pure Economic Loss’*. Lyginamajai skirtingų valstybių deliktų teisės sistemų analizei didelį įnašą davė JAV deliktų teisės specialisto *G.T. Schwab* bei austro *H.Koziol* moksliniai tyrimai. Magistro darbo autorės pasirinkimą tyrimo metu remtis užsienio mokslininkų doktrina lėmė tai, kad surasti darbai visapusiškai apėmė informaciją, reikalingą atlikti magistro darbo tyrimui. Be to, kaip jau minėta, Lietuvos teisės mokslininkų monografijų ar straipsnių šiuo klausimu dar nėra. Nagrinėjant Lietuvos teisės sistemos poziciją magistro temos atžvilgiu, esminę reikšmę turėjo analitinės teisės norminių aktų studijos. Lietuvos teismų praktikos, kurioje būtų pasisakoma dėl grynai turtinių nuostolių atlyginimo klausimo, dar nėra suformuota.

¹ Pavyzdžiui, 2008 m. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto studentės Živilės Gulla magistro darbas “Netiesioginės žalos atlyginimas“.

1. Grynai ekonominių nuostolių samprata

1.1 Grynai ekonominių nuostolių sąvoka ir ekonominių interesų apsauga

Grynai ekonominiai nuostoliai² (angl. *pure economic loss*) yra išskirtinė sąvoka, kurios turinys skirtingose teisės sistemose yra aiškinamas įvairiai. Jungtinėse Amerikos Valstijose grynai turtiniais nuostoliais yra laikomi tie nuostoliai, kuriuos teismai atsisako leisti atlyginti³. Prancūzijoje šio pobūdžio nuostolių apskritai neakcentuojami, kadangi šioje valstybėje nuostoliai neskirstomi į rūšis, taip suteikiant nukentėjusiajam teisę reikalauti bet kokio pobūdžio žalos atlyginimo⁴. Galima pastebėti, kad grynai turtinių nuostolių sąvoka labiausiai įprasta yra Vokietijos, Austrijos ir Anglijos teismų sprendimuose. Nors pažymėtina, kad teismai savo sprendimuose nesistengia suformuluoti bendresnių grynai turtinių nuostolių sampratos kriterijų, bet apsiriboja konkrečių byloje analizuojamų nuostolių priskyrimu šiai kategorijai arba išskyrimu iš jos. Lietuvoje ši sąvoka nėra vartojama nei jurisprudencijoje, nei doktrinoje. Tačiau atliekant lyginamąją analizę svarbu atkreipti dėmesį, kad tai, jog kai kuriose valstybėse minėta sąvoka neegzistuoja, nereiškia, kad neegzistuoja ši nuostolių kategorija. Šiame darbe grynai turtinių nuostolių sąvoka bus vartojama įprasta lyginamosioms studijoms reikšme. Bet iš karto reikėtų pasakyti, kad netgi lyginamosios teisės mokslo darbuose nėra visuotinai priimto minėtos sąvokos apibrėžimo.

Iš esmės problema dėl grynai ekonominių nuostolių sąvokos neapibrėžtumą sąlygoja tai, kad tokio pobūdžio nuostoliai patiriami labai skirtingose situacijose, apimančiose įvairius teisinius santykius ir aplinkybes. Pavyzdžiui, grynai turtiniais nuostoliais laikomos šeimos netektos pajamos, autoavarijoje žuvus jos maitintojui; investuotojo permokėta suma už akcijas, auditoriui klaidingai parengus įmonės finansinę ataskaitą ir iškreipus informaciją apie tikrąją įmonės padėtį; užsikimšusioje gatvėje esančių parduotuvių negautos pajamos, kai įvykusi avariją sutrikdė eismą; ir kt. Tačiau logiška būtų manyti, kad jeigu keliama ekonominių nuostolių problema, paliekant nuošaly kitokio pobūdžio nuostolius, vadinasi yra tam tikrų požymių individualizuojančių šią nuostolių rūšį. Pirmiausia pažymėtina, kad tai yra ekonominio finansinio pobūdžio nuostoliai, visada išreikšti pinigine verte ir neturintys jokios fizinės išraiškos. Tiesa, vėliau darbe bus atskleidžiama, kad tą vertę ne visada įmanoma tiksliai nustatyti, o dar sunkiau ją numatyti delikto darymo metu. Kitas skiriamasis bruožas pasireiškia tuo, kad šiuos nuostolius

² Ši sąvoka magistro darbe kartais bus keičiama sinonimu „grynai turtiniai nuostoliai“.

³ SPIER, J. The Limits of Expanding Liability. Eight Fundamental Cases in a Comparative Perspective. *Pure Economic Loss in Europe*. The Hague: Kluwer Law International, 1998. p. 34.

⁴ BANAKAS, E.K. *Civil Liability for Pure Economic Loss*. London: Kluwer Law International, 1996. p. 89.

padarius deliktą patiria tretieji asmenys, kurių konkrečių subjektinių teisių deliktas tiesiogiai nepažeidžia. Grynai turtinius nuostolius patyręs asmuo realiai nesusiduria su jokia jo turtui ar jo sveikatai padaryta žala. Deliktą ir grynai turtinių nuostolių atsiradimą sieja netiesioginis priežastinis ryšys. Šie nuostoliai yra tarsi nenumatytos, išvestinės bei šalutinės pasekmės. Kai kur doktrinoje dar pastebima, kad grynai turtiniai nuostoliai atsiranda nepažeidžiant asmens įstatymiškai saugomos teisės ar intereso⁵. Šį požymį akcentuoja ir *H. Honsell*, grynai turtinius nuostolius apibrėždamas kaip žalą, kuri išimtinai padaroma tik turtinėms lėšoms, nepažeidžiant jokio visapusiškai saugomo asmens intereso⁶.

Tam, kad būtų galima geriau suvokti grynai turtinių nuostolių prigimtį, naudinga aptarti jų doktrininių skirstymą, tačiau reikėtų atkreipti dėmesį, jog vėlgi ši klasifikacija nėra visuotinai priimta. Ekonominius nuostolius galima išskirti į tiesiogiai sukeltus (angl. *directly inflicted*) ir į susijusius (angl. *relational*) nuostolius⁷. Pirmuoju atveju trečiųjų asmenų nuostoliai nėra susiję su jokia fizine žala ir dažniausiai atsiranda profesionaliųjų paslaugų teikimo srityje, profesionalui neapdairiai parengus išvadą. Magistro darbo autorės pastebėjimu, tiesiogiai sukelti grynai ekonominiai nuostoliai kyla dėl netinkamo kitų asmenų sudarytos sutarties įvykdymo. Susiję ekonominiai nuostoliai atsiranda dėl kitam asmeniui ar jo turtui padarytos fizinės žalos. Pavyzdžiui, A sužeidžia asmenį B ar jo nuosavybę, o C dėl to patiria grynai turtinius nuostolius. Pažymėtina, kad kai kurie autoriai mano⁸, jog susiję ekonominiai nuostoliai apima tik tuos atvejus, kai C ir B jungia sutartiniai santykiai, kurių pagrindu C interesai yra priklausomi nuo B turto ir asmens vientisumo, tačiau pagal bendrai vyraujančią nuomonę, grynai turtiniai nuostoliai atsiranda ir tuomet, kai C ir B nėra susiję jokiais teisiniais ryšiais⁹. Tiek tiesiogiai sukelti, tiek susiję finansiniai nuostoliai plačiau bus nagrinėjami tolesniuose šio magistro darbo skyriuose. Tam, kad grynai turtinių nuostolių sąvoka būtų visapusiškai suprasta, dar reikėtų trumpai apžvelgti taip vadinamus perkeltuosius (angl. *transferred*) nuostolius, kurie yra laikomi susijusių nuostolių subkategorija¹⁰. Perkeltieji nuostoliai apima situaciją, kai visus iš delikto kilusius ekonominius nuostolius patiria ne sužalota šalis, o trečiasis asmuo, kadangi tarp šių subjektų egzistuoja specialūs santykiai. Pavyzdžiui, objekto savininkas A sudaro sutartį su asmeniu B ir pastarasis įsipareigoja perimti objekto

⁵VAN BOOM, W.H., KOZIOL, H., WITTING, C. A. (eds.), *Pure Economic Loss*. Wien: Springer Verlag, 2004. p. 3.

⁶ *Cit. op.* 5, p. 141.

⁷ *Cit. op.* 4, p. 4.

⁸ Pavyzdžiui, *P. Widmer, P. Wessner*.

⁹ *Cit. op.* 4, p. 24.

¹⁰ *Cit. op.* 4, p. 29.

finansinę riziką, tad objektui patyrus žalą, B kompensuoja A visus patirtus nuostolius ir savo ruožtu patiria grynai turtinius nuostolius. Baigiant analizuoti grynai turtinių nuostolių klasifikavimą, dar reikėtų pasakyti, kad šio pobūdžio nuostoliai nėra tapatinami su netiesioginiais (angl. *consequential*) nuostoliais, t.y. negautomis pajamomis, kurie Lietuvos civiliniame kodekse (toliau Lietuvos CK) yra reglamentuoti 6.249 str¹¹. Nors abiejų rūšių nuostoliai yra finansinio pobūdžio, tačiau esminis skirtumas yra nuostolius patyrę subjektai. Negautos pajamos yra netiesioginiai tiesiogiai dėl delikto nukentėjusiojo asmens, o ne trečiojo asmens nuostoliai.

Aptarus grynai turtinių nuostolių pagrindinius požymius, racionalu būtų išsiaiškinti, kokie asmens interesai yra pažeidžiami ekonominio pobūdžio žalos atveju ir kokios teisinės priemonės užtikrina jų apsaugą. Prigimtinis teisingumo principas reikalauja, kad padaryta žala turi būti atlyginta. Tyčia ar netyčia sužalojus asmenį, sugadinus jo turtą, atsiranda pagrindas visuotinai pripažintai pareigai atlyginti nukentėjusiojo patirtus materialinius nuostolius. Tuo tarpu asmeniui patyrus grynai ekonominius nuostolius, susidariusios situacijos vertinamos labai įvairiai tiek lyginamuoju skirtingų valstybių aspektu, tiek žvelgiant į tos pačios teisinės sistemos reguliavimo tendencijas. Pirmiausia derėtų pažymėti, kad sukelta ekonominė žala, netgi tyčinė, ne visada yra vertinama neigiamai. Rinkos ekonomikos sąlygomis pelno gavimas kitų rinkoje veikiančių subjektų sąskaita, sukeliant jiems grynai turtinius nuostolius, yra laikomas normaliu, kasdieninės rizikos dalyku. Kita vertus, šiuo atveju derėtų atskirti situaciją, kai konkurentas atima abstrakčią galimybę gauti ekonominę naudą ir kai rinkos subjektas konkurentui atlikus kaltus veiksmus patiria ekonominius nuostolius, kadangi kita sutarties šalis negali tinkamai įvykdyti savo sutartinių įsipareigojimų¹². Antruoju atveju akivaizdu, kad grynai turtinių nuostolių atsiradimas yra susijęs su tam tikro asmens ekonominio intereso, kylančio iš sutarties, pažeidimu. Kaip vėliau bus matyti iš istorinės bei lyginamosios grynai turtinių nuostolių atlyginimo analizės, tam tikrą apibrėžtumo laipsnį turintiems ekonominiams interesams gali būti suteikiama teisinė apsauga. Visgi derėtų pastebėti, kad ekonominių interesų apibrėžtumas dažniausiai pripažįstamas sutartinių santykių kontekste. Tačiau deliktų teisės prasme esminis klausimas yra ar asmuo, nesudaręs jokių sutarčių, gali turėti abstrakčių objektyviai teisės saugomų ekonominių interesų, kurių pažeidimo atveju gali reikalauti grynai turtinių nuostolių atlyginimo. Toliau magistro darbe pagrindinis dėmesys bus skiriamas būtent ekonominių interesų apsaugos klausimui

¹¹ Netiesioginiai nuostoliai arba negautos pajamos analogiškai yra suvokiamos ir Vokietijos bei Austrijos teisės aktuose. Tačiau Anglijos ir JAV teisės sistemose šie nuostoliai taip pat patenka į grynai turtinių nuostolių sampratą. Šis nuomonių skirtumas bus aptariamas tolesniuose darbo skyriuose.

¹² *Cit. op.* 4, p. 15.

deliktinių santykių fone, nors nuo sutartinių santykių taipogi nebus visiškai atsiribojama, kadangi, kaip šio darbo autorė pastebi, trečiųjų šalių sutartinių santykių egzistavimas gali daryti įtaką deliktinės atsakomybės pripažinimui finansinių nuostolių srityje.

Remiantis aukščiau pateikta ekonomių interesų analize, galima apibendrintai padaryti išvadą, kad ekonominiai interesai vienose gyvenimo situacijose pagrįstai neturi jokios teisinės apsaugos, tuo tarpu kitų situacijų metu teisingumo principas reikalauja, jog vienokia ar kitokia apsauga minėtiems interesams turėtų būti garantuojama. Tad toliau derėtų aptarti teises priemones, kurios grynai turtinius nuostolius patyrusiam asmeniui gali užtikrinti patirtos žalos kompensavimą. Pirmiausia minėtina, kad efektyviausia priemonė paskirstyti grynai turtinių nuostolių atsiradimo riziką yra sutartis. Be to, galima pažymėti, kad neribota asmens atsakomybė kitos sutarties šalies atžvilgiu yra pripažįstama visose valstybėse¹³. Pavyzdžiui, galima paanalizuoti anksčiau minėtą situaciją, kai trečiasis asmuo savo kaltais veiksmais užkerta kelią sutartį sudariusiai šaliai tinkamai į vykdyti savo įsipareigojimus. Jeigu asmuo A sudarydamas sutartį su asmeniu B sutaria, kad pastarasis prisiimtų negalėjimo įvykdyti sutartį dėl trečiųjų asmenų kaltės riziką, tuomet asmeniui C, sukliudžius įvykdyti B įsipareigojimus, A galės reikalauti grynai turinių nuostolių atlyginimo iš B. Tačiau jeigu B neprisiima tokio pobūdžio rizikos, kyla klausimas ar asmuo A gali reikalauti finansinių nuostolių kompensavimo iš asmens C. Deliktų teisės požiūriu sutarties problema yra tai, kad ji įpareigoja tik sutartį sudariusias šalis ir paprastai neturi jokios galios trečiųjų asmenų atžvilgiu. Vadinasi, reikėtų manyti, jog C neprivalo atlyginti A patirtų ekonomių nuostolių. Tačiau taip pat derėtų pastebėti, jog negalima teigti, kad trečiosios šalys apskritai neturi gerbti kitų asmenų sudarytų sutarčių. Daugumoje teisės sistemų, kuriose asmenų sudaryta sutartis nors ir nepripažįstama įstatymų saugoma teise, ši pareiga didesne ar mažesne apimtimi yra numatyta¹⁴. Tiesa, galima pastebėti, kad trečiųjų šalių atsakomybė už kitų asmenų sudarytų sutarčių pažeidimą dažniausiai ribojama tyčine neteisėta veikla. Pavyzdžiui, bendrosios teisės tradicijos valstybėse egzistuoja tam tikri ekonominiai deliktai, kurių pagrindu atsakomybė kyla asmenims, tyčia pažeidusiems kitų sutartis. Vokietijoje atsakomybė tretiesiems asmenims už analogiškus veiksmus taikoma Vokietijos civilinio kodekso (toliau – BGB) 826 str. pagrindu¹⁵.

Teisinių santykių sudėtingumas ir įvairumas lemia tai, jog greta sutartinių ir deliktinių santykių rūšių egzistuoja tarpinė teisinių santykių kategorija. Pirmiausia šiai kategorijai galima priskirti ikisutartinius santykius. Daugelyje valstybių laikomasi

¹³ *Cit. op.* 5, p. 145.

¹⁴ *Cit.op.* 4, p. 17.

¹⁵ *Ibidem.*

pozicijos, kad derybų dėl sutarties metu besitariančios šalys turi specialią rūpestingumo pareigą viena kitos atžvilgiu, kurią pažeidus yra atlygintini ir grynai turiniai nuostoliai. Tiesa, pažymėtina, kad šiuo atveju ekonominiai nuostoliai nebus trečiųjų asmenų, bet kitos derybų šalies nuostoliai. Pavyzdžiui, CK 6.163 str., reglamentuojantis ikisutartinius santykius, nustato derybų šalims sąžiningumo pareigą, kurią pažeidus kaltoji šalis privalo atlyginti sukeltus nuostolius¹⁶. Nuostoliai šiuo atveju apima šalies derantis turėtas išlaidas bei kitas turėtas išlaidas, kurias šalis patiria dėl to, kad nebuvo sudaryta sutartis, pavyzdžiui, derybų sutarties objekto kainų skirtumas prieš pradedant derybas ir jas nutraukus¹⁷. Vadinasi, nukentėjusioji šalis gali išsireikalauti ekonominių nuostolių atlyginimo iš priešingos šalies. Iki sutartinių santykių kontekste reikėtų paanalizuoti dar vieną situaciją, kai dėl nutrauktų derybų kaltas trečiasis asmuo. Šiuo atveju kyla klausimas, ar trečiasis asmuo tyčia sutrukęs šalims sudaryti sutartį turėtų būti traukiamas deliktinėn atsakomybėn už sukeltus ekonominius nuostolius. Magistro darbo autorės nuomone, atsakymas turėtų būti neigiamas, kadangi toks subjekto elgesys turėtų būti traktuojamas kaip leidžiami bei konkurenciją skatinantys veiksmai. Prie minėtos tarpinės kategorijos reikėtų priskirti ir artimų arba specialių santykių koncepciją (angl. *proximate or special relations*), pagal kurią tam tikri santykiai pripažįstami ypač artimais sutartiniams santykiams¹⁸. Kaip pažymi B. Feldthusen, itin glaudus santykių ryšys su sutarčių teise yra lemiamas veiksnys pripažįstant pareigą saugoti kito asmens ekonominius interesus¹⁹. Dažniausiai toks ryšys pripažįstamas paslaugų teikimo ir netinkamos kokybės produktais padarytos žalos bylose, kurios išsamiai bus nagrinėjamos trečioje magistro darbo dalyje. Dar viena specialius teisinius santykius sukelianti situacija yra susijusi su informacijos, galinčios daryti įtaką trečiųjų asmenų veiksams, teikimu. Daugumoje teisinių sistemų pripažįstama, kad tam tikrą informaciją pateikęs asmuo, jeigu jis žinojo, kad jo informacija naudosis tretieji asmenys ir jeigu jis to siekė ruošdamas informaciją, yra atsakingas už tretiesiems asmenims sukeltus grynai turtinius nuostolius²⁰. Šiuo pagrindu atsakomybė dažniausiai kyla ekspertams, kadangi jie deklaruodami savo profesionalias žinias sukelia trečiosioms šalims pasitikėjimą, kurios remiasi eksperto paruošta informacija priimdamos sprendimus. Ekspertų atsakomybė už sukeltus ekonominius nuostolius trečiosioms šalims taip pat bus nagrinėjama tolesnėse magistro darbo dalyse.

¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262).

¹⁷ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. 1-asis leid. Vilnius: Justitia, 2003, p. 208.

¹⁸ *Cit. op.* 5, p. 147.

¹⁹ *Ibidem.*

²⁰ *Ibidem.*

Pats problemiščiausias grynai turtinių nuostolių kompensavimas yra deliktų teisės srityje, kai delikto kaltininko ir trečiųjų asmenų, dėl delikto patyrusių finansinių nuostolių, absoliučiai nesieja jokie ryšiai ir iki delikto padarymo jie net nežino apie vienas kito egzistavimą. Žvelgiant lyginamuoju aspektu galima pastebėti, kad vienos valstybės (pvz., JAV, Anglija, Vokietija) yra itin priešiškos ekonominio pobūdžio nuostoliams minėtoje situacijoje ir laikosi bendro principo, kad jų kompensavimas yra negalimas. Kitose valstybėse (pvz., Prancūzijoje), atvirkščiai, reikalavimas atlyginti finansinius nuostolius yra laikomas pagrįsta ir įprasta asmens teise. Tačiau reikėtų akcentuoti, kad nors tam tikroje teisės sistemoje yra laikomasi vienos ar kitos pozicijos, deliktinių santykių įvairovė lemia tai, jog bendri principai visada yra taikomi su tam tikromis išimtimis. Kitaip tariant, nors valstybėje vyrauja bendras principas drausti grynai turtinių nuostolių atlyginimą, tam tikrų kategorijų bylose visgi šis reikalavimas yra leidžiamas. Atskirų valstybių deliktų teisės sistemų lyginamoji analizė bei ekonominių nuostolių problemos tyrimas atskirų kategorijų bylose bus pateikiami antroje ir trečioje darbo dalyse. Toliau darbe dėmesys bus telkiamas į loginius ir filosofinius grynai turtinių nuostolių atlyginimo pagrindus bei analizuojamas šių nuostolių atžvilgiu pasirinktų pozicijų pagrįstumas.

1.2 Grynai ekonominių nuostolių atlyginimo problematika

Kaip jau minėta, kai kuriose valstybėse nepritariama grynai turinių nuostolių atlyginimui. Norint suvokti, kodėl taip yra, derėtų išsamiai paanalizuoti jų argumentus. Visų pirma grynai turtinių nuostolių atlyginimo ribojimą palaikančiose valstybėse yra baiminamasi, kad priešingu atveju civilinės teisės pažeidėjo atsakomybė būtų neribota ir neracionali. Lemiantis veiksnys yra taip vadinamas „potvynio“ argumentas (angl. *floodgates argument*), pagal kurį pripažinus teisę į ekonominių nuostolių atlyginimą būtų atvertos duris nekontroliuojamam ieškinių skaičiui ir neprognozuojamo dydžio pasekmėms²¹. Pavyzdžiui, priteisus asmeniui grynai turtinius nuostolius vienoje byloje, iš karto pasipiltų panašūs skundai su analogiškais reikalavimais. Dėl šios priežasties teismai būtų apsunkinti itin dideliu darbo krūviu ir nebesuspėtų tinkamai atlikti savo funkcijų. Tačiau šiai nuomonei reikėtų iš karto paprieštarauti remiantis valstybių, kuriose leidžiamas grynai turtinių nuostolių atlyginimas, praktika. Minėtose valstybėse ieškiniai dėl grynai ekonominių nuostolių atlyginimo savo dažnumu neišsiskiria iš kitų deliktinės atsakomybės taikymo atvejų ir visiškai nekelia normalaus teismo darbo funkcionavimo

²¹ *Cit. op. 5, p. 142.*

problemų²². Toliau didesnę dėmesį reikėtų atkreipti į antrąjį „potvynio“ argumento aspektą – neprognozuojamumą.

Neprognozuojamumo problemai apibūdinti, pirmiausia vertėtų pacituoti JAV teisėjo *Cardozo* žodžius *Ultramares* byloje, kuriais ypač dažnai remiamasi įvairiuose teisės darbuose, analizuojančiuose grynai turtinių nuostolių klausimą. Paneigdamas auditorių atsakomybę prieš trečiuosius asmenis, teisėjas pasakė, kad priešingu atveju būtų atvertas kelias kaltininko neapibrėžto dydžio atsakomybei neapibrėžtam laikui ir neapibrėžtam asmenų skaičiui²³. *Willem H. van Boom* pažymi, kad nors šia *Cardozo* fraze dažnai remiamasi neigiant grynai turtinių nuostolių atlyginimo galimybę, tačiau išanalizavus bylos kontekstą, matyti, jog iš tiesų minėta teisėjo frazė buvo skirta bendrai apibūdinti atsakomybę neatsargių deliktų srityje. Teismas, sprenddamas tiek finansinių, tiek materialią išraišką turinčių nuostolių atlyginimo klausimą, turi išanalizuoti visas galimas sprendimo pasekmes ir jeigu sprendimas sukeltų minėtas neapibrėžiamas pasekmes, tuomet ieškinys turėtų būti atmestas²⁴. Visgi neapibrėžtumas išlieka vienu pagrindinių grynai turtinių nuostolių atlyginimo ribojimą palaikančiu argumentu. Neapibrėžtumas yra siejamas su potencialių aukų skaičiaus ir sukeltos žalos dydžio neprognozuojamumu. Kalbant apie neprognozuojamą aukų skaičių, derėtų pažymėti, kad šis neapibrėžtumas egzistuoja apskritai visuose deliktuose, kadangi skirtingai nei sutartiniai, deliktiniai santykiai atsiranda be šalių valios. Tad delikto kaltininkas niekada nėra tikras, kiek aukų palies jo sukelta žala. Tą patį derėtų pasakyti ir apie neprognozuojamą žalos dydį. Pavyzdžiui, neatsargiai vairuojant automobilį sukeliama didžiulė avarija, kurios metu sužalojami žmonės bei sugadinamas turtas, arba neatsargiai sukėlus gaisrą bute, ugnis išsiplečia po visą pastatą ir sunaikina pirmajame aukšte buvusių parduotuvių komercines patalpas bei prekes. Šiuo atveju kaltininkas taipogi negalėjo numatyti būsimos žalos dydžio. Tačiau derėtų atkreipti dėmesį, jog kadangi sukelta žala yra fizinio pobūdžio, visose valstybėse pripažįstama nukentėjusiųjų teisė į materialinių nuostolių atlyginimą, nepaisant jų realaus dydžio ir galimybės tą dydį numatyti.

Iš pateiktos analizės galima daryti išvadą, kad neprognozuojamumas trečiųjų šalių nuostolių atžvilgiu nėra tinkamas argumentas pagrįsti grynai turtinių nuostolių atlyginimo ribojimą, kadangi lygiai toks pat neprognozuojamumas kitų deliktų metu neužkerta kelio materialinių nuostolių atlyginimui. Be to, kaip ypač veiksmingą priemonę, apsaugančią grynai turtinius nuostolius sukėlusį asmenį nuo nepakeliamos finansinės naštos, galima nurodyti atsakomybės ribojimą tam tikru mastu. Nors viena vertus sunku racionaliai

²² *Cit. op.* 4, p. 33.

²³ *JAV, Ultramares Corporation v. Touche Niven & Company* [1931], 255 NY 170;

²⁴ *Cit. op.* 4, p. 34.

pagrįsti, kodėl ekonominius nuostolius sukėlusio asmens atsakomybė turėtų būti ribojama, kai fizinę žalą padariusiam asmeniui, nepaisant jos dydžio, privalu visiškai kompensuoti materialinius nuostolius, tačiau kita vertus, magistro darbo autorės nuomone, toks santykių reguliavimas būtų efektyvesnis ir teisingesnis nei absoliutus draudimas atlyginti finansinius nuostolius. Be to, analizuojant įvairias konkrečias bylas galima pastebėti, kad neprognuozuojamumas visada naudojamas tik kaip teorinis argumentas, o analizuotose faktinėse situacijose realiai su šia problema nesusiduriama.

Kai kuriose teisės sistemose vyraujanti nenorą suteikti teisės į grynai turtinių nuostolių atlyginimą galima paaiškinti ekonominių nuostolių prigimtimi. Teisė į gyvybę, laisvę ir nuosavybę turi aiškias ribas ir yra kiekvienam asmeniui gana akivaizdi. Tuo tarpu grynai ekonominiai nuostoliai netgi konkrečioje byloje neturi aiškių ribų ir nėra akivaizdūs²⁵. Visapusiška apsauga sunkiai apibrėžiamiems interesams neprotingai varžytų asmenų veikimo laisvę²⁶. Be to, neribotas nukentėjusiųjų asmenų skaičius nepagrįstai padidintų neatsargaus elgesio rizika, kas savo ruožtu vėlgi varžytų asmenų laisvę rinktis priimtino elgesio būdus. Tad iš esmės užimant vienokią ar kitokią poziciją dėl grynai turtinių nuostolių atlyginimo, yra lyginamos dvi teisinės vertybės – ekonominiai interesai ir asmens veikimo laisvė. Valstybėse, kuriose laikomasi nuomonės, jog deliktų teisė ekonominiams interesams apsaugos nesuteikia, asmens veikimo laisvė laikoma didesne vertybe. Tuo tarpu atrodytų, jog liberalią poziciją finansinių nuostolių atžvilgiu palaikančiose valstybėse pirmenybė teikiama ekonominiams nuostoliams. Tačiau magistro darbo autorės nuomone, būtent liberalus požiūris į finansinių nuostolių atlyginimą puikiai suderina visapusišką abiejų vertybių apsaugą. Asmens veikimo laisvė užtikrinama ribojant kaltininkų atsakomybės ribas (apimtį) finansinių nuostolių atžvilgiu arba, kaip pavyzdžiui Prancūzijoje, remiantis atitinkamomis priešastinio ryšio teorijomis.

Grynai turtinių nuostolių atlyginimo ribojimą galima pagrįsti valstybėje vyraujančia teisės politika. Tačiau vykdoma politika taip pat turėtų būti aiški, pagrįsta ir įtikinanti. Kartais ekonominių nuostolių atlyginimą ribojančiose valstybėse vykdoma teisės politika grindžiama saugomų teisinių interesų hierarchija. Pagrindinės žmogaus teisės laikomos aukščiausiomis vertybėmis ir joms yra garantuojama didžiausia apsauga. Nuosavybės ir daiktinės teisės laikomos šiek tiek mažiau svarbiomis. Analogiškai ekonominiai interesai rikiuojasi ant dar žemesnio hierarchinio laiptelio²⁷. Teoriškai toks interesų skirstymas atrodytų suprantamas ir logiškas. Tačiau realiose konkrečiomis aplinkybėmis pagrįstose situacijose ši interesų hierarchija dažnai netenka prasmės. Individualios situacijos atveju

²⁵ *Cit. op. 5*, p. 144.

²⁶ *Ibidem.*

²⁷ *Cit. op. 5*, p. 144.

grynai turtiniai nuostoliai asmens gyvenimui ar juridinio asmens egzistavimui gali būti tokie pat žalingi kaip ir mirties ar sveikatos sužalojimo pasekmės²⁸. Kitas labai įdomus, grynai turtinių nuostolių ribojimą palaikantis argumentas yra grindžiamas pagrindinių socialinių teisių ir pareigų visuma. Pagal jį, asmuo neturi moralinės teisės būti apsaugotas nuo kitų asmenų neatsargumo, tačiau jis turi moralinę pareigą tokią apsaugą įgyti: pavyzdžiui, sudarant sutartis, apsidrausti nuo galimų nuostolių, arba patirti kitų asmenų dėl neatsargumo sukeltas išlaidas savo sąskaita²⁹. Sutarčių sudarymas yra laikomas viena tinkamiausių priemonių užsitikrinti apsaugai nuo kitų asmenų neatsargumo, kadangi sutartis asmenis susieja teisiniais ryšiais, kurie skatina sutarties šalių finansinės veiklos kontrolę bei, kas yra itin svarbu, saugo asmens ekonominio apsisprendimo laisvę. Grynai turtinių nuostolių ribojimą socialinių teisių ir pareigų pagrindu palaikantys asmenys teigia, kad neatsargiai delikto metu sukeltų nuostolių kompensavimas pažeidžia asmens ekonominio apsisprendimo laisvę. Tačiau *E. K. Banakas* pagrįstai oponuoja šiam teiginiui nuroydamas, kad būtent deliktų teisė yra morališkai tinkamiausia priemonė, visapusiškai užtikrinti ekonominio apsisprendimo laisvę visiems žmonėms, net ir tiems, kurie nėra pajėgūs jos užsitikrinti patys³⁰.

Grynai turtinių nuostolių atlyginimo ribojimą palaikančiose valstybėse akcentuojamas ir moralinis problemos aspektas. Kaip taikliai yra pastebėjęs *E.K. Banakas*, jeigu svarstoma problema visiškai nekelia moralės klausimo, tuomet ji nepriklauso deliktų teisės sričiai, ir atvirkščiai, jei ginčas kyla dėl delikto – moralinis aspektas negali būti ignoruojamas³¹. Pavyzdžiui, galima atidžiau paanalizuoti paskutines Anglijos teismų bylas dėl grynai turtinių nuostolių atlyginimo³². Akivaizdu, kad būtent moralė yra lemiamas veiksnys sprendžiant grynai turtinių nuostolių atlyginimo klausimą bei argumentuojant pasirinktą poziciją. Iš karto reiktų atkreipti dėmesį, kad nors bylos šalių ir plačiosios visuomenės požiūriu moraliniai argumentai paprastai yra itin svarūs, tačiau visapusiškam teisiniam pagrįstumui jie nėra pakankami. Be to, kartais teismams nepavyksta pagrįsti savo pozicijos netgi moraliniu požiūriu. Pavyzdžiui, neaišku, kodėl apdairiam ir rūpestingam ieškovui akivaizdžiai aplaidaus atsakovo sukelti ekonominiai nuostoliai turėtų būti traktuojami kaip kasdieninio gyvenimo rizika. Nepateikdami aiškaus moralinio pagrindo bei nesiremdami jokiais ekonominiais ir socialiniais įrodymais ar vyraujančia visuomenine politika³³, teismai tiesiog tikisi, kad grynai turtinių nuostolių

²⁸ *Ibidem.*

²⁹ *Cit. op.* 4, p.7.

³⁰ *Ibidem.*

³¹ *Cit. op.* 4, p. 2.

³² Pavyzdžiui, Anglija, Lordų Rūmai, *Caparo Industries Plc. v. Dickman* [1990] 2 AC 605.

³³ Pavyzdžiui, visuomenėje vyraujančia politine filosofija, kuri atsispindi Parlamente.

atlyginimo ribojimą visuomenė priims kaip privalomą ir neišvengiamą teisinio reguliavimo tendenciją³⁴. Netgi argumentuodami moraliniu aspektu pagrįstus sprendimus, teismai apsiriboja bendru pasakymu, kad atsakovo atžvilgiu grynai turtinių nuostolių atlyginimas būtų nesąžiningas, neteisingas ir neprotingas. Išimtiniais atvejais pripažindami ieškovo teisę į ekonominių nuostolių atlyginimą, teismai analogiškai grindžia savo poziciją sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principais. Kaip pavyzdį galima pateikti Lordų Rūmų priimtą sprendimą *Spring v. Guardian Assurance Plc.* byloje, kurioje buvo sprendžiamas klausimas, ar leisti ieškovui prisiteisti nuostolius iš buvusio darbdavio, aplaidžiai parašiusio netinkamą rekomendaciją, galėjusią sąlygoti naujo ieškovo darbo negavimą. Lordas *Lowry* savo neįprastai emociingame sprendimo aiškinime teigė, kad byla neabejotinai kelia moralinį klausimą ir kad jis yra įsitikinęs, jog būtų neteisinga neigti ekonominių nuostolių atlyginimo galimybę šiuo atveju: „nors ir neturint tikslų pakenkti, tačiau aplaidžiai parašyta žalinga rekomendacija gali neatitaisomai užkirsti kelią asmens būsimai gerovei ir laimei³⁵“.

Be jau aptartų bendro pobūdžio argumentų, grįsdami savo poziciją dėl grynai turtinių nuostolių atlyginimo ribojimo, teismai dažnai naudoja ir kitokius moraliniu aspektu kvestionuotinus teiginius. Kaip vieną iš labiausiai kritikuotinių, tačiau visgi jurisprudencijoje naudojamų doktrinų, galima paminėti utilitaristinę teoriją, pagal kurią atsakomybė dėl aplaidžiai sukeltos finansinės žalos kaltininkui nekyla tais atvejais, kai patirti ekonominiai nuostoliai yra grynai privataus pobūdžio. Kitaip tariant, kadangi ieškovo patirti nuostoliai yra kito asmens gautos pajamos, ekonominis efektyvumas yra išlaikomas ir visuomenė šiuo atveju nepatiria jokių nuostolių, tad civilinė atsakomybė neturėtų būti taikoma³⁶. Kaip praktinį šios teorijos taikymo pavyzdį galima paminėti Lordų Rūmų priimtą *Murphy v. Brentwood* bylos³⁷ sprendimą, kuriame teismas, atsiskleidęs savo utilitaristinį požiūrį, visiškai ignoruojantį moralinius problemas aspektus, paneigė viešosios administracijos atsakomybę dėl aplaidžios pastatų statybos priežiūros, kuri sukėlė didžiulės žalos tretiesiems asmenims. Žvelgiant į utilitaristinę teoriją moraliniu aspektu, derėtų pažymėti, kad jos taikymas yra nesąžiningas bylos šalių atžvilgiu, kadangi teismas pirmenybę teikia plačios visuomenės interesams, o ne individualaus teisingumo byloje vykdymui. Jau minėtoje *Spring v. Guardian Assurance Plc.* byloje Lordas *Woolf* yra pasakęs, kad pirmas ir svarbiausias teismo uždavinys yra rasti bylos šalių privačių interesų balansą, antrame plane paliekant priimto sprendimo

³⁴ *Cit. op.* 4, p. 3-4.

³⁵ Anglija, Lordų Rūmai, *Spring v. Guardian Assurance Plc* [1994] 3 All ER 129.

³⁶ *Cit. op.* 4, p. 6-7.

³⁷ Anglija, Lordų Rūmai, *Murphy v. Brentwood* [1991] 1 AC 398.

reikšmę visuomenei ir tretiesiems asmenims³⁸. Apžvelgusi Anglijos teismų sprendimų argumentavimą, palaikantį grynai turtinių nuostolių atlyginimo ribojimą, magistro darbo autorė konstatuoja teisinio aiškumo ir pagrįstumo trūkumą.

Bendrai kalbant, doktrinoje šiuo metu vyrauja kelios filosofinės mokyklos grynai turtinių nuostolių atlyginimo atžvilgiu. Kaip vieni moderniausių minėtini *Law & Economics* atstovai. Šios tarpšakinė teisės ir ekonomikos mokyklos filosofinis pagrindas yra racionalaus pasirinkimo teorija. Keliamas klausimas, kas galėtų užkirsti kelią žalai atsirasti, panaudojant mažiausius kaštus. Pagal hipotetinę situaciją, ekskavatorius nutraukia elektros kabelį, gamykla nebegali toliau gaminti produkcijos ir patiria nuostolių. Minėtos mokyklos atstovą domintų, kas kainuotų mažiau: gamyklai įsigyti atsarginį generatorių ar kasimo kompanijai patirti papildomų išlaidų, siekiant užtikrinti kabelių saugumą. Tačiau ši pozicija yra griežtai kritikuojama dėl neišbaigtumo³⁹. Be to, sprendimo baigčiai dėl nuostolių atlyginimo kiekvienu atveju lemiamą įtaką darytų konkrečios delikto metu buvusios aplinkybės, o ne bendrieji teisingumo principai ar suformuluotos teisinės normos. Daug labiau įtikinanti atrodo skirstomojo arba kitaip komutatyvaus teisingumo (angl. *commutative justice*) teorija. Pagal ją, visuomenė turi skatinti ir saugoti teisingą išteklių paskirstymą. Komutatyvus teisingumas būtų pažeidžiamas, jeigu asmenims, patyrusiems įprastus nelaimingus atsitikimus, būtų atlyginami nuostoliai, kadangi šiuo atveju dauguma visuomenės išteklių būtų paskirstyta toms nuosavybės formoms ir veiklos rūšims, kurioms tenka daugiausiai rizikos⁴⁰. Viešosios tvarkos pažeidimo atvejais pagal komutatyvųjį teisingumą neturėtų būti atlyginama nukentėjusiems, kurie siekdami naudos sau, patys pasirinko veiklą, patenkančią į rizikos grupę. Analizuojant neatsargių deliktų atvejus, pastebėtina, kad teisingumo principas, priešingai nei ankstesnėse situacijose, nėra pažeidžiamas, jeigu kaltininkas pripažįstamas atsakingu dėl sukeltos žalos. Atsakomybė aiškinama tuo, kad šiuo atveju kaltininkas gavo naudos nukentėjusiojo sąskaita. Siekdamas naudos sau, kaltininkas perkėlė riziką ant nukentėjusiojo, kuris pats tokios rizikos nebūtų prisiėmęs ar būtų prisiėmęs daug mažesnę riziką. Tačiau galimos situacijos, kai nukentėjusysis pats, siekdamas naudos sau, prisiėmė tam tikrą riziką, kuri lėmė kaltininko sukeltos žalos dydį. Tad dalis nukentėjusiojo nuostolių tenka kaltininko atsakomybei, o už kitą atitinkamą dalį

³⁸ *Cit. op.* 4, p.5.

³⁹ GORDLEY, J. *Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment*. New York: Oxford University Press, 2006, p. 280.

⁴⁰ *Cit. op.* 39, p. 281.

atsakingas pats nukentėjusysis, prisiėmęs riziką⁴¹. Komutatyvus teisingumas reikalauja, kad kai kuriais atvejais nuostolių atlyginimas ieškovui būtų ribojamas.

⁴¹ *Ibidem.*

3. Deliktų teisės tradicijos

2.1 Istorinė grynai ekonominių nuostolių atlyginimo analizė

Grynai turtinių nuostolių ribojimo taisyklė atsirado XIX – XX a. vyraujant koceptualistinėms idėjoms. Nors konceptualizmo era praėjo, o taisyklės priėmimui įtaką dariusios mintys buvo paneigtos, Vokietijos BGB, JAV ir Anglijos teismų sprendimuose ekonominių nuostolių ribojimo pozicija išlieka ir šiandien⁴². Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, kyla klausimas, ar grynai turtinių nuostolių ribojimo taisyklė buvo tik istorinis atsitiktinumas, ar visgi tam yra kitas racionalus paaiškinimas. Atsakymų į pateiktą klausimą bus ieškoma vykdant istorinę deliktinių santykių analizę. Iki XIX a. tiek Anglijos, tiek JAV teisėje apskritai nebuvo teisės gynybos priemonių žalai, padarytai dėl neatsargumo, atlyginti, tuo tarpu kontinentinėje Europoje ieškinys dėl neatsargumo sukeltos žalos atlyginimo jau buvo pripažįstamas nuo Senovės Romėnų laikų⁴³. Atkreiptinas dėmesys, kad iki pat XIX a. Kontinentinėje Europoje grynai turtinių nuostolių atlyginimo ribojimo problemos apskritai nebuvo arba ji buvo išsprendžiama kitais būdais⁴⁴. Visiškai kitokia situacija susiklostė bendrosios teisės tradicijos valstybėse, kur, vos tik leidus ieškinius dėl neatsargiais deliktais sukeltos žalos atlyginimo, iš karto įsigalėjo grynai turtinių nuostolių atlyginimo ribojimo taisyklė. Magistro darbo autorės nuomone, norint suvokti, kas ir kodėl lėmė tokias teisinių santykių reguliavimo tendencijas, būtina retrospektyvinė deliktinių santykių apžvalga.

Romėnų teisėje svarbiausias įstatymas deliktams reguliuoti buvo *lex Aquilia*, kuris leido ieškovui reikalauti žalos atlyginimo, kai atsakovas ją sukėlė tyčia arba dėl neatsargumo⁴⁵. Pagal šį įstatymą galėjo būti atlyginama tik fiziškai sukelta fizinė žala (lot. *a corpore in corpus*), t.y. kai fiziškai paveikiamas materialus objektas, pavyzdžiui, atsakovas sulaužė ieškovui priklausančią daiktą. Norėdami efektyvios nukentėjusiųjų gynybos, romėnų teisininkai šį atlygintinos žalos sampratos trūkumą kompensuodavo naudodami kitas ieškinių formas. *Actio in factum* buvo reiškiamas tuomet, kai nukentėjusysis patyrė fizikinio pobūdžio žalą, tačiau realiai pats turtas fiziškai nebuvo sužalotas. Pavyzdžiui, atsakovas numetė ieškovo žiedą į upę. Naudojant *actio utilis* buvo galima reikalauti atlyginti žalą, nesusijusią nei su turto fiziniu sužalojimu, nei su tiesioginiu fiziniu žalojančiu atsakovo veiksmų poveikiu turtui. Kaip pavyzdį galima pateikti situaciją, kai atsakovas atriša ieškovui priklausančią vergą ir pastarasis pabėga.

⁴² *Cit. op.* 39, p. 263.

⁴³ *Ibidem.*

⁴⁴ *Ibidem.*

⁴⁵ *Cit. op.* 39, p. 264.

Šiuo atveju, vergas nėra fiziškai sužalotas, taipogi kaltininkas jo pats fiziškai neperkėlė į kitą vietą⁴⁶. Minėtina, kad nors asmuo galėjo reikalauti žalos atlyginimo dėl vergo mirties, tačiau ši teisė jam buvo ribojimą sūnaus *in manus* praradimo atveju, kas buvo gana neįprasta, kadangi pastarasis buvo laikomas tėvo turto dalimi.

Apžvelgus pagrindines Romėnų teisės deliktų taisykles, galima padaryti išvadą, kad teisinė apsauga buvo sutelkta į turtinius nuosavybės santykius, ekonominių interesų apsaugos klausimas tais laikais dar nebuvo keliamas.

Viduramžių teisininkai, analizavę romėnų teisę, siekė loginio tekstų suderinamumo ir nekreipė dėmesio į istorinę tekstų reikšmę. *Actio in factum, actio utilis* jie laikė lygiavertėmis žalos kompensavimo priemonėmis kaip ir ieškinį, reiškiamą pagal *lex Aquilia*, kurios gali būti panaudojamas bet kada, patyrus atitinkamo pobūdžio žalą⁴⁷. Viduramžiais taipogi buvo leista reikalauti nuostolių atlyginimo asmens mirties atveju. Pavyzdžiui, našlė galėjo reikalauti atlyginti turtinius nuostolius mirus vyrui. Šiuo atveju magistro darbo autorė pastebi analogiją su dabar egzistuojančia šeimos narių teise gauti turtinių nuostolių kompensavimą delikto metu netekus šeimos maitintojo. Palaipsniui viduramžiais susiformavo liberalus požiūris, kad ieškovas galėjo reikalauti nuostolių atlyginimo bet kada, patyrus žalą. Nuostoliai nebuvo skirstomi pagal rūšis, pavyzdžiui, fiziniam turtui padarytus nuostolius, grynai turtinius nuostolius ir t.t. Lyginamuose istoriniu aspektu galima pažymėti, kad itin liberali ir plati nuostolių samprata primena generalinio delikto teoriją. Vienas garsiausių viduramžių teisininkų *Baldus de Ubaldi*, kuriam XVI a. pritarė *Zasius*, teigė, kad ieškovas gali reikalauti nuostolių atlyginimo iš savo sekretorės, jeigu ši atskleidė jo paslaptis⁴⁸. Analizuojant šią situaciją iš šių dienų perspektyvos, galima pamatyti pirmuosius ekonominių interesų apsaugos požymius XVIII a. *Lauterbach* ir *Brunnemann* manė, kad klientas turi galimybę reikalauti kompensuoti nuostolius, kilusius dėl nekvalifikuotų teisinių paslaugų teikimo⁴⁹. Nors ekonominio pobūdžio nuostolių atlyginimas buvo pripažįstamas aprašytose konkrečiose situacijose, tačiau tai nereiškia, jog buvo suformuotas bendrasis principas, taikomas ir kitose panašiose bylose. Lyginant Viduramžių deliktų teisę su Senovės Romos laikų teise, galima pastebėti, kad abiemis šioms laikotarpiams būdinga atskirų deliktų sistema, pritaikyta konkrečioms gyvenimo situacijoms. Tačiau Viduramžiais nuostolių atlyginimo galimybė nebesiejama vien tik su fizine žala.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Cit. op.* 39, p. 265.

⁴⁸ *Cit. op.* 39, p. 266.

⁴⁹ *Ibidem*.

Kaip minėta, nei Senovės Romėnų, nei Viduramžių teisininkai nebandė formuluoti bendrųjų deliktų teisės principų. Pirmieji tai pradėjo daryti scholastai XVI a., vėliau jų darbą tęsė prigimtinės teisės mokyklos atstovai⁵⁰. Pirmiausia buvo bandoma atsakyti į klausimą, ar asmuo turi teisę tik į žalos atlyginimą turtui, kurį jis jau turėjo, ar jis taip pat gali reikalauti nuostolių kompensavimo tuo atveju, kai jam buvo sukliudyta gauti ką nors, turinčio turtinę vertę. Magistro darbo autorė pažymi, kad šis klausimas yra esminis grynai turinių nuostolių atlyginimo problemai. Tik atsakius į jį teigiamai, sudaroma galimybė grynai turinių nuostolių apsaugai. *Thomas Aquinas* teigė, kad iš esmės žala, kuri pasireiškia atimant nukentėjusiajam galimybę praturtėti, turi būti atlyginama, tačiau kompensacijos suma turėtų būti mažesnė už realią negauto turto vertę, kadangi yra tikimybė, kad nukentėjusysis nebūtų įgijęs turto arba būtų įgijęs kitokios vertės turta, atsiradus kitoms nenumatytoms kliūtims⁵¹. Pavyzdžiui, jeigu kaltininkas sunaikina nukentėjusiojo pasėlius, jis neturi atlyginti derliaus vertės, nes būsimas derlius priklauso ir nuo gamtos sąlygų. Kitas teisininkas *Cajetan* atskyrė dvi situacijas, kada nukentėjusysis turi teisę į prarastų pajamų atlyginimą, o kada ne. Pagrindinė *Cajetan* mintis buvo ta, kad asmuo turi teisę į prarastų pajamų atlyginimą tik tuo atveju, jeigu jis turėjo teisę tas pajamas gauti. Pavyzdžiui, jei asmuo turėjo sėklų, jis turėjo teisę gauti derlių. Jeigu būsimas praturtėjimas negali būti pagrįstas jokių teisiniu pagrindu, tuomet negalima ir kompensacija⁵². *Lessius* išskyrė absoliučią (pvz., asmens nuosavybės teisę į nekilnojamąjį turta) ir sąlyginę teisę (pvz., asmens teisę į būsimą dovaną). *Molina* vardijo, kad asmuo gali turėti daikto nuosavybės (*ius in rem*) ir naudojimosi (*ius ad rem*) teises, taipogi išskyrė situaciją, kai asmens veiksnumas pats apima tam tikras teises, pavyzdžiui, kiekvienas turi teisę žvejoti ir medžioti visose vietovėse, kuriose nėra uždrausta tai daryti⁵³. Tačiau vėlyvieji scholastai nepalaikė *Cajatan* ir jo bendraminčių, nes pasak jų išsakytos mintys prieštaravo komutatyvaus teisingumo teorijai. Pagal Aristotelio komutatyvaus teisingumo teoriją, kiekvienas turi teisę į nuostolių atlyginimą, nepaisant to, kokią žalą patyrė. Apibendrinant išdėstytas mintis bei žvelgiant iš šių dienų grynai turinių nuostolių atlyginimo problemos perspektyvos, galima teigti, kad ankstyvieji scholastai būtų pasisakę už sąlyginę ekonominių interesų apsaugą. Tačiau vėlyviesiems šios mokyklos atstovams absoliuti minėtų interesų apsauga pasirodė priimtinesnė.

Kitas scholastus dominantis klausimas buvo kompensuotinas nuostolių dydis. Kaip minėta, *Thomas Aquinas* teigė, kad asmeniui turėtų būti atlyginama ne neįgyto turto vertė,

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Cit. op.* 39, p. 267.

⁵² *Cit. op.* 39, p. 268.

⁵³ *Ibidem*.

bet mažesnė suma, atsižvelgiant į esamą situaciją. *Soto* tik iš dalies sutiko su *Thomas Aquinas* mintimis, sakydamas, kad nuostolių kompensavimo suma turėtų būti mažinama tik tuo atveju, jei kaltininkas žalą sukėlė per neatsargumą. Jeigu žala buvo sukelta tyčia, nukentėjusysis turi teisę į pilną žalos atlyginimą, t.y. jeigu kaltininkas tyčia sunaikino nukentėjusiojo pasėlius, tuomet jis privalo atlyginti derliaus vertę⁵⁴. *Lessius* nesutiko su *Soto* teigdamas, kad tiek tyčios, tiek neatsargumo atveju, nukentėjusiajam turėtų būti kompensuojama tik realiai patirta žala, t.y. pasėlių vertė jų sunaikinimo metu. Šioje vietoje magistro darbo autorė norėtų atkreipti dėmesį į tai, jog analizuojamu istoriniu laikotarpiu civilinėje teisėje vyravo subjektyvi kaltės samprata, t.y. asmens veiksmų neteisėtumas priklausė nuo to, ar asmuo geba suvokti savo veiksmų ir jų neigiamų padarinių esmę ir kaip jis tai vertina. Daugumoje valstybių objektyvi kaltės samprata įsitvirtino tik XIX a., o Lietuvoje tik XX a. pab⁵⁵. Toliau grįžtant prie analizuojamu istoriniu laikotarpiu vyravusių pozicijų, derėtų pridurti, kad *Molina* taip pat prieštaravo visapusiškam nuostolių atgynimui, argumentuodamas tuo, kad, nukentėjusysis nepagrįstai gautų naudos, t.y. bręstant derliui jo vertė kinta, atsižvelgiant į blogo oro riziką bei įdedamo darbo kaštus⁵⁶. *De Lugo* skyrė dvi nuostolių atlyginimo situacijas. Pirmiausia jis kėlė klausimą, ar prarastą turtą įmanoma pakeisti kitu, kurį naudojant, asmuo galėtų tikėtis gauti tokį patį pelną. Pavyzdžiui, kaltininkas užmušė nukentėjusiajam priklausantį veršelį, kurį nukentėjusysis augino pardavimui. Šiuo atveju nukentėjusysis gali įsigyti kitą veršelį ir įgyvendinti savo planus, tad jam reikėtų kompensuoti tik prarasto veršelio vertę. Tačiau yra situacijų, kai prarastas turtas negali būti pakeičiamas kitu. Tarkime, sunaikinami pasėliai. Akivaizdu, kad tais pačiais derliaus metais nukentėjusysis nebeturės galimybės išauginti naujų pasėlių. Vadinasi, jis turi teisę į derliaus dydžio nuostolių atlyginimą, sumažinant jį būtinosiomis išlaidomis, kurias nukentėjusysis būtų patyręs, jeigu pats būtų išauginęs derlių. Apibendrintai galima sakyti, jog *De Lugo* manė, jog galimybė gauti pelną ateityje turi vertę esamajame laike, tad turtas turi būti vertinamas atsižvelgiant į šią galimybę⁵⁷. Magistro darbo autorė pastebi, kad kompensuotinas ekonominių nuostolių dydis yra ypač aktualio diskusijų tema ir šiandien. Grynai turtinių nuostolių dydžio neapibrėžtumas yra įvardijama kaip viena pagrindinių problemų, kuri plačiau jau buvo analizuota pirmoje darbo dalyje.

Iš pateiktos istorinės analizės matyti, kad iki XIX a. grynai turtinių nuostolių klausimas iš tiesų nebuvo keliamas, išskyrus atvejus dėl šeimos narių prarastų pajamų

⁵⁴ *Cit. op.* 39, p.269.

⁵⁵ MIZARAS, V. Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. In *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Vilnius: Justitia, 2005. p. 61.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Cit. op.* 39, p. 270.

delikto metu žuvus jų maitintojui. Tad, galima daryti išvadą, kad grynai turtinių nuostolių problema yra būdinga tik moderniems teisiniams santykiams, o tai savo ruožtu suponuoja du dalykus. Pirmiausia, atliekant analizę buvo žiūrima modernaus teisininko akimis, tad atrastų tam tikrų deliktų teisės reguliavimo tendencijų nederėtų taikyti mūsų laikų ekonominiams nuostoliams. Pavyzdžiui, nors vėlyvieji scholastai pasisakė už visapusišką nuostolių atlyginimą ir visų teisnių interesų apsaugą, negalima teigti, kad jų pozicija grynai turtinių nuostolių atžvilgiu taipogi būtų tokia pat liberali. Šio klausimo jie nespėdė ir netgi nesuvokė, todėl jų mintis reikia taikyti tik tuo istoriniu laikotarpiu egzistavusiems teisiniams santykiams. Antra, kadangi grynai turtinių nuostolių problema yra moderni, tad jos sprendimai taip pat turėtų būti modernūs. Kaip vėliau bus matyti, priešiškas finansinių nuostolių atlyginimui daugiausia kyla tose valstybėse, kur yra gilios teisės tradicijos bei vyraujantis metafizinis požiūris į turta, išlikęs dar nuo Viduramžių laikų. Magistro darbo autorės nuomone, toks požiūris minėtose valstybėse gali tęstis dar gana ilgai, kadangi naujovės šiose teisės sistemose, ypač ten, kur vyrauja precedentinė sistema, nėra lengvai įdiegiamos. Tačiau valstybėse, kuriose dar nėra suformuotos tvirtos pozicijos grynai turtinių nuostolių atžvilgiu, racionaliau būtų pasirinkti liberalią poziciją, kadangi, šio darbo autorės nuomone, ji labiau atitinka teisingumo principą šiuolaikinių teisinių santykių kontekste. Iš istorinės analizės taip pat galima pastebėti, kad nuostolių samprata palaipsniui kito ir ekonominiai interesai pateko į teisiškai saugomų interesų sritį. Tai vėlgi byloja apie besiplečiančią turto sampratą ir skatina daryti prielaidas, kad ilgainiui priešiška pozicija finansinių nuostolių atlyginimui pasikeis.

Kaip minėta, grynai turtinių nuostolių atlyginimo ribojimo taisyklė atsirado XIX a. konceptualizmo laikotarpiu. Iš pradžių ši taisyklė įsigalėjo Vokietijoje, o vėliau paplito ir Anglijos bei JAV teisėje. Iš esmės konceptualistinės idėjos, kuriomis buvo grindžiama nuostolių ribojimo taisyklė, buvo artimos *Cajetan* idėjoms ir taip pat sulaukė pagrįstos kritikos⁵⁸. Pagrindinį konceptualistų teiginį galima iliustruoti taip: jeigu A sutrukdo B atlikti pareigą C, C negali reikalauti gynybos prieš A, kadangi jis turi reikalavimo teisę tik prieš B. Iš esmės šis teiginys nepaaiškina, koks yra principas ar tikslas riboti ieškovo galimybę gauti kompensaciją iš kalto asmens. Konceptualistai tiesiog bandė išvesti ribas iš pačių sąvokų apibrėžimų, šiuo atveju iš absoliučių ir santykinų teisių sampratos. Tačiau absoliučios ir santykinės teisės apibrėžimai nebuvo formuluojami atsižvelgiant į deliktų atlyginimo ribojimo problemą, todėl akivaizdu, kad jie negali duoti atsakymų į tuos klausimus, kurie nebuvo keliami jų kūrimo metu. Konceptualistai susilaukė ir

⁵⁸ *Cit. op.* 39, p. 270 – 271.

kitokios aršios kritikos bei vėliau prarado savo svarbą. Tačiau per istorinį atsitiktinumą, grynųjų turtinių nuostolių taisyklės atsiradimo metu, šis požiūris buvo vyraujantis⁵⁹. Toliau magistro darbe bus atskirai analizuojamos autorės pasirinktų valstybių deliktų teisės tradicijos, taip pat skiriant dėmesį ir istoriniams įvykiams, turėjusiems įtakos vienokių ar kitokių pozicijų susiformavimui.

2.2 Grynai ekonominių nuostolių atlyginimas JAV

Pradedant analizuoti JAV deliktų teisės tradicijas pirmiausia derėtų pasakyti, kad grynai turtinių nuostolių atlyginimo ribojimo problema šioje valstybėje nėra tokia aktuali ir taip plačiai diskutuojama tarp teisininkų kaip Europoje. Modernioji JAV deliktų teisė pradėjo formuotis septintajame dešimtmetyje, kai teismai palaipsniui pradėjo leisti ieškinius dėl neatsargiai sukeltos žalos atlyginimo⁶⁰. Iki tol, atsakomybė už sukeltą žalą asmeniui galėjo kilti tik tais atvejais, jei jis tyčia atliko neteisėtus veiksmus. Grynai turtinių nuostolių atlyginimo ribojimo taisyklė teismų praktikoje buvo suformuota dar 1960 ir nors, kaip minėta, ilgainiui teismų pozicija neatsargių deliktų metu sukeltos žalos atžvilgiu laisvėjo, visgi ekonominiai nuostoliai liko už galimų ieškinio ribų⁶¹. Tačiau tai iš esmės yra laikoma savaimė suprantamu dalyku ir lyginamosios teisėtyros požiūriu didelė problema nesusilaukia ypatingo dėmesio nei teismų sprendimuose, nei doktrinoje. Šioks toks pagyvėjimas teisės doktrinoje buvo jaučiamas aštuntajame dešimtmetyje, kai buvo priimti keli priešingi nusistovėjusiai praktikai sprendimai. Tačiau vėliau vėlgi JAV deliktų teisės mokslininkų susidomėjimas finansiniais nuostoliais sumažėjo⁶². Tiesa, deliktinės atsakomybės klausimas dėl nekokybiškų produktų sukeltos žalos yra išimtis ir JAV yra plačiai diskutuojamas. Išsamiau ši sritis bus nagrinėjama trečioje magistro darbo dalyje, o toliau derėtų apžvelgti JAV deliktų teisės tradicijos ypatumus.

Svarbus JAV deliktų teisės šaltinis yra Deliktų teisės normų sąvadas (angl. *The Restatement of Torts*). Pirmasis deliktų teisės normų sąvadas, išleistas 1939 m., 766 paragrafe reglamentavo atsakomybės santykius dviem atvejais: asmeniui raginus tyčia pažeisti sudarytą sutartį bei tyčia sukliudžius gauti numatytą pelną. Galima pastebėti, kad minimi deliktai yra analogiški Anglijos ekonominiams deliktams, apie kuriuos bus užsiminta šiek tiek vėliau, tad šioje srityje bendrosios teisės tradicijos valstybių pozicijos visiškai sutampa. Deliktinės atsakomybės klausimas neatsargiai sukėlus žalos, nepateko į

⁵⁹ *Cit. op.* 39, p. 273.

⁶⁰ *Cit. op.* 3, p. 104.

⁶¹ *Ibidem.*

⁶² Cambridge Studies in International and Comparative Law, The Common Core of European Private Law, The Trento Prospect, eds., BUSSANI, M., PALMER, V.V. *Pure Economic Loss in Europe*. s.l. Cambridge University Press, 2003, p. 96.

sąvado reguliuojamą teisinių santykių sritį⁶³. 1979 m. pasirodęs Antrasis deliktų teisės normų sąvadas ne tik atnaujino minėtų santykių reguliavimą, tačiau taip pat buvo papildytas nauju paragrafu 766C, kuriame buvo nustatyta, kad asmuo nėra atsakingas už sukeltą piniginę žalą, jeigu ta žala kyla neatsargiai sutrukdžius įvykdyti kitam asmeniui jo sutartinius įsipareigojimus ar apsunkina bei padidina vykdymo išlaidas, taip pat kai kitam asmeniui sutrukdoma sudaryti sutartį⁶⁴. Magistro autorės pastebėjimu ši nuostata tiesiogiai įtvirtino grynai turtinių nuostolių ribojimą trečiųjų asmenų atžvilgiu, kai tie asmenys yra ar galėjo būti susaistyti sutartiniais ryšiais su delikto tiesioginiu nukentėjusiuoju. Be to, Antrojo deliktų teisės normų sąvado komentare galima rasti pastabų teismų atžvilgiu, kadangi pastarieji bylose tiesiogiai nepasako, jog JAV teisės sistemoje grynai turtinių nuostolių atlyginimas yra negalimas. Atsakomybės netaikymas daugiausiai argumentuojamas tuo, kad žalą sukėlusio asmens neatsargumas nebuvo tiesioginė priežastis, sukėlus nukentėjusiojo finansinius nuostolius. Tačiau komentaro autorių nuomone, tikroji atsakomybės netaikymo priežastis yra pažeistų interesų pobūdis⁶⁵. Be to, minėtame komentare teigiama, ekonominių nuostolių atlyginimo galimybė atvertų duris neapibrėžiamai ir neprognozuojamai atsakomybei, be to, sukeltų ypač didelių sunkumų įrodinėjant adekvatų priežastinį ryšį tarp delikto kaltininko neteisėtų veiksmų ir grynai ekonominių nuostolių atsiradimo. Kaip jau buvo pastebėta, teismai visą laiką nuosekliai neigė finansinių nuostolių atlyginimą tretiesiems asmenims, tačiau priėmus Antrąją Amerikos deliktų teisės normų sąvadą teismų praktikoje atsirado kelios bylos, kurios tarsi norėta pakeisti nusistovėjusią praktiką.

Pirmiausia minėtina *J'Aire Corp. v. Gregory* byla⁶⁶, kuri vyko 1979 m. iš karto po Antrojo deliktų teisės normų sąvado priėmimo Kalifornijos Aukščiausiam teisme. Savo sprendime teismas nukrypo nuo tradicinio grynai turtinių nuostolių ribojimo principo ir suformavo naują delikto rūšį dėl neatsargiai sukeltos ekonominės žalos. Tiesa, finansinių nuostolių atlyginimo galimybė buvo apribota dviem sąlygomis: pirmiausia, ieškovas turėjo įrodyti, kad jo patirta ekonominė žala yra artimai susijusi su atsakovo neteisėtu elgesiu ir kad ši žala nėra ieškovo kasdieninės verslo rizikos dalis. Artimas ryšys tarp kaltininko veiksmų ir ekonominės žalos atsiradimo yra įrodomas remiantis numanomų trečiųjų šalių kaip naudos gavėjų (angl. *intended third-party beneficiaries*) doktrina. Pagal šią doktriną, kai tarp dviejų asmenų sudaryta sutartis gali daryti įtaką kitos sutarties vykdymui, pirmosios sutarties pažeidimo atveju sukėlus nuostolių antrąją sutartį

⁶³ *Cit. op.* 62, p. 94.

⁶⁴ *Cit. op.* 62, p. 94-95.

⁶⁵ *Ibidem.*

⁶⁶ JAV, Kalifornijos Aukščiausiasis teismas, *J'Aire Corp. V. Gregory* [1979] 598 P.2d 60.

sudariusiam asmeniui, pastarasis turi teisę reikalauti nuostolių atlyginimo iš kaltininko savo sutarties pažeidimo pagrindu⁶⁷. Minėtoje *J'Aire* byloje ieškovas buvo restorano savininkas, kuris buvo pasirašęs nuomos sutartį su pastato savininku. Pastato savininkas pasamdė statybų kompaniją atnaujinti pastatą, tačiau renovacija truko ilgiau nei buvo planuota ir restorano savininkas patyrė finansinių nuostolių, kadangi laiku negalėjo atidaryti restorano. Pagal aptartą doktriną restorano savininkas gali reikalauti patirtų nuostolių atlyginimo iš statybų bendrovės, remdamasis savo paties sutarties pažeidimu. Nagrinėdama šio sprendimo argumentaciją, magistro darbo autorė pastebi, kad šiuo atveju deliktinės atsakomybės pripažinimui finansinių nuostolių atžvilgiu esminę įtaką padarė sutartinių santykių buvimas.

Kita byla 1985 vyko *New Jersey* Aukščiausiam teisme ir vadinosi *People Express Airlines, Inc. v. Consolidated Rail Corp*⁶⁸. Šiuo atveju iš karto derėtų pabrėžti, kad ekonominius nuostolius patyrusi šalis, skirtingai nei *J'Aire* byloje, nebuvo tiesiogiai ar netiesiogiai susaistyta jokiais sutartiniais santykiais su delikto kaltininku. Byloje ieškovas buvo avialinijų kompanija, patyrusi ekonominių nuostolių todėl, kad atsakovas neatsargiai sukėlė gaisrą, dėl kurio tam tikram laikui buvo evakuota visa teritorija, kurioje ir buvo įsikūrusi ieškovo kompanija. Šiame sprendime teismas taipogi pripažino naują deliktą, remdamasis artimos priežasties doktrina (angl. *proximate cause*). Tačiau teismas taip pat pabrėžė, kad ši doktrina ekonominių nuostolių bylose turėtų būti taikoma labai atsargiai ir kad tokio pobūdžio nuostoliai gali būti atlyginami tik tais atvejais, kai galimų ieškovų skaičius yra apibrėžtas ir numatomas. Kalbant apie panašias situacijas kaip *People Express* byloje, derėtų prisiminti pirmoje dalyje aptartą *Law & Economics* mokyklą, kuri didžiausią įtaką yra išsikovojojusi būtent JAV. Pagal minėtos mokyklos atstovus grynai turtinių nuostolių atlyginimo ribojimas yra pateisinamas tuo atveju, kai pati visuomenė dėl delikto nepatiria jokios ekonominės žalos (angl. *social loss*). Pavyzdžiui, nors dėl evakuacijos *People Express* prarado dalį klientų, tačiau klientai jokios finansinės žalos nepatyrė užsisakę bilietus kitoje aviakompanijoje. Kitą vertus, patys *Law & Economics* atstovai pripažįsta, kad jeigu *People Express* siūlomos paslaugos yra daug kokybiškesnės už konkurentų, tuomet klientai, buvę priversti nusipirkti kitus bilietus, patyrė ekonominės žalos. Šiuo atveju grynai turtinių nuostolių atlyginimas nukentėjusiai aviakompanijai turėtų būti pateisinamas, nors, tiesa, nebūtinai visa apimtimi⁶⁹. Magistro autorė pastebi, kad *Law & Economics* pozicija artima pirmoje šio

⁶⁷ *Cit. op.* 62, p. 104.

⁶⁸ JAV, New Jersey Aukščiausiasis teismas, *People Express Airlines, Inc. v. Consolidated Rail Corp.* [1985] 495 A.2d 107.

⁶⁹ *Cit. op.* 62, p. 107.

darbo dalyje aptartai utilitaristinei teorijai, kartais sutinkamai Anglijos teismų sprendimų argumentavime.

J'Aire ir *People Express* bylos JAV teismų praktikoje buvo išskirtiniai atvejai, kai buvo pripažinta deliktinė atsakomybė už grynai turtinių nuostolių sukėlimą. Vėliau šiais precedentais teismų praktikoje nesiremta ir nuosekliai taikoma ekonominių nuostolių ribojimo taisyklė. Tiesa, įdomu tai, kad nė viename teismų sprendime ši taisyklė nėra tiesiogiai įvardijama, išskyrus nekokybiškų produktų bylas. Pastaruoju metu neigdami finansinių nuostolių atlyginimo galimybę deliktinės atsakomybės pagrindu, teismai argumentuoja pakankamo priežastinio ryšio ar artimos priežasties nebuvimu⁷⁰. 1999 m. byloje darbuotojui buvo paneigta ekonominių nuostolių atlyginimo galimybė, kuriuos jis patyrė dėl to, kad laboratorija, su kuria darbdavys buvo pasirašęs sutartį, supainiojo jo alkoholio testo rezultatus ir jis buvo atleistas iš darbo⁷¹. Magistro autorė šios bylos faktinėse aplinkybėse išvelgia sąsają su pirmoje šio darbo dalyje aptarta Anglijos *Spring* byla, kurioje dėl aplaidžiai parašytos rekomendacijos buvęs darbuotojas negavo naujo darbo. Pažymėtina, kad Anglijos teismai, nors ir tradiciškai neigdami grynai turtinių nuostolių atlyginimo galimybę, šioje byloje visgi padarė išimtį ir nuostolius priteisė. Tuo tarpu JAV, kaip minėta, šiuo klausimu turi priešingą poziciją. Tad JAV lyginamosios teisės požiūriu yra pripažįstama grynai turtinių nuostolių atlyginimo atžvilgiu priešingą poziciją palaikančia valstybe. Ekonominių nuostolių atlyginimo neigimo taisyklė yra tiesiogiai įvardinta nekokybiškų produktų bylose. Be to, analogiška norma yra nustatyta Antrajame Amerikos deliktų teisės normų sąvade. Tačiau magistro darbo autorės nuomone, iš tiesų situacija JAV nėra visiškai aiški. Pirmiausia atkreiptinas dėmesys, kad tai yra federalinė valstybė ir atskirų valstijų teisės sistemose galima rasti įvairių pozicijų analizuojamos problemos atžvilgiu⁷². Be to, kaip teigia *Gary T. Schwartz*, nors Amerikos jurisdikcijos daugumoje bylų taiko minėtą taisyklę, tačiau ne visada. Yra daug bylų, kuriose teismai pagal faktinių aplinkybių visetą turėjo taikyti šią taisyklę, tačiau ją ignoravo, tarsi pastaroji visai neegzistuo⁷³. Šio darbo autorės nuomone, tokią situaciją lemia specifinis JAV teisės specialistų mąstymas, kuris iš esmės skiriasi nuo Europos. Kaip minėta, amerikiečiai neišvelgia grynai turinių nuostolių atlyginimo problemos kaip tokios. Kiekviena situacija yra nagrinėjama atskirai ir teismui nusprendus, kad byloje būtų teisinga patenkinti ieškovo prašymą, nuostoliai prižįstami daugiau negu ekonominio

⁷⁰ Pavyzdžiui, JAV, New Jersey Aukščiausiasis teismas, *Hakimoglo v. Trump Taj Mahal* [1995] 70 F 3d 291 3rd Cir.; JAV, New Jersey Aukščiausiasis teismas, *Allegheny Gen. Hosp. V. Philip Morris, Inc.* [2000] 288 F 3d 429 3rd Cir., cit. pagal *cit. op.* 62, p. 110.

⁷¹ JAV, New Jersey Aukščiausiasis teismas, *Duncan v. Afton, Inc.*, [1999] 991 P 2d 739.

⁷² *Cit. op.* 62, p. 118.

⁷³ *Ibidem.*

pobūdžio, todėl atlyginami. Toks deliktinių santykių reguliavimas iš vienos pusės pažeidžia teisėtų lūkesčių principą, tačiau, kitą vertus, suteikia galimybę tikėtis grynai turtinių nuostolių atlyginimo.

2.3 Grynai ekonominių nuostolių atlyginimas Anglijoje

Skirtingai nei prieš tai nagrinėtoje teisės sistemoje, Anglijoje grynai turtinių nuostolių atlyginimo taisyklė yra aiški ir tvirtai apibrėžta. Tiesa, iš karto derėtų pabrėžti, kad čia taip pat be išimčių neapsieinama. Analizuojant Anglijos teisę, galima pastebėti, kad nustatyti konkretaus momento, kada atsirado grynai turtinių nuostolių ribojimo taisyklė, negalima. Dabar nagrinėjant turtinių nuostolių atlyginimo problemą, dažniausiai cituojama klasikine tapusi *Spartan Steel & Alloys Ltd. v. Martin & Co* byla⁷⁴, kurioje aiškiai buvo išsakyta minėta taisyklė. Tačiau iš tiesų grynai turtinių nuostolių atlyginimo ribojimo doktrina buvo suformuota palaipsniui daugybės teismo sprendimų. Kaip vieni pirmųjų žingsnių formuojant taisyklę minėtinos kelios bylos. 1875 m. *Cattle v. The Stockton Waterworks Co.* byloje ieškovui nebuvo leista išieškoti kompensacijos už papildomai patirtas išlaidas, kai kaltininkas neatsargiai sukėlė potvynį trečiojo asmens valdoje, kurioje nukentėjusysis kasė tunelį⁷⁵. 1877 m. *Simpson & Co. v. Thomson* bylos sprendime buvo atmestas draudimo kompanijos reikalavimas kompensuoti sumokėtą draudimo sumą už apdraustą krovinį, kai turtas buvo prarastas netyčia susidūrus dviems kaltininko laivams⁷⁶. Vėlesnėje 1908 m. *Anglo-Algerian Steamship Co. Ltd. v. The Houlder Line, Ltd.* byloje⁷⁷ kaltininkas neatsargiai elgdamasis padarė žalos ieškovui priklausančiai prieplaukai. Tačiau nukentėjusiajam nebuvo atlyginti nuostoliai, patirti dėl to, kad jo laivas kurį laiką negalėjo naudotis prieplauka. Iš esmės sprendimai buvo motyvuoti dviem argumentais. Pirmiausia teismas pasakė, kad tokio pobūdžio nuostoliai atsižvelgiant į priežastinį ryšį yra per daug tolimi. Taip pat pridėjo, kad tokių nuostolių atlyginimo galimybė pernelyg išplėstų potencialių ieškovų ratą. Doktrinoje analizuojančioje šiuos teismų sprendimus galima rasti ir kitokių teorinių paaiškinimų. Pavyzdžiui, *J. F. Clerk* ir *W. H. B. Lindsell* dėsto, kad *Cattle* byloje buvo vadovaujamas principu, kad santykinų teisių, kylančių iš paslaugų ar kitokios sutarties, pažeidimas dėl trečio asmens neatsargių neteisėtų veiksmų nėra baustinas. *William Gordon and Walter Griffith* minėdami *Cattle* bylą aiškino, kad neatsargumas yra pareigos pažeidimas, tad

⁷⁴ Anglija, Apeliacinis teismas, *Spartan Steel & Alloys Ltd v. Martin & Co. (Contractors) Ltd.* [1973] 1 QB 27.

⁷⁵ Anglija, Apeliacinis teismas, *Cattle v. The Stockton Waterworks Co.* [1875] LR 10 QB 453.

⁷⁶ Anglija, Lordų Rūmai, *Simpson & Co. v. Thomson* [1877] 3 AC 279 (HL).

⁷⁷ Anglija, Apeliacinis teismas, *Anglo-Algerian Steamship Co. Ltd. v. Houlder Line, Ltd.* [1908] 1 KB 659.

kaltininkas yra atsakingas tik tuo atveju, jeigu jis turi tam tikrą įsipareigojimą ieškoviui. *John Salmon*, remdamasis *Anglo-Algerian Steamship* byla, pabrėžė, kad neatsargus nuosavybės sugadinimas suteikia teisę reikalauti nuostolių atlyginimo tik savininkui ar kitam asmeniui, turinčiam teisių į šį turtą. Atsakomybė buvo susieta su nukentėjusiojo konkrečių teisių turėjimu⁷⁸.

Analizuojant vėlesnius teismų sprendimus galima pastebėti, kad visą laiką teismų pozicija išliko nuosekli. Nors nė viename sprendime nebuvo aiškiai pasakyta, kad grynai turtinių nuostolių kompensavimas yra neleidžiamas, tačiau tokia išvada plaukia iš motyvuojamųjų teismų sprendimų dalių. Be to, atkreiptinas dėmesys, kad atsirado grynai turtinių nuostolių atlyginimo ribojimo argumentavimo naujovių. 1910 m. *La société anonyme de Remorquage à Hélice v. Bennets* byloje⁷⁹ pirmą kartą ieškoviui nebuvo leista prisiteisti nuostolių atlyginimo argumentuojant tuo, kad ieškovo patirta žala nebuvo tiesioginė delikto pasekmė. Minėtoje byloje, ieškovas reikalavo atlyginti jo negautas pajamas, kurias jis prarado dėl to, kad atsakovas nuskandino ieškovo klientui priklausantį laivą, kurį jis, prisirišęs prie savo laivo, pagal sutartį plukdė į paskirtą vietą. 1955 m. *Attorney-General for New South Wales v. Perpetual Trustee Co.* byloje valstybė bandė prisiteisti nuostolių už prarastas policininko teikiamas paslaugas atlyginimą iš asmens, kuris tam policininkui neatsargiai atėmė gyvybę. Teisėjas *Viscount Simonds*, cituodamas *Remorquage* bylą, pasakė, jog vien tai, kad žala, patirta A, užkirto kelią trečiajai šaliai iš A gauti pelno, kuri nesant deliktui ji būtų gavusi, nesuteikia trečiajai šaliai jokių teisių į negautų pajamų atlyginimą⁸⁰. *Electrochrome Ltd. v. Welsh Plastics Ltd.* byloje ieškovas reikalavo atlyginti žalą, patirtą dėl to, kad atsakovas per neatsargumą nutraukė vandens tiekimą į ieškoviui priklausančią gamyklą. Teisėjas *Geoffrey Lane* pasakė, kad asmuo, patyręs nuostolių, negali reikalauti jų atlyginti remdamasis kitam asmeniui padarytos žalos faktu⁸¹.

Apibendrinant aptartas bylas, galima teigti, kad faktas, jog ieškovas turėjo sutartinius santykius su trečiuoju asmeniu, niekaip negali įtakoti ieškovo ir atsakovo teisių ir pareigų vienas kitam. Kad būtų atsakingas, kaltininkas turi būti pažeidęs tokią ieškovo teisę, kurią jis turi visos visuomenės atžvilgiu (pavyzdžiui, kaip nuosavybės teisę), o ne tik prieš konkretų trečiąjį asmenį. Kita vertus, Anglijos teismų praktikoje pasitaikė atveju, kai šis argumentas nebuvo lemiamas sprendžiant bylas. Pirmiausia išskirtina bylų kategorija, kai atsakovas sukėlė žalos tyčia. Grasinimas potencialiems klientams,

⁷⁸ *Cit. op.* 4, p. 274 -275.

⁷⁹ Anglija, Apeliacinis teismas, *La Société Anonyme de Remorquage à Hélice v. Bennets*, [1911] 1 KB 243.

⁸⁰ Anglija, Lordų Rūmai, *Attorney-General for New South Wales v. Perpetual Trustee Co. (Ltd.)* [1955] AC 457, 484.

⁸¹ Anglija, *Electrochrome Ltd. v. Welsh Plastics Ltd.* [1968] 2 All ER 205, 206 cit. pagal *cit. op.* 4, p. 276.

viešosios tvarkos pažeidimas blokuojant gatvę ir taip trikdant gatvėje esančių ūkio subjektų veiklai – tai atvejai, kada teismai pripažino grynai turtinių nuostolių atlyginimą. Be to, per visą analizuotą laikotarpį pasitaikė du atvejai, kurie turėjo galimybę nukreipti teismų praktiką nuo griežtos pozicijos grynai turtinių nuostolių atlyginimo atveju. Pirmoji byla įvyko 1932 m. ir vadinosi *Donoghue v. Stevenson*⁸². Šioje byloje asmuo buvo pripažintas atsakingu už savo netinkamai pagaminamų produktų sukeltą žalą. *Lordas Atkin* šioje byloje pažymėjo, kad kiekvienas turi imtis atitinkamų atsargumo priemonių, kad išvengtų veiksmų ar neveikimo, dėl kurių akivaizdžiai galima numatyti žalos atsiradimo galimybę tam tikriems asmenims. *Headly Byrne & Co. Ltd v. Heller & Partners Ltd.* byloje⁸³, vykusioje 1964 m., grynai turtinių nuostolių atlyginimas buvo priteistas bankininkams, kurie aplaidžiai suteikė neteisingą informaciją apie įmonės mokumą. Seras *Devlin* motyvuodamas savo sprendimą teigė, kad nėra jokio loginio pagrindo skirstyti turinius nuostolius, į sukeltus tiesiogiai ir į atsiradusius kaip fizinės žalos pasekmes, bei reguliuoti jų atlyginimą skirtingomis taisyklėmis. Tačiau vėlesnėje teismų praktikoje šių naujai suformuluotų principų taikymas apsiribojo tik nekokybiškai suteiktų paslaugų bylomis. Visą likusią šimtmečio dalį absoliučioje daugumoje bylų teismai ir toliau nuosekliai palaikė anksčiau suformuotą poziciją. Lyginant JAV ir Anglijos teismų praktiką, matyti, kad nors abi teisės sistemos priklauso vienai bendrosios teisės šeimai, visgi teisinio reguliavimo skirtumų jose yra nemažai. Nors tiek JAV, tiek Anglijos teismų praktikoje pasitaikė atveju, kai grynai turtinių nuostolių taisyklė buvo ignoruojama, tačiau pastebėtina, kad tai įvyko visiškai skirtingų kategorijų bylose. Be to, skyrėsi ir teismų sprendimų argumentavimas bei vyraujančios filosofinės mokyklos. Magistro darbo autorės nuomone, Anglijos ir JAV deliktų teisės sistemos yra labai skirtingos. Nors abiejose vyrauja grynai turtinių nuostolių atlyginimo ribojimo taisyklė, tačiau jos susiformavimo priežastys, loginis pagrindimas bei taikymo atvejai labai dažnai skiriasi, o jei sutampa, tai tik atsitiktinai.

Kaip matyti iš pateiktos bylų analizės, Anglijos deliktų teisėje nėra bendros normos, reguliuojančios deliktinę atsakomybę. Sistema sudaryta iš atskirų deliktų, kurių kiekvienas turi savo saugomų interesų apimtį. Kaip jau minėta, grynai turtinių nuostolių atlyginimas nėra ribojamas tik tyčinių ekonominių deliktų atvejais, t.y. kai neteisėti veiksmai buvo atlikti sąmoningai, tyčia ar iš anksto apgalvotai, pavyzdžiui, apgaulė (angl. *deceit*), tyčinis melavimas (angl. *malicious falsehood*), skatinimas pažeisti sutartį (angl.

⁸² Anglija, Lordų Rūmai, *Donoghue v. Stevenson*, [1932] AC 562, 580.

⁸³ Anglija, Lordų Rūmai, *Headly Byrne & Co. Ltd v. Heller & Partners Ltd.* [1964] AC 465, 517.

inducing breach of contract) ir kt.⁸⁴ Tiesa, neatsargių deliktų atveju grynai turtinių nuostolių atlyginimas taip pat nėra tiesiogiai draudžiamas, tačiau šis rezultatas yra pasiekiamas savaime, bandant pritaikyti deliktinę atsakomybę. Kitaip tariant, patys deliktinės atsakomybės elementai eliminuoja galimybę taikyti atsakomybę ekonominių nuostolių atžvilgiu. Pagal bendrą principą deliktinė atsakomybė kyla tuomet, kai nukentėjusysis įrodo, kad kaltininkas, esant tam tikroms aplinkybėms turėjęs pareigą imtis visų reikiamų atsargos priemonių, neatliko savo pareigos ir sukėlė žalos. Ar kaltininkas turėjo pareigą prieš nukentėjusįjį, paprastai, yra nustatoma naudojant numatymo ar galėjimo numatyti (pasekmių numatymo) arba artimo ryšio testus, kurie jau analizuoti pirmoje magistro darbo dalyje. Palyginimui galima papildyti, kad JAV šiuo atveju naudojama artimos priežasties taisyklės. Tačiau grynai turtinių nuostolių atlyginimo bylose deliktinei atsakomybei taikyti vien prognozuojamumo nepakanka, teismas dar privalo konstatuoti, kad kaltininkas turėjo *vis-à-vis* pareigą prieš nukentėjusįjį. Praktiškai teismai niekada nenustato, kad grynai turtinius nuostolius sukėlęs asmuo turėjo pareigą saugoti nukentėjusiojo ekonominius interesus⁸⁵. Be to, kaip jau buvo minėta pirmoje magistro darbo dalyje, pastaruoju metu taip pat galima pastebėti tendenciją teismų argumentacijoje remtis teisės politika bei sąžiningumo, teisingumo bei protingumo principais kiekvienoje byloje stengiantis priimti individualiai teisingą sprendimą, tik, deja, dažnai, kaip pastebi magistro darbo autorė, tokie sprendimai stokoja racionalaus ir tvirto pagrindimo⁸⁶.

2.4 Grynai ekonominių nuostolių atlyginimas Vokietijoje

Toliau tęsiant magistro darbo objekto tyrimą, reikia įvertinti kontinentinėje Europoje vyraujančias deliktų teisės reguliavimo tendencijas. Vokietijos deliktų teisės sistema grynai turtinių nuostolių atžvilgiu yra artima Anglijos pozicijai. Tačiau iš karto reikėtų atkreipti dėmesį, kad Vokietija yra valstybė, kurioje galioja kodifikuota civilinė teisė. Kitaip tariant, čia stengiamasi kiek įmanoma visas vienos srities teisės normas susisteminti bei reglamentuoti viename teisės akte. Vokietijos deliktų teisė taip pat yra susisteminta ir kodifikuota BGB. Tad Vokietijos pozicijos dėl grynai turtinių nuostolių atlyginimo analizę racionalu būtų pradėti būtent nuo BGB įtvirtintų taisyklių. Tačiau prieš tai dar reikėtų atkreipti dėmesį į BGB priėmimo istorinius aspektus. Iš pradžių Vokietijoje vyravo dvi teorijos dėl grynųjų ekonominių nuostolių atlyginimo ribojimo. Pirmiausia

⁸⁴ *Cit. op. 5, p. 7.*

⁸⁵ *Cit. op. 5, p. 8.*

⁸⁶ *Cit. op. 4.*

buvo remiamasi Senovės Romėnų tekstais, kurie iš ankščiau galiojo didžiojoje Vokietijos dalyje. Remdamiesi šiuose tekstuose pateiktomis situacijomis, teisininkai padarė išvadą, kad kaltininkas yra atsakingas tik tais atvejais, kai padaro žalos nukentėjusiojo asmeniui arba jo turtui. Palaikydamas šią nuomonę, *Rudolf von Ihering* teigė, kad kitais atvejais atsakomybė būtų per daug plati ir neprognozuojama, ir tai vestų prie teisinės sumaišties⁸⁷. Kiti teisininkai, kaip *Otto von Gierke* ir *Josef Kohler*, rėmėsi idėja, kad asmuo turi būti atsakingas tik už tų teisių pažeidimą, kurios buvo susijusios su nukentėjusiojo veikimo laisve ir jo asmenybe⁸⁸. Pirmosios Komisijos, rengusios Vokietijos civilinį kodeksą projekte, buvo numatyta, kad asmuo, tyčia ar neatsargiai sukėlęs žalos neteisėtu veikimu ar neveikimu, privalo nukentėjusiajam kompensuoti patirtus nuostolius. Ši plataus turinio norma, kuri iš esmės kartojo Prancūzijos generalinio delikto taisyklę, leidžia suprasti, kad iš pradžių Vokietijos teisininkai nebuvo griežtai nusiteikę prieš grynai ekonominių nuostolių atlyginimą. Tačiau žvelgiant į tolesnę kodekso rengimo eigą matyti, kad požiūris pasikeitė. Buvo nuspręsta, kad visapusiškai saugomos turi būti tik absoliučios teisės, t.y. tokios, kurias asmuo gali naudoti prieš visus. Pavyzdžiui, teisė į nuosavybę, į gyvybę, kūno neliečiamybę, garbę. Taip atsirado Vokietijos Civilinio kodekso 823 straipsnis, kuriame yra pateikiamas nebaigtinis sąrašas teisės ginamų absoliučių teisių, kurias pažeidus nukentėjusysis gali reikalauti visiško žalos kompensavimo⁸⁹. Atkreiptinas dėmesys, kad projekto rengėjai nediskutavo grynai turtinių nuostolių atlyginimo problemas. Jie tiesiog atskyrė absoliučias teises, vertybę, ginama prieš visus, ir santykinės teises, vertybę, kurią asmuo turi prieš kitą konkretų asmenį. Tačiau buvo pasakyta, kad gindamas santykinės teises, asmuo gali reikšti pretenzijas tik konkrečiam asmeniui, vadinasi, iš to galima daryti išvadą, kad grynai ekonominių nuostolių atlyginimas buvo ribojamas. Tą greitai patvirtino ir teismų praktika, pradėjus taikyti naująjį kodeksą⁹⁰. Buvo išaiškina, kad asmuo, pažeidęs kito asmens ekonominio veikimo laisvę nėra atsakingas pagal 823 straipsnį ir kad šis straipsnis nenumato ekonominės žalos atlyginimo. Taipogi derėtų paminėti kitą Vokietijos civilinio kodekso straipsnį, kuris sukelia šiek tiek sumaišties 823 straipsnyje įtvirtintai koncepcijai. Minėto kodekso 826 straipsnyje numatyta, kad asmuo yra atsakingas už turtinės žalos padarymą, kai tyčia pažeidžia geros moralės papročius. Toliau vertėtų atidžiau panagrinėti dabartinį Vokietijos deliktų teisės normų reguliavimą ir išsamiau paanalizuoti minėtus BGB straipsnius.

⁸⁷ *Cit. op. 5*, p. 271.

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ *Cit. op. 5*, p. 272.

⁹⁰ Vokietijos Imperijos teismas, 1901 m. balandžio 11 d. sprendimas, cit pagal *cit. op. 5*, p. 272.

Pagrindinė Vokietijos deliktų teisės norma yra randama BGB 823 str., kurio 1 dalyje yra suteikiama apsauga tam tikroms teisėms: žmogaus gyvybei, sveikatai, laisvei, nuosavybei, kūno neliečiamybei bei įstatymų saugomoms subjektinėms teisėms⁹¹. Minėtina, jog Vokietijos teismai suformulavo daugybę pareigų šioms teisėms užtikrinti esant įvairioms situacijoms. Taip pat teismai pasakė, kad ekonominiai interesai į BGB 823 str. 1 dalies apsaugos sritį nepatenka, kadangi BGB sudarytojai to nesiekė⁹². Tiesa, reikėtų pažymėti, kad minėto straipsnio 1 dalyje pateiktame nebaigtiniame teisių sąrašė vartojama frazė „kitos teisės“ apima ir teisę sukurti bei vystyti verslą. Naudodamiesi šia teise verslo subjektai gali apsisaugoti nuo nesąžiningos konkurencijos, tačiau ji nesuteikia teisės į verslo sandorių metu patirtų finansinių nuostolių atlyginimą⁹³. BGB 823 str. 2 dalis viena vertus yra skirta pirmosios dalies įgyvendinimui, tačiau taip pat praplečia saugomų teisėtų interesų ratą. Pagal šią dalį asmuo yra pripažįstamas atsakingu, jeigu savo kaltu elgesiu pažeidė apsaugą privačiam asmeniui suteikiantį įstatymą (angl. *protective enactment*). Įstatymai šiuo atveju turėtų būti suprantami plačiąja prasme, t.y. kaip visi valstybėje išleisti teisės aktai⁹⁴. Kadangi, kaip jau minėta, remdamasis pirmąja BGB 823 str. dalimi asmuo negali tikėtis neatsargaus delikto metu sukeltų grynai turtinių nuostolių atlyginimo, tačiau tą padaryti jis gali antrosios dalies pagrindu. Nors ši deliktinius santykius reguliuojanti norma yra gana liberali, tačiau visgi generalinio delikto teorija šioje teisės sistemoje nėra pripažįstama ir kodekso normos negali būti interpretuojamos taip, kad bet kuriuo atveju suteiktų apsaugą grynai ekonominiams asmenų interesams. Grynai turtinių nuostolių (vok. *reiner Vermögensschaden*) atlyginimas pagal BGB 823 str. 2 dalį galimas tik tuomet, kai tai specialiai yra numatyta apsaugą privatiems asmenims suteikiančiuose teisės aktuose⁹⁵. Pažymėtina, kad Anglijos teisę irgi panašiu pagrindu pripažįstama teisė reikalauti finansinių nuostolių atlyginimo. Kaltininkui pažeidus nukentėjusiojo teisę, nustatytą Anglijos Parlamento teisės akte, pastarasis turi teisę į ekonominės žalos atlyginimą, įskaitant ir grynai turtinius nuostolius, jeigu tame teisės akte Parlamentas tiesiogiai išreiškė norą suteikti asmenims minėto pobūdžio apsaugą⁹⁶.

Iš aptartų deliktų teisės reguliavimo tendencijų, šio darbo autorė daro išvadą, kad nors pagal bendrai vyraujančią taisyklę Anglijoje ir Vokietijoje grynai turtinių nuostolių

⁹¹ *Cit. op.* 4, p. 4-5.

⁹² *Cit. op.* 4, p. 5.

⁹³ *Ibidem.*

⁹⁴ VAN GERVEN, W., LEVER, J., LAROUCHE, P., *Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law*: Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2000, p. 227.

⁹⁵ *Cit. op.* 94, p. 228.

⁹⁶ *Cit. op.* 94, p. 209.

atlyginimas yra ribojamas, tačiau tam tikrose specifinėse srityse valstybėje vyraujanti politika pateisina šios taisyklės išimtis.

Toliau analizuojant Vokietijos deliktų teisės sistemą būtina aptarti BGB 826 str., kuris yra laikomas trečiaja pagrindine deliktų teisės nuostata. Šis straipsnis numato asmens atsakomybę, kuris padarė žalos tyčia elgdamasis *contra bonos mores*⁹⁷. Minėta teisės norma suteikia apsaugą visiems teisėtiems interesams, tačiau kartu numato dvi būtinas sąlygas, kada ji gali būti taikoma. Pirmiausia, žalą sukėlusio asmens elgesys turi būti *contra bonos mores* (vok. *sittenwidrig*), t.y. iš esmės pažeisti pagrindinius morališkai priimtino elgesio principus. Kitas būtinas elementas yra noras sukelti žalą. Atkreiptinas dėmesys, kad ši sąlyga apima tiek tiesioginę, tiek netiesioginę tyčią. Tad nebūtina, kad nuostolius sukėjęs asmuo iš tiesų siekė juos sukelti, užtenka, kad jis suvokė galimybę, kad žala gali atsirasti ir vis tiek taip elgėsi⁹⁸. Lyginant su bendrosios teisės tradicijos valstybėse veikiančia sistema galima pastebėti, kad šis straipsnis apima tokias pačias situacijas, kurios Anglijos teisėje yra vadinamos ekonominiiais deliktais, pavyzdžiui, sukčiavimą, konspiraciją, apgaulę ir kt.⁹⁹ Visgi minėta taisyklė neatsargiais deliktais sukeltiems ekonominiams nuostoliams apsaugos nesuteikia. Tačiau Vokietijos teisės sistemoje galimybė reikalauti grynai turtinių nuostolių atlyginimo kartais suteikiama artimų sutartiniams santykių pagrindu. Šiuo atveju minėtina sutarties, turinčios tikslą suteikti apsaugą trečiajam asmeniui, koncepcija (vok. *Schutzwirkung zugunsten Dritter*), pagal kurią trečiasis asmuo gali reikalauti atlyginti sukeltus nuostolius sutartį sudariusios šalies įsipareigojimo pagrindu, nepaisant to, kad šalys sutartyje tiesiogiai nenurodė suteikiančios kokių nors teisių tretiesiems asmenims¹⁰⁰. Ši koncepcija, magistro darbo autorės nuomone, šiek tiek primena JAV teismų jau aptartoje *J'Aire* byloje suformuluota doktriną. Tačiau abi šios doktrinos turi ir esminių skirtumų. Pagal Vokietijoje suformuotą taisyklę, grynai turtinius nuostolius patyręs asmuo ieškinį reiškia asmens, kurio sutartį pažeidė kaltininkas, sutarties pagrindu. Tuo tarpu JAV teisės sistemoje, nukentėjęs asmuo gali reikalauti grynai ekonominių nuostolių atlyginimo savo sutarties, sudarytos su tuo asmeniu, kuriam kaltininkas tinkamai neatliko prisiimtų sutartinių įsipareigojimų, pagrindu. Tad galima daryti išvadą, kad Vokietijoje vyraujanti doktrina yra labiau panaši į Anglijos artimo ryšio koncepciją. Be to, žvelgiant į aptartas reguliavimo tendencijas Lietuvos teisės prasme, iškyla klausimas, koks aptartų koncepcijų santykis su CK 6.191 str. įtvirtintu sutarties trečiojo asmens naudai institutu. Atsakant į šį klausimą pastebėtina,

⁹⁷ *Cit. op.* 5, p. 6.

⁹⁸ *Cit. op.* 94, p. 231.

⁹⁹ Angl., *fraud, conspiracy, deceit*, cit. pagal *Ibidem*.

¹⁰⁰ *Cit. op.* 5, p. 7.

kad skirtumas visgi yra esminis. Sutarties trečiojo asmens naudai atveju, skirtingai nei aptartose doktrinos, pačioje sutartyje yra tiesiogiai įvardijamas trečiasis asmuo, kuriam turi būti įvykdyta sutarties prievolė. Be to, patyręs grynai turtinius nuostolius minėtas trečiasis asmuo juos atlyginti reikalautų sutartinės, o ne deliktinės civilinės atsakomybės pagrindu.

2.5 Grynai ekonominių nuostolių atlyginimas Austrijoje

Tęsiant kontinentinės Europos valstybių deliktų teisės sistemų analizę, toliau bus trumpai aptariamoms Austrijos teisinio reguliavimo tendencijoms. Magistro darbo autorės nuomone, Austrijos deliktų teisės sistema yra ypač savita. Nors Austrijos bendrojo civilinio kodekso (toliau ABGB) 1295 str. 1 dalyje įtvirtinta generalinio delikto taisyklė, analogiška Prancūzijos teisės sistemai, tačiau teismai riboja deliktinę atsakomybę remdamiesi Vokietijos modeliu. Įdomu tai, kad Austrijos ABGB buvo išleistas daug anksčiau nei Vokietijos BGB, t.y. 1811 m. ABGB buvo trečiasis Europoje įsigaliojęs didysis kodeksas, chronologiškai ėjęs po Prūsijos ir Prancūzijos civilinių kodeksų priėmimo¹⁰¹. Tačiau vėliau Austrijos teisinės minties tradicijas ypač paveikė progermaniškoji teisės mokykla, vadovaujama *J. Unger*, padėjusi pagrindus stiprių ryšių užmezgimui tarp Austrijos ir Vokietijos teisės mokslininkų¹⁰². Grynai turtinių nuostolių sąvoką, kartu su visu jos teisinės politikos pagrindu, austrai ne itin seniai taip pat perėmė iš Vokietijos. Anksčiau ta pati problema buvo apibrėžiama kaip netiesioginė žala arba trečiųjų asmenų žala¹⁰³. Pagal 1295 ABGB str. asmuo turi teisę reikalauti nuostolių atlyginimo iš kito asmens, savo kaltu elgesiu sukėlusio žalą; žala gali atsirasti tiek pažeidus sutartinę pareigą, tiek nesant jokios sutarties¹⁰⁴. Magistro autorės pastebėjimu, ši norma taikoma tiek sutartiniams, tiek deliktiniams teisiniams santykiams. Be to, pagal lingvistinį normos aiškinimą, ši nuostata turėtų apimti bet kokio pobūdžio žalą. Tačiau remdamiesi pirmoje magistro darbo dalyje jau aptartu „potvynio“ argumentu, Austrijos teismai ir doktrina riboja cituotos normos turinį ir asmuo pagal šią taisyklę reiškia ne bet kokią asmenį. Asmuo gali reikalauti finansinių nuostolių atlyginimo tik tuo atveju, jeigu atitinkamai taikoma norma turi tikslą saugoti jo ekonominius interesus. Įstatymų normų saugomų interesų apimtis yra teisės aiškinimo klausimas, tad ar konkrečios normos pagrindu bus suteikta teisė į grynai turtinių nuostolių atlyginimą, tampa aišku tik konkrečioje byloje, teismui pateikus

¹⁰¹ *Cit. op.* 5, p. 7.

¹⁰² *Ibidem.*

¹⁰³ *Cit. op.* 4, p. 150.

¹⁰⁴ *Cit. op.* 4, p. 149.

nuomonę. Pažymėtina, kad šis principas yra panašus į jau analizuotą Vokietijos BGB 823 str. 2 dalies taisyklę.

2.6 Grynai ekonominių nuostolių atlyginimas Prancūzijoje

Prancūzijos deliktų teisės sistema grynai turtinių nuostolių atžvilgiu yra pati liberaliausia lyginant su anksčiau nagrinėtomis sistemomis. Šios valstybės teisininkai net neiškiria grynai turtinių nuostolių kategorijos iš kitų nuostolių. Magistro darbo autorės manymu, galima teigti, kad tokį visiškai priešingos pozicijos susiformavimą lėmė istorinės priežastys. Šiuolaikinės Vokietijos, Anglijos ir JAV deliktų teisės sistemos yra nuoseklaus teisės vystymosi rezultatas. Minėtų teisės sistemų deliktinių santykių pagrindai susiformavo dar Viduramžių laikais, vyraujant metafiziniam požiūriui į turta, kuris apsiribojo fizine nuosavybe. Ši feodalinė turto samprata, išlikusi ir šiandien, lemia tai, jog grynai ekonominiai interesai bendrosios teisės tradicijos valstybėse bei Vokietijoje yra prižiūstami mažesnės svarbos nei materialinių vertybių savininkų interesai¹⁰⁵. Tuo tarpu visa Prancūzijos civilinės teisės sistema yra 1789 m. Revoliucijos kūrinys. 1804 m Prancūzijos civiliniame kodekse buvo sąmoningai nukrypta nuo seno feodalinio režimo ir įtvirtinta visiškai nauja teisės sistema, garantavusi visapusišką apsaugą visoms asmens teisėms, nepaisant jų prigimties¹⁰⁶. Dabar galiojančiame Prancūzijos civilinio kodekso (toliau – CC) 1382 str. nustatyta, kad kiekvienas asmuo savo kaltu elgesiu sukėlęs žalą kitam asmeniui privalo ją atlyginti¹⁰⁷. Remdamiesi šia generalinio delikto teorija, Prancūzijos teismai suformavo išskirtinai plačią nuostolių atlyginimo sistemą. Teisė į gyvenimą, fizinį ir psichinį vientisumą, specialios ir bendrosios asmeninės teisės bei teisė į privatumą, taip pat nuosavybės teisės yra visapusiškai apsaugotos nuo bet kokio pobūdžio žalos, įskaitant grynai turtinius nuostolius ir prarastą galimybę (pran. *perte d'une chance*), ir nepaisant to, ar žalą patyrė pirmoji auka, antroji ar jų išlaikytiniai¹⁰⁸. Nors Prancūzijoje egzistuoja subjektinių teisių koncepcija, tačiau, skirtingai nei Vokietijoje, ji nėra naudojama apriboti teisiškai saugomų interesų ratą. Prancūzijos deliktų sistemoje dėmesys telkiamas į neteisėtą veiksmą, kuris sukėlė žalą, o ne į ieškovo specialios įstatymų saugomos teisės prigimtį ar apimtį¹⁰⁹.

¹⁰⁵ *Cit. op.* 4, p. 11.

¹⁰⁶ *Ibidem.*

¹⁰⁷ *Cit. op.* 5, p. 8.

¹⁰⁸ *Cit. op.* 94, p. 236.

¹⁰⁹ *Cit. op.* 4, p. 16.

Nors generalinio delikto sąlyga yra labai plati, tačiau klaidinga būtų teigti, kad Prancūzijoje visais atvejais neribotai leidžiamas grynai turtinių nuostolių atlyginimas. Asmeninė atsakomybė dėl delikto metu sukeltos žalos yra grindžiama kaltės (CC 1382, 1383 str.) ir rizikos (CC 1384 – 1386 str.) principais, kuriuos teismai subtiliai pritaiko kiekvienai konkrečiai situacijai atsižvelgdami į teisinio priežastinio ryšio nustatymo kriterijus¹¹⁰. Kiekvienas asmuo turi įstatymų saugomą teisę į žalos atlyginimą, kuri kilo dėl kito žmogaus asmeninės kaltės arba dėl pavojingų objektų nepriežiūros. Kaltė suvokiama kaip elgesys priešingas tam, kurio imtūsi arba nesiimtū kiekvienas nuovokus žmogus (pran. *l'homme avisé*) esant atitinkamoms aplinkybėms. Pavyzdžiui, nuovokus žmogus niekada neatsargiai nesužalotū kitam asmeniui priklausančio turto arba kitaip nesukliudytū juo naudotis. Kalta veika laikomi tik tie veiksmai, kurie pažeidžia teisinius interesus (pran. *intérêt légitime juridiquement protégé*). Kita būtina sąlyga norint taikyti asmens deliktinę atsakomybę yra žalos apibrėžtumas ir betarpiškumas. Kitaip tariant, žala turi būti tiesioginė ir būtina neatsargaus elgesio pasekmė. Priežastinio ryšio nebuvimas Prancūzijos teisinėje sistemoje yra lemiamas veiksnys byloje pripažįstant nukentėjusiojo patirtus grynai turtinius nuostolius atlygintiniais arba ne. Tad nors teoriškai daug ieškinių dėl grynai turtinių nuostolių atlyginimo yra galimi, tačiau praktiškai dauguma jų yra atmetami nesant priežastinio ryšio tarp kalto elgesio ir žalos arba tikrumo, kad žala kilo būtent dėl kaltininko veiksmų¹¹¹. Bet dar kartą derėtų pabrėžti, kad skirtingai nei anksčiau nagrinėtose teisės sistemose, pažeistų teisių prigimtis ekonominių nuostolių atlyginimo klausimui įtakos visiškai neturi. Būtent priežastinio ryšio kriterijus padeda Prancūzijos teisės sistemoje išlaikyti protingas deliktinės atsakomybės ribas.

2.7 Grynai ekonominių nuostolių atlyginimas Lietuvoje

Šiuolaikinė Lietuvos deliktų teisės sistema palyginus su anksčiau analizuotų valstybių sistemomis yra itin jauna. Istorinės aplinkybės lėmė tai, jog ilgą laiką mūsų valstybės teisės sistema buvo grindžiama socialistinės teisės tradicija. Lietuvai atgavus nepriklausomybę ir pasukus Vakarų Europos kryptimi, naujos tendencijos išryškėjo ir teisėje. Permainų dešimtmetį 2001 m. vainikavo Lietuvoje įsigaliojęs naujasis Civilinis kodeksas, kartu įtvirtinęs tam tikras reformas deliktų teisės srityje. CK šeštosios knygos XXII skyriuje buvo įgyvendinta Konstitucijos 30 str. 2 d., kurioje nustatyta, jog asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas¹¹². Kaip pastebi

¹¹⁰ *Ibidem*.

¹¹¹ *Cit. op.* 4, p. 9.

¹¹² Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014).

Vytautas Mizaras, vienas iš būdingiausių civilinės atsakomybės instituto teisinio reguliavimo bruožų ir teigiamybių Lietuvoje yra tas, kad naujajame CK pateikiama aiški šio instituto reglamentavimo sistema. Tokio struktūrinio šio instituto reguliavimo kodekse neturi nė viena Vakarų Europos valstybė¹¹³. Magistro darbo autorės nuomone, tam didelę įtaką vėlgi padarė istorinės aplinkybės. Prancūzijos CC šaknys siekia XIX a., Vokietijos BGB ir Austrijos ABGB buvo suformuoti XX a. pradžioje, tad nenuostabu, jog šiuose kodifikuotuose teisės aktuose nėra visapusiško ir išsamaus, šiuolaikiniams teisiniams santykiams pritaikyto reguliavimo. Minėtų kodeksų reguliavimo spragos užpildomos per teismų praktiką. Lietuvos CK rengėjai turėjo visas galimybes išstudijuotų kitų valstybių įstatymus ir jurisprudenciją bei paruošti tinkamiausią variantą. Kita vertus, įstatymo efektyvumas priklauso nuo jo tinkamo taikymo. Nesant gilių teisinės minties tradicijų, taikyti net ir kokybiškai paruoštą įstatymą gali būti sudėtinga.

Kalbant apie grynai turtinių nuostolių atlyginimą, pažymėtina, kad ši problema Lietuvoje apskritai dar nėra nagrinėta nei jurisprudencijoje, nei doktrinoje. Pagrindinė deliktinės atsakomybės norma yra suformuluota CK 6.263 str. 1 d., kurioje nustatyta, kad kiekvienas asmuo turi pareigą laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais (veikimu, neveikimu) nepadarytų kitam asmeniui žalos. Kitaip tariant, mūsų teisės sistemoje yra įtvirtinta generalinio delikto taisyklė, pagal kurią bet koks žalos padarymas yra laikomas deliktu, jeigu žalos padaręs asmuo neįrodo esant aplinkybių, dėl kurių jo civilinė atsakomybė negalima. Be to, reikėtų pridurti, kad generalinio delikto principas reiškia, kad žalos faktas apima asmens veiksmų neteisėtumo ir kaltės prezumpciją¹¹⁴. Pagal įtvirtintą bendrąjį principą Lietuvos deliktinių santykių teisinis reguliavimas yra analogiškas Prancūzijos modeliui. Vadinasi, remiantis pastarosios valstybės praktika, galima būtų preziumuoti, kad Lietuvoje žalos samprata apima ir grynai turtinius nuostolius. Tad kai asmuo savo nerūpestingu ir neatidžiu elgesiu neatsargiai sukelia ekonominių nuostolių, jo veiksmai turėtų būti laikomi neteisėtais ir asmeninės kaltės pagrindu jam turėtų būti pripažįstama pareiga atlyginti padarytą žalą. Tačiau, kaip buvo minėta analizuojant Prancūzijos deliktų tradicijas, šioje valstybėje nėra išskiriamos jokios nuostolių rūšys. Nuostoliai apima bet kokio pobūdžio žalą. Tuo tarpu Lietuvos CK visgi yra atskiriamos kelios žalos kategorijos. Pavyzdžiui, CK 6.249 str. yra įtvirtinta turtinės žalos samprata, 6.250 str. reglamentuojamas neturtinės žalos atlyginimas, 6.283 str. bei 6.284 str. atitinkamai reguliuoja sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju

¹¹³ *Cit. op.* 55, p. 51 – 52.

¹¹⁴ *Cit. op.* 17, p. 366.

atsiradusios žalos atlyginimą. Grynai ekonominiai nuostoliai yra priskirtini turtinių nuostolių kategorijai, tad racionalu būtų atidžiau paanalizuoti CK 6.249 str.

CK 249 str. 1 d. nustatyta, kad žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Tuo atveju, kai žala pasireiškia esamų turtinių vertybių sunaikinimu, jų vertės sumažinimu ar turtinės padėties grąžinimu į ankstesnę padėtį, asmuo patiria pozityvius nuostolius (arba kitaip - tiesioginę, realią žalą). Jeigu asmuo negauna tam tikrų materialijų vertybių, tuomet patiriami netiesioginiai nuostoliai arba, kitaip, negautos pajamos. Negautos pajamos reiškia negautą pelną, t.y. tai, kuo būtų pagerėjusi nukentėjusiojo turtinė padėtis¹¹⁵. Doktrinoje reali žala dar apibūdinama kaip tiesioginis neteisėto veikimo ar neveikimo rezultatas, kuris atsiranda iš karto pažeidėjui betarpiškai veikiant tam tikrą objektą. Tuo tarpu negautos pajamos suprantamos kaip praradimai, atsirandantys dėl žalos padarymo pagrindiniam objektui, kuris yra naudojamas pelnui, pajamoms gauti¹¹⁶. Negautos pajamos yra artimiausia grynai turtiniams nuostoliams rūšis, kadangi abejais atvejais nuostoliai yra ekonominio pobūdžio. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad netiesioginiai nuostoliai yra neatsiejamai susiję su asmens turtui sukelta fizinio pobūdžio žala. Be to, tai nėra trečiųjų asmenų nuostoliai. Išanalizavus CK deliktų teisės normas, matyti, kad grynai ekonominiai nuostoliai jose nėra reglamentuojami. Magistro darbo autorei kyla klausimas, ar CK pateikia baigtinį Lietuvoje atlyginamų nuostolių rūšių sąrašą, ar visgi generalinio delikto taisyklė apima visokio pobūdžio žalą, kaip pavyzdžiui, Prancūzijoje, o CK reglamentuotos tik kai kurios nuostolių rūšys. Privatinėje teisėje vyraujantis dispozityvumo principas suponuoja, kad leidžiama yra viskas, kas nėra uždrausta. Tad šio darbo autorė yra linkusi manyti, kad CK pats savaime neriboja grynai turtinių nuostolių atlyginimo.

Vertinant grynai turtinių nuostolių atlyginimo galimybes Lietuvoje, racionalu būtų panagrinėti kitą deliktinės atsakomybės taikymo sąlygą – priežastinį ryšį. Pažymėtina, kad naujasis CK įtvirtino „lankstaus“ priežastinio ryšio teoriją, kai tuo tarpu iki jo priėmimo teismų praktikoje buvo pritariama netiesioginio, o dar kiek anksčiau ir tiesioginio priežastinio ryšio teorijoms¹¹⁷. Kadangi Prancūzijos teisės sistemoje yra įtvirtinta adekvataus priežastinio ryšio koncepcija, ši deliktų teisės reformos kryptis vėlgi įrodo Prancūzijos ir Lietuvos deliktų teisės sistemų panašumus. CK 6. 247 str. nustatyta, kad atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su veiksmais (veikimu, neveikimu),

¹¹⁵ *Cit. op.* 17, p. 342.

¹¹⁶ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*, Vilnius: Justitia, 1995, p. 144.

¹¹⁷ *Cit. op.* 55, p. 69.

nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veiksmų (veikimo, neveikimo) rezultatu. Pirmiausia galima pastebėti, kad ši norma nereikalauja, kad kaltininko elgesys būtų vienintelė nuostolių atsiradimo priežastis. Tad priežastiniam ryšiui konstatuoti užtenka įrodyti, kad kaltininko elgesys yra pakankama nuostolių atsiradimo priežastis, nors ir ne vienintelė¹¹⁸. Tiesa, padaryta žala neturi būti pernelyg nutolusi nuo neteisėtų veiksmų¹¹⁹. Faktiškai egzistuojanti aplinkybė, kuri neturėjo esminės reikšmės žalai atsirasti, yra vertinama kaip teisiškai nereikšminga¹²⁰. Vertinant ar neteisėti kaltininko veiksmai sąlygojo nuostolių atsiradimą, pirmiausia nustatomas faktinis priežastinis ryšis, t.y. ar žalingi padariniai būtų atsiradę, jeigu nebūtų buvę neteisėto veiksmo. Po to būtina nustatyti teisinį priežastinį ryšį – sprendžiama, ar padariniai teisiškai nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo¹²¹. Žvelgiant į aprašytą deliktinės atsakomybės taikymo metodą grynai turtinių nuostolių atžvilgiu, darytina išvada, kad Lietuvoje yra sudarytos visos sąlygos susiformuoti liberaliai pozicijai minėto pobūdžio nuostolių atlyginimo srityje. Be to, „lankstus“ priežastinis ryšis suteiktų teismams galimybę riboti šių nuostolių atlyginimą esant tinkamam pagrindui. Pavyzdžiui, jeigu išanalizavęs faktines bylos aplinkybes, teismas mano, kad pripažinus ieškovui teisę į grynai turtinių nuostolių atlyginimą, nepagrįstai būtų pažeisti atsakovo interesai, naudojantis CK įtvirtinta priežastinio ryšio koncepcija ieškinyms be jokių teisinių ir praktinių problemų galėtų būti atmetamas.

Toliau nagrinėjant grynai turtinių nuostolių atlyginimo galimybės ypatumus Lietuvoje, reikėtų atkreipti dėmesį į dar kelias deliktinės atsakomybės santykius reguliuojančias normas. CK 6.251 str. 1 d. ir 6.263 str. 2 d. įtvirtintas visiško nuostolių atlyginimo principas, atliekantis kompensavimo funkciją. Pagal šį principą žalą sukėles asmuo turi pareigą atlyginti nukentėjusiajam tiek, kiek jis iš tiesų prarado. CK 6.251 str. 1 d. nustatyta, kad padaryti nuostoliai turi būti atlyginti visiškai, išskyrus atvejus, kai įstatymai ar sutartis nustato ribotą atsakomybę. Šią normą analizuojant grynai turtinių nuostolių kontekste reikėtų pabrėžti du dalykus. Pirmiausia, pagal bendrą taisyklę visiško nuostolių kompensavimo principas taikomas visiems nuostoliams, jų nediferencijuojant. Kita vertus, toje pačioje normoje yra pateikiama ir minėto principo išimtis, pagal kurią

¹¹⁸ *Cit. op.* 17, p. 338.

¹¹⁹ *Cit. op.* 116.

¹²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. balandžio 17 d. nutartis c. b. *B. Leskauskas v. Vilniaus miesto 22-ojo notarų biuro notarė S. Bilinskienė*, Nr. 3K-3-614/2002, kat. 39.2.2.

¹²¹ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 9 d. nutartis c. b. *R. Berželionytė v. VšĮ „Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinika“*, Nr. 3K-3-566/2005, kat. 44.5.2.15.

įstatymai gali riboti nuostolių atlyginimą. Pritaikant šią teisės normą grynai turtiniams nuostoliams, galima teigti, kad minėto pobūdžio nuostoliai turi būti atlyginami visiškai, išskyrus įstatymų numatytus atvejus. Kaip minėta, pačiame CK ekonominių nuostolių atlyginimas nėra reglamentuojamas, tad tiesiogiai grynai turtinių nuostolių atlyginimo dydį ribojančių normų reikėtų ieškoti kituose teisės aktuose. Kaip pavyzdį derėtų paanalizuoti keletą galimų atsakomybės dydžio ribojimo variantų. Notariato įstatymo 6⁽²⁾ str., reglamentuojančiame notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo santykius, numatyta, jog notarų kaltais veiksmais padarytą žalą, vykdant profesinę notaro veiklą, atlygina draudikas, išmokėdamas draudimo išmoką, neviršijančią draudimo sumos. Jeigu draudimo sumos nepakanka žalai visiškai atlyginti, žalą padaręs notaras atlygina draudimo išmokos ir faktinės žalos dydžio skirtumą¹²². Vadinasi, notarui sukėlus grynai turtinių nuostolių, jo atsakomybės dydis pagal minėtą specialųjį įstatymą nėra ribojamas. Analogiška norma yra įtvirtinta ir Advokatūros įstatymo 20 str., reglamentuojančiame advokato ar advokatų profesinės bendrijos profesinės civilinės atsakomybės privalomąjį draudimą¹²³. Tad grynai ekonominių nuostolių atžvilgiu advokato profesijos atstovams taip pat turėtų būti taikomas visiško žalos atlyginimo principas.

Dar reikėtų atkreipti dėmesį į CK 6.263 str. 2 d., kuri yra deliktinę atsakomybę reglamentuojančiame trečiajame CK skirsnyje. Šioje teisės normoje pakartojamas jau minėtas visiškos žalos atlyginimo principas: „žalą, padarytą asmeniui, turtui, o įstatymais numatytais atvejais – ir neturtinę žalą privalo visiškai atlyginti atsakingas asmuo“. Lyginant cituotą normą su anksčiau analizuotu CK 6.251 str., galima pastebėti, kad šiuo atveju visiško žalos atlyginimo principas yra siejamas su tam tikromis nuostolių rūšimis, t.y. nuostoliais turtui, asmeniui ir neturtine žala. Tad natūraliai kyla klausimas, ar grynai turtinių nuostolių, kurie nėra įvardinti minėtoje normoje, atlyginimo atveju būtų galima taikyti šią deliktinės atsakomybės taisyklę, ar galbūt įstatymo leidėjas specialiai pabrėžė, kad visiško žalos atlyginimo principas deliktinei atsakomybei taikomas tik nuostoliams turtui ir asmeniui. Atsakymas į šį klausimą turėtų būti teigiamas, kadangi 6.263 str. 2 d. kai kurios nuostolių rūšys įvardijamos tik dėl to, kad siekiama iš visų kitų išskirti neturtinių nuostolių rūšį, kuriai, skirtingai nei likusioms, visiško žalos atlyginimo principas taikomas tik išimtiniais, įstatymų numatytais atvejais. Grynai turtinių nuostolių atlyginimui ši norma kliūčių nesudaro. Taip pat galima pastebėti, kad aptartoje normoje nieko nekalbama apie nuostolių dydžio atlyginimo ribojimą, tad deliktinės atsakomybės

¹²² Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810).

¹²³ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (Valstybės žinios, 2004, Nr. 50-1632).

dydžio ribojimo atveju bus remiamasi bendrąja civilinę atsakomybę reglamentuojančia CK 6.251 str. 1 d. norma bei specialia tiesiogiai tai numatančia teisės akto norma. Reikėtų pažymėti, kad CK įtvirtinta visiško žalos atlyginimo principo ribojimo galimybė sudaro puikias sąlygas įstatymiškai sureguliuoti grynai turtinių nuostolių atlyginimo dydžio ribojimo klausimą.

Baigiant analizuoti Lietuvos teisės sistemą, dar trumpai reikėtų paminėti CK 6.251 str. 2 d., kurioje nustatyta teismo teisė, atsižvelgiant į atsakomybės prigimtį, šalių turtinę padėtį ir jų tarpusavio santykius, sumažinti nuostolių atlyginimo dydį, jeigu dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių. Ši norma leidžia teismui įgyvendinti teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principus tais atvejais, kai visiško nuostolių atlyginimo principo įgyvendinimas sukeltų atsakovui labai sunkių padarinių, todėl visiškas nuostolių atlyginimas pažeistų minėtus principus. Tačiau taip pat pažymėtina, kad ši norma turi būti taikoma labai atsargiai, ir tik išimtiniais atvejais, kai sąžiningumas, protingumas ir teisingumas iš tiesų reikalauja sumažinti nuostolių atlyginimo dydį¹²⁴. Apibendrinant Lietuvos deliktų teisės ypatumus grynai ekonominių nuostolių atlyginimo atžvilgiu, galima padaryti išvadą, kad generalinio delikto taisyklė suteikia teisę asmenims reikalauti šio pobūdžio nuostolių atlyginimo. Kitą vertus, „lankstaus“ priežastinio ryšio teorija įgalina teismus riboti šių nuostolių atlyginimą esant atitinkamoms aplinkybėms. Be to, CK yra sudarytos sąlygos riboti grynai ekonominių nuostolių dydį, išleidžiant specialius teisės aktus arba išimtiniais atvejais taikant CK 6.251 str. 2 d.

2.8 Analizės apibendrinimas

Išanalizavus šešių valstybių deliktų teisės sistemų reguliavimo ypatumus grynai turtinių nuostolių atžvilgiu, galima pastebėti tam tikras tendencijas. Pirmiausia yra aiškus dviejų pozicijų – griežtosios ir liberaliosios – susiformavimas. Anglija, Vokietija ir Austrija yra tvirtai nusistačiusios prieš grynai ekonominių nuostolių atlyginimą. Anglijoje ši pozicija buvo suformuota precedentų pagrindu, tuo tarpu Vokietijoje grynai turtinių nuostolių atlyginimą nors ir netiesiogiai riboja BGB. Pažymėtina, kad šių valstybių deliktų teisės tradicijų ypatumai lemia ir skirtingą argumentavimą, taikant grynai turtinių nuostolių ribojimo taisyklę. Anglijoje pabrėžiamas deliktą sukėlusio asmens rūpestingumo pareigos nebuvimas prieš grynai ekonominius nuostolius patyrusį asmenį, o Vokietijoje akcentuojama tai, jog nukentėjusiojo asmens ekonominiai interesai nėra saugomi

¹²⁴ *Cit. op.* 17, p. 347.

įstatymo. Austrijoje, kurios deliktų teisės sistemoje nors ir yra įtvirtinta generalinio delikto taisyklė, susiformavo Vokietijos tendencijoms analogiškas grynai ekonominių nuostolių atlyginimo santykių reguliavimo būdas. Nors JAV dažniausiai yra laikoma valstybe, kurioje taip pat galioja minėto pobūdžio nuostolių atlyginimo ribojimo taisyklė, tačiau, magistro darbo autorės nuomone, iš atliktos analizės matyti, kad šios valstybės deliktų teisės sistemoje analizuojamu klausimu nėra griežtai suformuotos pozicijos. Kai kurių valstijų teismai tam tikrais atvejais labiau palaiko liberaliąją grynai ekonominių nuostolių atlyginimo taisyklę. Kita vertus, JAV yra labai savita pačių ekonominių nuostolių samprata, tad kiekvienoje faktinėje situacijoje patirtus nuostolius teismas gali traktuoti skirtingai. Prancūzija, o taip pat, autorės manymu, ir Lietuva, yra liberaliosios pozicijos šalininkė. Generalinio delikto taisyklė ir lankstaus priežastinio ryšio taikymas suteikia galimybę nukentėjusiajam reikalauti grynai turtinių nuostolių atlyginimo. Reikėtų pažymėti dar vieną grynai ekonominių nuostolių klausimo reguliavimo ypatumą. Pagrindinės valstybės teisės sistemoje suformuotos taisyklės taikymas nėra absoliutus. Tam tikrais atvejais visose valstybėse daroma išimčių. Griežtosios pozicijos valstybėse išimtys paprastai daromos profesionaliųjų paslaugų teikimo atvejais, neatsargiai sukėlus ekonominę žalą. Liberaliąją poziciją palaikančiose valstybėse grynai turtinių nuostolių atlyginimas esant atitinkamoms faktinėms aplinkybėms yra ribojamas naudojant priežastinio ryšio teoriją. Toliau darbe bus analizuojama skirtingų pozicijų suderinimo galimybė.

2.9 Deliktų teisės derinimo iniciatyvos

Teisės normų derinimas arba unifikavimas be jokios abejonės suteikia daug privalumų: suvienodintas teisintis reguliavimas žymiai geriau atitinka asmenų teisėtus lūkesčius; garantuoja kokybiškesnę asmens teisių apsaugą; skatina tarptautinių privatinų santykių plėtojimąsi ir kt. Kitą vertus, šis procesas kelia grėsmę nacionalinių teisės tradicijų tęstinumui ir neretai kėsina į pačias pagrindines teisinio mąstymo nuostatas. Tai ypač akivaizdu žvelgiant iš grynai turtinių nuostolių atlyginimo problemos perspektyvos, kadangi, kaip matyti iš pateiktos šio klausimo reguliavimo skirtingose valstybėse analizės, viena bendra ir suderinta pozicija sunaikintų nagrinėtų teisinių sistemų deliktinių santykių ypatumus bei reikalautų esminių pokyčių teisiniame mąstyme. Taipogi galima pažymėti, kad neretai harmonizavimo procesas suardo nacionalinėje teisėje nusistovėjusią reguliavimo tvarką¹²⁵. Visgi deliktų teisės derinimo iniciatyvų atsiranda, vyksta

¹²⁵ *Cit. op.* 94, p. 9.

intensyvūs debatai, organizuojamos darbo grupės, tačiau rezultatai yra pasiekiami sunkiai ir ne visose srityse. Kaip vienas iš puikiausių teisės derinimo pavyzdžių yra ES teisė. Direktyvų ir Europos Bendrijų Teisingumo Teismo teikiamų preliminarių nutarimų pagalba pasiekiamas suderintas reguliavimas tam tikrose valstybių narių teisės srityse. Deliktų teisė yra laikytina ypač svarbia ES teisės sritimi, kadangi ji suteikia piliečiams teises priemones, užtikrinančias patirtų nuostolių atlyginimą, ir tai savo ruožtu garantuoja tinkamą asmens teisių apsaugą. Tiesa, deliktinės atsakomybės klausimu ES teisė aktų gausa nepasižymi. Galima paminėti tik kelias šiuo klausimu priimtas ar svarstomas direktyvas transporto priemonių draudimo¹²⁶, vartotojų¹²⁷ ir aplinkos apsaugos¹²⁸ srityse. Magistro darbo autorės nuomone, grynai turinių nuostolių atlyginimo atžvilgiu ES teisės harmonizavimo aktais būtų galima būtų efektyviai užtikrinti tam tikrų rūšių deliktinių santykių vienodą reguliavimą, neliečiant esminių nacionalinių deliktų teisės principų. Pavyzdžiui, būtų galima ES mastu sureguliuoti auditorių atsakomybės prieš trečiuosius asmenis klausimą, nustatant konkrečias atsakomybės ribas sukeltų finansinių nuostolių atžvilgiu. Tai ypač būtų naudinga naujų teisinių santykių reguliavimui, kol dar nėra nusistovėjusių tvirtų nacionalinių pozicijų jų atžvilgiu. Nors bendrai žvelgiant į atskirose valstybėse vyraujančias deliktinių teisinių santykių reguliavimo tendencijas, galima padaryti išvadą, kad jos yra labai skirtingos ir nesuderinamos, analizuojant atskiras bylų kategorijas (žr. trečiąją magistro darbo dalį), galima pastebėti, kad skirtingomis priemonėmis dažnai yra pasiekiamas vienodas rezultatas. Tad šio darbo autorės nuomone, teisės derinimo procesas iš pradžių turėtų būti vykdomas per specifinių sričių vienodinimą, neliečiant fundamentinių teisės sistemų principų. Tačiau visgi atsiranda visaapimančių bandymų suderinti pagrindines deliktines nuostatas, tad toliau bus apžvelgiamos šio pobūdžio derinimo iniciatyvos.

Pirmiausia minėtina Europos deliktų teisės mokslininkų grupė, paruošusi Europos deliktų teisės principus (angl. *The Principles of European Tort Law*, toliau – EDTP; Principai). Dauguma grupėje dirbančių teisininkų yra ES šalių mokslininkai, taip pat yra keletas teisėjų, buvusių vykdomosios valdžios atstovų, be to vyksta bendradarbiavimas ir su kitų šalių teisės specialistais, pavyzdžiui, JAV, Šveicarijos ir kt. Kaip teigia vienas grupės narių *J. Spier*, EDTP ruošę asmenys turėjo ne tik skirtingą teisinio darbo patirtį,

¹²⁶ Pavyzdžiui, 1972 m. balandžio 24 d. Tarybos Direktyva 72/166/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimu ir privalomojo tokios atsakomybės draudimo įgyvendinimu, suderinimo (OL 1972 L 103, p. 1).

¹²⁷ 1985 m. liepos 25 d. Tarybos Direktyva 85/374/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už gaminius su trūkumais, derinimo (OL 1985 L 210, p. 29).

¹²⁸ Šiuo atveju teisinių nuostatų derinimas vyksta Europos Bendrijų sutarties 174 str. pagrindu ir formuojamas principas „teršėjas moka“, cit. pagal *cit. op.* 94 p. 10.

bet ir skirtingas teisinės pažiūros, tad ne visus probleminius klausimus pavyko suderinti¹²⁹. Magistro darbo autorė iš karto pažymi, kad grynai turtinių nuostolių atlyginimo klausimas šiais principais nebuvo tiksliai sureguliuotas, nors iš parengtų taisyklių matyti, kad dėmesio šiai temai buvo skirta. Principų 2:101 str. nustatyta, kad atlyginami nuostoliai apima turtinę arba neturtinę žalą, sukeltą teisiškai saugomiems interesams¹³⁰. Šiame gana plačiame nuostolių apibrėžime reikėtų atkreipti dėmesį į du dalykus. Pirmiausia pagal Principų 10:201 str. turtinė žala apima ne tik asmens materialiam turtui sukeltus nuostolius, bet taip pat negautas pajamas, pelną, patirtas išlaidas¹³¹. Kitaip tariant, Principuose įtvirtinta modernioji turto samprata, tad ekonominiai nuostoliai į ją įeina. Tačiau tam, kad pagal EDTP ekonominiai nuostoliai būtų laikomi atlyginamais, dar būtinas nukentėjusiojo teisiškai saugomo intereso pažeidimas. Teisiškai saugomų interesų samprata pateikiama Principų 2:102 str., kurio jau 1 dalyje nustatyta, jog interesų apsauga priklauso nuo jų pobūdžio. Kuo didesnė interesų vertė, jų apibrėžtumas ir akivaizdumas, tuo didesnė apsauga yra taikoma¹³². Ši nuostata, darbo autorės nuomone, iš karto suponuoja tai, kad ekonominiai interesai neatsidurs teisinių vertybių skalės viršuje ir jiems nebus garantuota visapusiška teisinė apsauga. Tai patvirtina kitos šio straipsnio dalys, kuriose kaip absoliučios apsaugos objektais nurodomos teisė į gyvybę, fizinę ir dvasinę neliečiamybę, asmens orumą ir laisvę, taip pat nuosavybės teisė. Be to, Principų komentare nurodoma, kad interesai yra akivaizdūs, kai tretieji asmenys pagrįstai turi žinoti apie jų egzistavimą ir apimtį. Be to, pažymima, kad teisė į gyvybę bei turtinės teisės yra akivaizdžios, tuo tarpu grynai turtiniai interesai šio požymio netenkina¹³³. Grįžtant prie minėto Principų 2:102 str., svarbu aptarti jo 4 dalį, kurioje nurodoma, kad grynai turtinių interesų bei prievolinių santykių apsauga gali būti ribojama. Nustatant žalą sukėlusio asmens deliktinės atsakomybės ribas, būtina išsiaiškinti, ar egzistavo specialus artimas ryšys tarp žalą sukėlusio asmens ir nukentėjusiojo, arba ar kaltininkas žinojo, jog jo veiksmai sukels kitam asmeniui žalą, nors jo paties interesai yra mažiau svarbūs už nukentėjusiojo¹³⁴.

Kita deliktų teisės derinimo iniciatyva buvo parodyta Europos Civilinio kodekso tyrimų grupės, vadovaujamos *Christian von Bar*. 2006 m. lapkritį ši grupė paskelbė deliktų teisės skyriaus suderintų normų rinkinį, kuris vadinasi „Nesutartinė atsakomybė,

¹²⁹ European Group of Tort Law, *Principles of European Tort Law. Commentaries*. Wien: Springer Verlag, 2005, p. 13.

¹³⁰ *Cit. op.* 129, p. 27.

¹³¹ *Cit. op.* 129, p. 161.

¹³² *Cit. op.* 129, p. 29.

¹³³ *Cit. op.* 129, p. 31.

¹³⁴ *Cit. op.* 129, p. 29.

atsirandanti dėl kitam sukeltos žalos“ (toliau – Projektas)¹³⁵. Projekto 1:101 str. pateikiama pagrindinė deliktinės atsakomybės norma, kurioje nurodoma, kad asmuo, patyręs teisiškai reikšmingą žalą (angl. *legally relevant damage*), turi teisę gauti jos atlyginimą iš asmens, kuris tą žalą sukėlė tyčia ar dėl neatsargumo ar kuris kitaip yra atsakingas už sukeltą žalą. Iš šios normos matyti, kad asmuo gali reikalauti neatsargiai sukeltos žalos atlyginimo, kas grynai turtinių nuostolių atžvilgiu yra pradinis žingsnis. Toliau Projekto 2:101 str. 1 d. pateikiama teisiškai reikšmingos žalos samprata, kuri apima tiek ekonominę bei neekonominę žalą, tiek fizinius sužeidimus, kylančius dėl teisiškai saugomos arba šiame rinkinyje nurodytos teisės ar teisiškai saugomo intereso pažeidimo. To paties straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad įstatymiškai saugomos teisės ar teisėto intereso pažeidimo atveju, žala laikoma teisiškai reikšminga tik tuo tada, jei suteikti reikalavimo teisę į jos atlyginimą būtų teisinga ir pagrįsta. Minėto straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad, sprendžiant, ar nuostolių atlyginimas būtų teisingas ir pagrįstas, reikia atsižvelgti į atsakomybės pagrindą, žalos pobūdį ir artumą, pagrįstus žalą patyrusio asmens lūkesčius bei vyraujančias viešosios politikos kryptis. Atsižvelgiant į pateiktų teisės normų turinį, pirmiausia galima padaryti išvadą, kad minėtos nuostatos yra bendro pobūdžio ir palieka daug laisvės valstybėms pačioms sukonkretinti jų turinį. Teisingumo ir pagrįstumo principai, magistro autorės nuomone, primena kriterijus, naudojamus nacionalinių teismų priimant sprendimus grynai turtinių nuostolių atlyginimo bylose. Iš esmės galima konstatuoti, kad Europos civilinio kodekso projekte nebuvo suformuota viena ir aiški pozicija grynai turtinių nuostolių atlyginimo atžvilgiu. Priimtose nuostatos labiau primena įvairių nacionalinių deliktų teisės normų apibendrinimą, o ne problemos sprendimą. Pabaigai reikėtų apžvelgti dar kelias minėto kodekso normas.

Projekto 2:207 str. reglamentuoja žalos atlyginimo santykius, kai nuostolius asmuo patyrė priimdamas klaidingą sprendimą, kuriam įtaką padarė aplaidžiai duotas patarimas ar suteikta informacija. Šiuo atveju žala yra pripažįstama teisiškai reikšminga ir galima atlyginti, jeigu patarimą ar informaciją suteikė profesionalas ar verslo subjektas, be to, šis asmuo žinojo ar turėjo žinoti, kad minėtu patarimu ar informacija nuostolius patyręs asmuo remsis priimdamas tą sprendimą. Magistro darbo autorės pastebėjimu aptarta norma tiesiogiai reglamentuoja grynai turinių nuostolių atlyginimo situaciją, kuri dažniausiai yra susijusi su finansinių ataskaitų ruošimu ir plačiau bus nagrinėjama trečioje magistro darbo dalyje. Tačiau būtina pažymėti, kad šios normos įtraukimas į visos Europos deliktų teisę harmonizuojantį aktą, rodo, kad nors grynai turtinių nuostolių

¹³⁵ PEL Liab. Dam. Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another [interaktyvus], [žiūrėta 2009 kovo 14 d.]. Prieiga per internetą : http://www.sgecc.net/media/downloads/updatetortlawarticles_copy.doc.

atlyginimo problema yra labai sudėtinga, visgi įmanoma tam tikrose situacijose rasti suderinamų pozicijų. Taip pat ekonominių interesų apsaugos požiūriu įdomus yra ir Projekto 2:208 str. Pagal šį straipsnį yra atlyginami nuostoliai, sukelti dėl neteisėto kenkimo verslui. Ši nuostata apima atvejus, kai nuostolius asmuo patiria dėl neteisėto kenkimo atlikti profesinę veiklą ar vykdyti verslą. Pirmiausia, pažymėtina, kad tai nėra grynai turtinių nuostolių atlyginimo atvejis, kadangi nuostolius patiria ne trečiasis asmuo, o tiesioginis delikto nukentėjęsysis. Kitą vertus, šių nuostolių pobūdis yra visiškai ekonominis. Tačiau šiuo atveju nėra susiduriama su grynai turtinių nuostolių atlyginimo galimybės keliamomis problemomis, kaip, pavyzdžiui, neprognozuojamumas, tolimos pasekmės, priežastinio ryšio nebuvimas ir kt. Be to, magistro autorės nuomone, kenkimas yra labiau tyčinė veikla, o tyčinės veiklos atveju ekonominių nuostolių atlyginimas daugumoje valstybių yra leidžiamas, išskyrus normalaus verslo rizikos situacijas. Palyginimui galima paminėti, kad aptarta norma reglamentuoja santykius, kurie pakliūva į jau aptarto Vokietijos BGB 823 str. 1 dalies sritį.

3. Grynai ekonominių nuostolių atlyginimas atskirų kategorijų byloje

3.1 Auditas

Viena iš pagrindinių bylų kategorijų, kuriose sprendžiama grynai turtinių nuostolių atlyginimo problema, yra audito bylos. Nagrinėjamos temos atžvilgiu svarbu paanalizuoti keletą auditorių atsakomybės prieš trečiuosius asmenis situacijų. Pradėti būtų galima nuo hipotetinio pavyzdžio, kai auditorius, rengdamas įmonės metinę ataskaitą, įstatymo nustatytų normų pagrindu skelbiamą viešai, padarė klaidą, dėl kurios smulkieji investuotojai patyrė nuostolių permokėdami kiekvienos akcijos realią vertę. Prieš gilinantis į pateiktą situaciją, reikėtų preziumuoti, kad būtent auditorių parengta įmonės metinė ataskaita turėjo įtakos investuotojų sprendimui įsigyti įmonės akcijas, kadangi priešingu atveju apskritai nebūtų priežastinio ryšio tarp neatsargaus elgesio ir nuostolių. Be to, daroma prielaida, kad auditoriaus klaida yra esminė, traktuotina kaip profesinis aplaidumas. Akivaizdu, kad pagrindinė problema slypi tame, jog investuotojų ir auditoriaus nesieja jokie sutartiniai santykiai, o patirti nuostoliai traktuotini kaip grynai ekonominiai, kurių atlyginimo galimybė nesant sutartinės atsakomybės yra diskutuotina. Toliau pateiktos lyginamosios analizės pagrindu bus bandoma rasti racionalų šios probleminės situacijos sprendimo variantą.

Kaip jau buvo minėta, vienas iš argumentų, palaikančių grynai turtinių nuostolių atlyginimo ribojimą, yra delikto metu atsiradusių ekonominių pasekmių neprognozuojamumas. Žvelgiant į bendrosios teisės tradicijos valstybių teismų praktiką, galima pastebėti, kad nors teismai aplinkybę, jog viešai paskelbtomis ataskaitomis bus naudojamosi priimant investavimo ar kreditavimo sprendimus, laiko protingai numatoma, tačiau visgi to nepakanka pagrįsti deliktinę atsakomybę trečiųjų šalių atžvilgiu¹³⁶. Anglijoje laikomasi pozicijos, kad auditorių atsakomybė turi būti ribojama atsižvelgiant į tikslą, kurio siekiama viešai skelbiant įmonės metinę ataskaitą, t.y. užtikrinti akcininkams galimybę įgyvendinti valdymo ir kontrolės teises visuotiniame akcininkų susirinkime¹³⁷. *Caparo* byloje Lordas *Oliver* išdėstė, jog auditorius turi pareigą rūpintis įmonės akcininkais kaip kolektyviniu organu, o ne kiekvienu individualiai¹³⁸. Akcininkai suvokiami bendrai tarsi pati įmonė, tad galima teigti, jog auditorių ir įmonės akcininkus

¹³⁶ Australija, Australijos Aukščiausiasis teismas, *Esanda Finance Corpn Ltd v Peat Marwick Hungerfords* [1997] 142 Australian Law Reports 687; Kanada, Kanados Aukščiausiasis teismas, *Hercules Managements Ltd v Ernst & Young* [1997] 2 Supreme Court reports 165; Naujoji Zelandija, Naujosios Zelandijos Apeliacinis teismas, *Boyd Knight v. Purdue* [1999] 2 New Zealand Law Reports 278, cit. pagal *cit. op.* 4, p. 93.

¹³⁷ *Cit. op.* 4, p. 94.

¹³⁸ *Cit. op.* 32.

sieja sutartiniai santykiai, atsiradę sutarties, sudarytos tarp auditoriaus ir įmonės, pagrindu. Šis akcininkų bendrumo požymis reiškia tai, kad jeigu auditoriaus ataskaitoje aplaidžiai padaryta klaida įmonei sukėlė nuostolių, sutartinės atsakomybės pagrindu sumokėta pinigų suma papildys įmonės kapitalą, kuris akcijų forma priklausos įmonės akcininkams. Tačiau atskirų akcininkų atžvilgiu auditorius nėra įpareigotas saugoti jų turimų akcijų vertę. Analogiškai samprotaujant, galima padaryti išvadą, jog nauji investuotojai ar kreditoriai neturi teisės reikalauti finansinių nuostolių, patirtų dėl viešai paskelbtos klaidingos metinės įmonės ataskaitos, kadangi auditorius neturi jokios teisinės pareigos jais rūpintis¹³⁹.

Toliau analizuojant bendrosios teisės tradicijos valstybėse vyraujančias teisinio reguliavimo tendencijas, minėtinas Kalifornijos Aukščiausiojo teismo sprendimas byloje *Bily v. Arthur Young & Co*, kuriame teismas visapusiškai atskleidė pagrindines priežastis, ir toliau skatinančias riboti auditorių atsakomybę prieš trečiuosius asmenis¹⁴⁰. Jos apima tikėtiną atsakomybės neapibrėžtumą, auditoriaus galimybės neturėjimą gauti tinkamo atsakomybės draudimo, kuris padengtų audito atlikimo riziką itin didelėse viešosiose įmonėse, galimą neproporcingą audito mokesčio išaugimą, atsižvelgiant į auditoriaus prisiimamą riziką, ieškovo nepagrįstai gaunamą naudą paslaugos, už kurią moka kitas asmuo, pagrindu. Minėtoje byloje pasisakoma, jog investavimo sprendimai yra sudėtingi ir priklauso nuo daugelio kitų faktorių, ne vien tik nuo audito ataskaitos, taipogi pažymima investuotojų ir kreditorių galimybė apsisaugoti nuo galimų investicinių nuostolių naudojant kitas priemones, tokias kaip papildomi tyrimai, skolų faktoringas ar rizikos paskirstymas¹⁴¹. Grynai turtinių nuostolių ribojimą tretiesiems asmenims galima pateisinti ir netiesioginėmis pačią teisinę sistemą liečiančiomis priežastimis. Auditas nėra lengvai įvertinamas mechaniškai pritaikius tam tikrus objektyvius standartus. Tad nors teismo sprendimai apsiriboja sutrumpintomis išvadomis, joms priimti reikalingos ne tik specialios profesinės žinios, bet ir ypač sudėtingos informacijos visuma¹⁴². Visa tai lemia ne tik ilgą teismo procesą ir didelį krūvį teismams, bet ir skatina neaiškumą teisiniame reguliavime. Pastarajam teiginiui paremti galima pacituoti Australijos teisėją *Mahoney J*, kuris teigia, jog naudingam ir efektyviam įstatymui būtinos dvi sąlygos: pirma, jame yra aiškiai apibrėžtos aplinkybės, kurioms esant atsakovui kyla atsakomybė, ir antra, jos atskleistos taip, kad iš karto po įvykio kaltininkui pagrįstai aišku, ar jis atsakingas už

¹³⁹ *Cit. op.* 129.

¹⁴⁰ JAV, Kalifornijos Aukščiausiasis teismas, *Bily v. Arthur Young & Co* [1992] 11 California Reporter 2nd Series.

¹⁴¹ *Cit. op.* 4, p. 94-95.

¹⁴² *Cit. op.* 4, p. 95.

ieškovo patirtus nuostolius, ar ne¹⁴³. Akivaizdu, kad audito santykių atveju tokio teisinio aiškumo pasiekti neįmanoma.

Kontinentinės Europos valstybėse auditoriaus deliktinės atsakomybės klausimas dėl aplaidžiai atlikta metinė įmonės ataskaita sukeltų finansinių nuostolių sprendžiamas gana įvairiai. Vokietijoje ir Austrijoje vyraujanti pozicija artima bendrosios teisės tradicijos valstybėms. Privalomojo metinio audito atveju Vokietijos teisės normos nustato auditoriaus atsakomybę dėl rūpestingumo pareigos pažeidimo tik įmonės ir jos grupėje esančių juridinių asmenų atžvilgiu¹⁴⁴. Akivaizdu, kad tretieji nukentėjusieji asmenys negalėtų reikalauti taikyti auditoriui atsakomybės remiantis BGB 823 str., kadangi nuostoliai yra grynai ekonominiai, o absoliučios teisės nėra pažeistos¹⁴⁵. Tiesa, lyginamuoju požiūriu įdomus yra BGB 826 str., pagal kurią atsakomybė kyla už žalą, sukeltą elgesio *contra bonos mores* metu. Pagal Vokietijos teismų praktiką ši norma taikoma ir tiems atvejams, kurie pagal Anglijos teisę laikytini tik dideliu neatsargumu, o ne tyčia¹⁴⁶. Analizuojant Austrijos teisės normas pastebėtina, kad nors pagal bendrą principą neatsargiai sukelti grynai turtiniai nuostoliai nėra atlyginami, tačiau kartais Austrijos Aukščiausiasis teismas išplečia ekspertų atsakomybės ribas tiksliai nustatomų šalių atžvilgiu¹⁴⁷. Doktrinoje galima rasti įvairių nuomonių, ar analizuojamam auditoriaus atvejui būtų taikomos platesnės atsakomybės ribos, tačiau labiausiai pagrįsta magistro darbo autorei pasirodė H. Koziol pozicija. Minėto mokslininko nuomone, dėmesį atkreipti reikėtų į tai, jog Austrijos įstatymas numato pareigą skelbti viešai įmonės metinę ataskaitą kartu su auditoriaus liudijimu, taip pat pristatyti įmonės metinę ataskaitą visuotiniame akcininkų susirinkime. Kadangi visapusiškam akcininkų informavimui pakanka pristatyti ataskaitą susirinkimo metu, autorius linkęs manyti, kad viešas minėtų dokumentų skelbimas yra skirtas informuoti trečiąsias šalis, būtent investuotojus ir kreditorius¹⁴⁸. Taip samprotaujant, prieinama išvados, kad auditoriaus atsakomybės ribos pagal Austrijos teisę turėtų būti išplėtos¹⁴⁹.

Atsižvelgiant į jau aptartus argumentus ir teismų pozicijas matyti, kad grynai turtinių nuostolių atlyginimas deliktinės atsakomybės pagrindu yra itin sudėtingas, tad kyla klausimas, ar analizuojamos situacijos atveju įmanoma apginti investuotojų interesus išplečiant sutartinės apsaugos apimtį. Vokietijos ir Austrijos teisė pripažįsta, kad tam

¹⁴³ Australija, *New South Wales* Apeliacinis teismas, *Bardsley v. Batemans Bay Bowling Club Ltd*, cit. pagal *Ibidem*.

¹⁴⁴ *Cit. op.* 3, p. 32.

¹⁴⁵ *Cit. op.* 5, p. 98.

¹⁴⁶ *Ibidem*.

¹⁴⁷ *Cit. op.* 3, p. 70.

¹⁴⁸ *Ibidem*.

¹⁴⁹ Minėtina, kad tokios pat pozicijos yra laikomasi Olandijoje ir Graikijoje.

tikrais atvejais tarp šalių sudaryta sutartis turi tikslą apsaugoti trečiuosius asmenis. Pavyzdžiui, gali būti laikoma, kad tarp eksperto ir asmens, užsakančio profesionalias eksperto paslaugas, sudaryta sutartis turi tikslą saugoti trečiuosius asmenis, kurie sutarties pažeidimo atveju, kai ekspertas atlikdamas darbą padaro klaidą, turi teisę į nuostolių atlyginimą¹⁵⁰. Atrodytų, kad ši taisyklė galėtų būti pritaikyta ir analizuojamai audito paslaugų situacijai, tačiau visgi remiantis pagrįstais argumentais, ši galimybė yra atmestina. Pirmiausia problemų kelia trečiųjų šalių, kurių interesus turėtų saugoti tarp auditoriaus ir įmonės sudaryta sutartis, skaičiaus neapibrėžtumas. Be to, investuotojų ir įmonės interesai yra skirtingi, tad neaišku, kodėl įmonė norėtų sudaryti sutartį, turinčią tikslą apsaugoti investuotojus. Kaip svarbiausią argumentą, remiantį auditorių atsakomybės ribojimą investuotojams ir kreditoriams viešai skelbiamos metinės ataskaitos atveju, galima pateikt faktą, kad pagal Austrijos ir Vokietijos teisę sutarties apsauginis tikslas neapima trečiųjų asmenų grynai turtinių nuostolių¹⁵¹. Žvelgiant į sutarties apsaugos taikymą tretiesiems asmenims lyginamuoju aspektu, minėtina, kad tokia galimybė yra numatyta ir Anglijos teisės aktuose¹⁵², tačiau norint ja pasinaudoti būtina tenkinti dvi sąlygas. Pirmiausia trečioji šalis turi būti identifikuota, be to sutartis turi jai teikti tam tikrą naudą. Tad galima daryti išvadą, jog tarp auditoriaus ir įmonės sudaryta sutartis, kurios objektas yra parengti metinę įmonės ataskaitą, neatitinka Anglijos teisės reikalavimų ir investuotojai negali naudotis minėta apsauga.

Iš atliktos analizės gali susidaryti įspūdis, kad daugumoje valstybių auditoriai apskritai turi absoliutų imunitetą trečiųjų šalių atžvilgiu, tačiau iš tiesų taip nėra. Nors viešai skelbiamos metinės įmonės ataskaitos atveju auditorių atsakomybė tretiesiems asmenims paprastai yra netaikoma, yra atvejų, kai auditorių atsakomybės klausimas sprendžiamas visiškai kitaip. Kaip pavyzdį galima paanalizuoti situaciją, kai auditoriai įmonės užsakymu ruošia finansinę ataskaitą, kuri bus teikiama potencialiam investuotojui ar kreditoriui. Aišku, jog šiuo atveju tiek galimų nukentėjusiųjų skaičius, tiek nuostolių dydis gali būti numatomi. Kita vertus, šioje situacijoje vėlgi susiduriama su ta pačia problema, kokiu pagrindu pritaikyti atsakomybę auditoriui dėl trečiųjų asmenų patirtų grynai ekonominių nuostolių, kai šių asmenų nesieja jokie sutartiniai santykiai. Analizuojant pateiktą situaciją iš deliktinės atsakomybės pusės, svarbu pažymėti, kad auditoriui aplaidžiai paruošus minėto pobūdžio finansinę ataskaitą, suteikta paslauga turėtų būti vertinama kaip aplaidi profesionalo konsultacija ir preziumuojama auditoriaus atsakomybė.

¹⁵⁰ *Cit. op.* 3, p. 30.

¹⁵¹ *Ibidem.*

¹⁵² Contracts (Rights of Third Parties) Act 1999, cit. pagal *cit. op.* 4, p. 94.

Bendrosios teisės tradicijos valstybėse sprendžiant klausimą dėl auditoriaus atsakomybės tretiesiems asmenims svarbi pakankamai artimo arba specialaus ryšio koncepcija, pagal kurią deliktinė auditoriaus atsakomybė kyla tuomet, kai ji su nukentėjusiuoju jungia artimas, sutartinius santykius primenantis ryšys. Iš esmės tokiam santykiui atsirasti pakanka, kad auditorius žinotų kokiu tikslu yra atliekamas auditas ir kokius asmenis jo parengta informacija tiesiogiai palies. Byloje *Smith v. Eric S Bush* Lordų Rūmai pripažino esant pakankamai artimą ryšį tarp turto vertintojo, hipotekos teikėjo pasamdyto parengti turto vertinimo ataskaitą, ir hipotekos gavėjo¹⁵³. Tas pats teismas nagrinėdamas *Caparo* bylą¹⁵⁴ pasakė, kad teisei į grynai turtinių nuostolių atlyginimą atsirasti tarp ieškovo ir atsakovo reikalingas tam tikras artumo laipsnis, kuris tarp nagrinėjamos bylos šalių, auditoriaus ir smulkiųjų investuotojų, nebuvo nustatytas. Panašus principas galioja ir JAV, kadangi pagal šios valstybės teisę neatsargiai sukelta ekonominė žala yra atlygintina tik tuo atveju, jeigu tarp ieškovo ir atsakovo egzistuoja tam tikras specialus ryšys, kurio pagrindu atsakovas turi pareigą saugoti ieškovo ekonominius interesus¹⁵⁵. Antrajame Amerikos deliktų teisės normų sąvade numatyta, kad informacijos teikėjas yra atsakingas už trečiųjų asmenų patirtą žalą, jeigu teikiama informacija jis siekė paveikti trečiųjų asmenų veiksmus¹⁵⁶. Remiantis šia norma, auditorius yra atsakingas investuotojams ar kreditoriams už padarytą finansinę žalą tik tuomet, kai jis tiksliai žinojo, kad jo rengiama įmonės ataskaita bus naudojama minėtų asmenų informavimui. Nagrinėjant kontinentinės Europos teisės tendencijas, minėtina, jog ir čia vyrauja panašus požiūris į auditorių atsakomybę. Austrijos įstatymai numato, jog ekspertas yra atsakingas prieš trečiuosius asmenis, jeigu jis, deklaruodamas savo profesionalumą, pastariesiems sukėlė pasitikėjimą ir tiesiogiai paveikė jų sprendimus. Tačiau šiuo atveju ekspertas privalo būti informuotas apie trečiuosius asmenis, nes kitu atveju jis neprivalo preziumuoti, kad jo rengiama informacija pateks į trečiųjų asmenų rankas¹⁵⁷.

Tęsiant lyginamąją analizę, toliau bus aptariama, kaip sprendžiamas auditoriaus atsakomybės klausimas Lietuvoje ir Prancūzijoje. Pradėti derėtų nuo senas ir nusistovėjusias tradicijas turinčios Prancūzijos, kuri padarė didžiulę įtaką ir mūsų deliktų teisės sistemai. Šioje valstybėje auditoriaus atsakomybė priklauso nuo to, kokia ataskaita yra rengiama. Viešai skelbiamą metinę įmonės ataskaitą įstatymu numatytų normų pagrindu rengia *commissaire-aux-comptes*, atliekantis viešosios administracijos

¹⁵³ Anglija, Lordų Rūmai, *Smith v. Eric S Bush*, [1990] 1 AC 831.

¹⁵⁴ *Cit. op.* 32.

¹⁵⁵ *Cit. op.* 5, p. 31.

¹⁵⁶ Restatement Second of Torts 552 (2) 1977, cit. pagal *cit. op.* 5, p. 31.

¹⁵⁷ *Ibidem*.

funkcija¹⁵⁸. Šio specialų statusą turinčio auditoriaus užduotis yra pateikti tikslią įmonės padėtį atspindinčią ataskaitą, imantis visų būtinų kruopštumo ir apdairumo priemonių. 1966m. liepos 24 d. įstatymo 234 str. numatyta, kad *commissaire-aux-comptes* yra atsakingas už sukeltus žalingus nuostolius tiek pačiai įmonei, tiek tretiesiems asmenims¹⁵⁹. Iš pateiktos informacijos, susidaro įspūdis, kad Prancūzijoje, priešingai nei JAV, Anglijoje ir Vokietijoje, viešai skelbiamą ataskaitą rengiantis auditorius visais atvejais yra atsakingas tretiesiems asmenims. Visgi žvelgiant į Prancūzijos teismų praktiką, pastebėtina, kad *commissaire-aux-comptes* atsakomybė pripažįstama gana retai¹⁶⁰. Tai iš esmės lemia įrodinėjimo sudėtingumas procese. Nukentėjusysis privalo įrodyti auditoriaus kaltę, nuostolius ir priežastinį ryšį tarp kaltės ir atsiradusios žalos. Auditoriaus kaltės pagrindas yra aplaidžiai padaryta profesinė klaida. Minėtina, kad tam tikrais atvejais rengiant metinę įmonės ataskaitą auditorius pažymi, kad ataskaita yra tvirtinama su išlygomis, kuriomis siekiama atkreipti asmenų dėmesį, jog informacija gali būti ne visiškai tiksli¹⁶¹. Tai savo ruožtu riboja auditoriaus atsakomybę. Tačiau iš esmės didžiausia kliūtis, užkertanti kelią investuotojams ir kreditoriams gauti grynai turtinių nuostolių atlyginimą, yra priežastinio ryšio nebuvimas. *Commissaire-aux-comptes* kaltė, pasireiškianti tinkamu pareigų neatlikimu, tik itin retais atvejais yra vienintelis veiksnys, sukėlęs investuotojams ar kitiems tretiesiems asmenims ekonominius nuostolius. Paprastai protingas ir atidus investuotojas ar kreditorius, prieš priimdamas sprendimą, stengiasi kuo daugiau sužinoti apie įmonės situaciją, naudodamasis įvariais informacijos šaltiniais ir nepasikliaudamas vienintele metine ataskaita. Be to, reikėtų nustatyti, ar auditoriaus padaryta klaida buvo esminė, kuri itin iškreipė tikrąją informaciją, ir ar priimtas sprendimas iš esmės nepasikeistų, net jeigu klaida ir nebūtų padaryta¹⁶². Vadinasi, nors įstatymas *commissaire-aux-comptes* atsakomybės ir neriboja, tai pagrįstai daro Prancūzijos teismai, naudodami priežastinio ryšio teoriją. Pabaigai dar derėtų trumpai aptarti kitą situaciją, kai paprastas auditorius yra samdomas atlikti finansinę įmonės ataskaitą sutarties pagrindu. Šiuo atveju auditorius neturi jokio ypatingo statuso, tad jo atsakomybės klausimas prieš trečiuosius asmenis sprendžiamas naudojant bendrąsias deliktų teisės normas, numatytas Prancūzijos CC 1382-1383 straipsniuose. Be to, toks auditorius neturi pareigos tretiesiems asmenims užtikrinti, kad jo pateikta informacija yra teisinga¹⁶³. Vadinasi, galima daryti išvadą, kad įprastos audito išvados

¹⁵⁸ *Cit. op.* 5, p. 453.

¹⁵⁹ *Ibidem.*

¹⁶⁰ *Cit. op.* 5, p. 455.

¹⁶¹ *Cit. op.* 5, p. 454.

¹⁶² *Cit. op.* 5, p. 455.

¹⁶³ *Cit. op.* 5, p. 256.

atveju trečiųjų asmenų patirti grynai ekonominiai nuostoliai pagal Prancūzijos teisę nebus atlyginami.

Lietuvoje audito santykius reglamentuoja specialus Audito įstatymas¹⁶⁴. Šio įstatymo 29 str. nustato audito įmonių veiklą, teises ir atsakomybę atliekant auditą. Minėto straipsnio 6 d. numatyta, kad audito įmonė turi atlyginti dėl jos kaltės užsakovo ir (arba) trečiųjų asmenų patirtus nuostolius teisės aktų ir pasirašytos audito sutarties nustatyta tvarka. Pirmiausia, akivaizdu, kad klaidinga audito ataskaita gali sukelti tik ekonominio pobūdžio nuostolius. Be to, minėta nuostata tiesiogiai įtvirtina audito įmonės atsakomybę prieš trečiuosius asmenis. Tad minėtoje normoje įtvirtinta grynai turtinių nuostolių atlyginimo galimybė. Toliau dar reikėtų atkreipti dėmesį į Audito įstatymo 4 str. 2 d. 5 p., kuriame yra apibrėžtas atsakomybės visuomenei principas. Pagal šį principą auditorius, atlikdamas auditą, privalo atsižvelgti į tai, jog audito rezultatais naudojasi finansinių ataskaitų informacijos vartotojai, priimdami ekonominius sprendimus. Palaikant normalią verslo eigą, audito rezultatai gali būti naudojami kredito įstaigų, valstybės institucijų, darbdavių ir darbuotojų, investuotojų, verslo ir finansų visuomenės ir kitų vartotojų, pasitikinčių auditorių objektyvumu ir sąžiningumu. Taigi pasitikėjimas lemia atsakomybę visuomenei¹⁶⁵. Magistro darbo autorė daro išvadą, kad Lietuvos teisės sistemoje, kaip ir Prancūzijoje, klaidingai parengus viešai skelbiamą metinę finansinę ataskaitą, audito įmonė privalės atlyginti grynai turtinius nuostolius. Tiesa, kyla klausimas ar tretieji asmenys gali reikalauti atlyginti finansinius nuostolius remdamiesi užsakovo ir audito įmonės sudaryta sutartimi, ar tik pagal bendrąsias deliktinės atsakomybės normas. Viešai skelbiamos metinės finansinės ataskaitos atveju labiau tikėtina, kad tretieji asmenys galės remtis tik įstatymų, o ne audito sutarties normomis. Paprastos audito išvados ruošimo atveju, kaip matyti iš teismų praktikos, auditorius taip pat turi rūpestingumo pareigą tretiesiems asmenims. Auditorius, vykdydamas savo profesines pareigas, turi atsižvelgti į teisėtus akcininkų, kreditorių ir kitų suinteresuotų asmenų interesus. Be to, atkreiptinas dėmesys, kad audituojamos įmonės ir jos akcininkų, kreditorių interesai dėl audito gali nesutapti¹⁶⁶. Šiuo atveju Lietuvos teisinis reguliavimas nuo Prancūzijos teisės sistemos tendencijų. Jeigu buvo ruošama paprasta audito išvada, magistro darbo autorė svarsto, kad galbūt trečiasis asmuo galėtų reikalauti grynai turtinių nuostolių atlyginimo audito sutarties, o ne įstatymų normų pagrindu. Kitą vertus, šiuo atveju tokios sutarties negalima traktuoti kaip sutarties trečiųjų asmenų naudai, kuri

¹⁶⁴ Lietuvos Respublikos audito įstatymas (Valstybės žinios, 1999, Nr. 59-1916).

¹⁶⁵ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo teismo civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 21 d. nutartis c. b. Š. G. v. *Audito kokybės kontrolės komitetas*, 3K-3-582/2007, kat. 15.3.3; 19.4.

¹⁶⁶ *Ibidem*.

trečiajam asmeniui suteikia reikalavimo teisę. Kadangi Lietuvos teismai dar nėra susidūrę su konkrečia grynai turtinių nuostolių atlyginimo problema audito bylose, šio svarstymo teismų praktika pagrįsti negalima, tačiau galima tvirtinti, kad bendrųjų deliktų teisės normų pagrindu ieškinyis yra galimas.

3.2 „Kabelių“ bylos

Šiame magistro darbo skyriuje bus analizuojama klasikinė grynai turtinių nuostolių atlyginimo bylų kategorija – taip vadinamosios „kabelių“ bylos. „Kabelių“ bylos situacija yra gana paprasta: statybos kompanija vykdydama kasybos darbus pažeidžia elektros kabelius, priklausančius energetikos įmonei. Dėl nutraukto elektros tiekimo netoliese esanti gamykla kurį laiką negali gaminti produkcijos dėl to patiria nuostolių. Be to, gamyklos klientai dėl vėluojančių užsakymų taipogi savo ruožtu negali įvykdyti įsipareigojimų ir patiria ekonominių nuostolių. Kaip kitą šio pobūdžio bylos pavyzdį galima pateikti modifikuotą situaciją iš šiuo metu Lietuvoje itin garsios bylos, iškeltos už didelės žalos turtui padarymą, kai Vilniaus senamiestyje statant namą dėl sukeltos vandentiekio avarijos sugriuvo šalia stovėjęs gyvenamasis namas¹⁶⁷. Akivaizdu, kad byloje asmenys patyrė materialinius nuostolius. Tačiau tuo atveju, jei, pavyzdžiui, vandentiekio avarija būtų nutraukusi tik vandens tiekimą į gyvenamąjį namą, kurio pirmame aukšte, tarkime, buvo įsikūrusi skalbykla, pastaroji, kaip ir jos klientai, būtų patyrusi grynai ekonominių nuostolių. Pažymėtina, kad aprašytose situacijose patiriami ne tiesiogiai sukelti grynai ekonominiai nuostoliai, kurie dominavo audito bylose, tačiau susiję ekonominiai nuostoliai. Išsiaiškinus kokio pobūdžio situacijos bus nagrinėjamos šioje magistro darbo dalyje, galima pereiti prie lyginamosios grynai turtinių nuostolių atlyginimo lyginamosios analizės.

Žvelgiant į JAV teisės sistemą, galima teigti, jog šioje valstybėje „kabelių“ bylose paprastai yra laikomasi grynai turtinių nuostolių atlyginimo ribojimo taisyklės. Kaltininko veiksmai vertintini kaip neatsargus trukdymas vykdyti kitų asmenų sudarytą sutartį ar realizuoti ekonominius interesus. Jei kaltininko ir nuostolius patyrusio asmens nesieja jokie sutartiniai ar kitokie specialūs santykiai, atsakomybė už grynai turtinius nuostolius nėra taikoma¹⁶⁸. Pagrindinė problema, dėl kurios baiminamasi JAV teismuose, yra nuostolių neapibrėžtumas, arba kitaip pasekmių dydžio neprognozuojamumas. Nors, iš

¹⁶⁷ Baudžiamoji byla buvo nagrinėjama 3-ajame Vilniaus apylinkės teisme. Bendrovė „Constructus“ ir joje dirbę statybininkai buvo pripažinti kaltais dėl pastato griūties. Administraciniai skundai buvo nagrinėjami Vilniaus apygardos administraciniame teisme. Magistro darbo autorei pavyko rasti tik vieną oficialiai paskelbtą šios bylos nutartį: Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismo 2008 sausio 9 d. nutartis, bylos nr. AS²⁴⁸ – 24/2008, kat. 65.2.

¹⁶⁸ *Cit. op.* 3, p. 215.

pirmo žvilgsnio situacijoje su elektros kabeliais pirmasis grynai turtinius nuostolius patyręs asmuo yra aiškus ir jo negautos pajamos gali būti apskaičiuojamos, tačiau pastarojo neįvykdyti įsipareigojimai sukelia grynai turtinius nuostolius jo klientams ir taip finansinio pobūdžio nuostolių grandinė plečiasi iki neprognozuojamo dydžio. Tad leidus šiuos nuostolius atlyginti, neatsargus elgesys sukeltų neracionalaus dydžio atsakomybę. Tačiau magistro darbo autorė atkreipia dėmesį į tai, kad JAV visgi nėra vieningos ir suderintos teismų praktikos ir įvairiose valstijose pozicijos visgi gali būti skirtingos, kaip tai buvo atskleista antroje šio darbo dalyje. Tad gali būti, jog kai kuriose valstijose teismai esant tam tikrom palankiom aplinkybėm nuspręstų patenkinti pirmojo nukentėjusiojo, t.y. gamyklos, ieškinį, tačiau toks pat reguliavimas nebūtų taikomas toliau nuostolių grandinėje esantiems subjektams.

Anglijoje situacija yra analogiška išdėstyta JAV pozicijai, tiesa, galbūt net tvirtesnė. Jeigu nutraukus energiją, nebuvo sugadinti gamyklos įrenginiai ir nepadaryta jokia kita materialinė žala, be to, jeigu pažeistų infrastruktūros tinklų savininkas nėra pati gamykla, taikoma grynai turtinių nuostolių ribojimo taisyklė. Nors atsakomybės netaikymas gali būti paaiškinamas priežastinio ryšio tarp neteisėto elgesio ir nuostolių atsiradimo nebuvimu arba artimos priežasties nebuvimu, tačiau pats paprasčiausias pagrindas yra tai, jog kaltininkas neturi rūpestingumo pareigos saugoti gamyklos ekonominius interesus¹⁶⁹. Tuo tarpu, jeigu neatsargus energijos nutraukimas būtų sugadinęs tam tikrus gamyklos įrenginius ir gamyklą dėl šios priežasties negalėtų gaminti produkcijos, nukentėjusysis galėtų reikalauti atlyginti ir dėl turto sužalojimo patirtus nuostolius ir negautas pajamas¹⁷⁰. Pati žymiausia Anglijos „kabelių“ byla vadinasi *Spartan Steel v. Martin*¹⁷¹. Bylos fabula apima situaciją, kai kaltininkas neatsargiai vykdydamas gatvės kasybos darbus užkliudė elektros kabelius ir nutraukė elektros tiekimą į plieno išliejū fabriką. Fabriko savininkas pareiškė ieškinį dėl: 1) sugadinto plieno, kuris buvo naudojamas išliejū gamybos procese tuo metu, kai nutrūko elektros tiekimas. Nors ieškovas tą patį plieno lydinį atkūrė ir vėl galėjo panaudoti gamyboje, tačiau atkurto plieno vertė buvo mažesnė už pradinę vertę; 2) negautų pajamų už plieno išliejas, kurios buvo gaminamos elektros laidų nutraukimo metu; 3) negautų pajamų už nepagamintą produkciją 14 val. laikotarpiu, kai fabrikas negalėjo dirbti. Anglijos Apeliacinis teismas nusprendė, kad abu pirmieji reikalavimai yra tenkintini, kadangi pirmuoju atveju nuostoliai padaryti materialiam turtui, o antruoju atveju ekonominiai nuostoliai kilo tiesiogiai iš fizinės žalos turtui, tad, kitaip tariant, asmuo patyrė

¹⁶⁹ *Cit. op.* 3, p. 40.

¹⁷⁰ *Cit. op.* 3, p. 95.

¹⁷¹ Anglija, Apeliacinis teismas, *Spartan Steel v. Martin* [1973] 1 QB 27.

netiesioginius nuostolius. Trečiasis reikalavimas buvo atmestas pritaikius grynai turtinių nuostolių atlyginimo ribojimo taisyklę.

Austrijoje iškėlus pirmąsias „kabelių“ bylas susiformavo labai įdomi situacija. Pačios pirmos bylos atveju asmuo, neatsargiai atlikdamas medžio pjovimo darbus, užkliudė elektros linijos tiekimo neutralųjį konduktorių ir sukeldamas įtampos perviršį sugadino ieškovui priklausančius elektros prietaisus¹⁷². Teismas pripažino nukentėjusiojo teisę į patirtų nuostolių atgynimą, argumentuodamas tuo, kad šie nuostoliai buvo tiesioginė sukeltos žalos pasekmė ir kad remiantis konkrečiomis delikto aplinkybėmis protingas žmogus galėjo jų tikėtis. Tačiau po kelių mėnesių Austrijos teismai susidūrė su kita byla, kurioje ieškinį dėl prarastos produkcijos pareiškė gamykla, kuriai elektros teikimas buvo nutrauktas dėl sugadinto kabelio¹⁷³. Šiuo atveju ieškovui buvo atsisakyta leisti atlyginti patirtus nuostolius, kadangi jie buvo laikomi pašaline pasekme, atsiradusia toje interesų srityje, kuri nėra saugoma teisės normų. Be to, tai kaltininkui užtrauktų neribotą, ekonomiškai nepakeliamą atsakomybę. Vienintelis skirtumas tarp šių deliktų yra tas, kad pirmuoju atveju buvo pažeisti materialūs tretiesiems asmenims priklausantys objektai, o antruoju atveju sukelti grynai turtiniai nuostoliai. Akivaizdu, kad šių dviejų situacijų skirtingas reguliavimas nėra teisiškai pagrįstas, kadangi sugadinus daug itin brangių elektros prietaisų kaltininko atsakomybė taip pat gali būti neriboto dydžio. Tad po kiek laiko Austrijos Aukščiausiasis teismas pasirinko bendrą nuostolių atlyginimo ribojimo poziciją ir tais atvejais, kai dėl energijos nutraukimo žalos sukeliama trečiųjų asmenų nuosavybei¹⁷⁴. Pažymėtina, kad Anglijoje šiuo atveju tiek materialaus pobūdžio nuostolių, tiek iš jų kylančių ekonominių nuostolių atlyginimas yra neribojamas. Pagal dabartinę Austrijos teismų poziciją tik infrastruktūros tinklų savininkas ar asmuo, turintis į juos teisių, gali reikalauti nuostolių, įskaitant ir grynai turtinius, atlyginimo. Pavyzdžiui, jeigu būtų pažeistas nuosavas gamyklos kabelis, ji galėtų reikalauti nuostolių, patirtų dėl prarastos produkcijos atlyginimo.

Atsižvelgiant į antroje magistro darbo dalyje atliktą Vokietijos teisės sistemų analizę, galima teigti, jog šioje valstybėje analizuojamos situacijos atveju būtų griežtai laikomasi grynai turtinių nuostolių atlyginimo ribojimo politikos. Gamykla ir jos klientai negali remtis nei BGB 823 str., nei BGB 826 str. Pirmuoju atveju akivaizdu, kad nebuvo pažeistos minėtų asmenų absoliučios teisės, be to, jokie specialieji teisės aktai taip pat negina asmenų nuo nutraukto energijos tiekimo¹⁷⁵. Negalima pasinaudoti ir jau aptartos

¹⁷² Austrija, Austrijos Aukščiausiasis teismas, 1972 m. balandžio 18 d. sprendimas, JBI 1973, 581.

¹⁷³ Austrija, Austrijos Aukščiausiasis teismas, 1972 m. rugsėjo 6 d. sprendimas, JBI 1973, 579.

¹⁷⁴ *Cit. op.* 171.

¹⁷⁵ *Cit. op.* 3, p. 37.

koncepcijos, slypinčios po BGB 823 str. 1 d. frazės „ir kitos teisės“ suteikiama apsauga, kadangi šiuo atveju nebuvo imtasi jokių veiksmų tiesiogiai prieš pačios gamyklos veiklą¹⁷⁶. BGB 826 str. gali būti taikomas tik tyčinių veiksmų atveju. Tad Vokietija priklauso tai pačiai valstybių daliai kaip ir Austrija, Anglija bei JAV „kabelių“ bylose, grynai turtinių nuostolių atlyginimas yra negalimas.

Aptartos valstybių pozicijos gali būti grindžiamos įvairiais argumentais. Pirmiausia nenorą pripažinti grynai turtinių nuostolių atlyginimo galima pateisinti tuo, jog gamykla gali apsidrausti nuo energijos netekimo rizikos ir taip apsaugoti savo interesus. Tiesa, reikėtų pažymėti, kad tokia draudimo rūšis yra gana neįprasta, nes paprastai yra draudžiamas apskritai turtas¹⁷⁷. Kitą vertus, šio pobūdžio nuostolių rizikos klausimą gamykla gali išspręsti sudarydama energijos tiekimo sutartį. Tačiau gamyklos klientų patirtų ekonominių nuostolių klausimo ši sutartis vis tiek neišspręstų. Kitos teisės doktrinoje minimos priežastys nėra labai pagrįstos. Pavyzdžiui, teigiama, jog elektros tiekimo nutraukimas yra kiekvieno asmens kasdieninio gyvenimo dalis ir dėl to nėra vienas nepatiria didelių nuostolių, o, be to, patirti nuostoliai gali būti išlyginti kitą dieną daugiau padirbant. Visgi akivaizdu, kad tam tikrais atvejais patirti nuostoliai gali būti be galo dideli, o industriniu gamybos būdu prarasto laiko negalima atidirbti.

Prancūzijos teisės sistemoje „kabelių“ bylos nesusilaukia jokio išskirtinio dėmesio ir sprendžiamos kiekvienu atveju individualiai, neformuojant bendrų reguliavimo normų. Tad teismų praktikoje pasitaikė ir grynai turtinių nuostolių atlyginimo leidimo ir ribojimo atveju. Pavyzdžiui, kaltininkas, neatsargiai pažeidęs dujų tiekimo vamzdį, specialiai tiekiantį dujas tik ieškovo gamyklai, privalėjo atlyginti dėl nepagamintos produkcijos atsiradusius nuostolius¹⁷⁸. Kaip jau buvo minėta, kad pagal Prancūzijos teisę būtų leista atlyginti patirtus ekonominius nuostolius, būtina tenkinti dvi sąlygas. Pirmiausia padaryta žala turi būti betarpiška. Be to, tarp neteisėtus veiksmus ir kilusias pasekmes turi sieti adekvatus priežastinis ryšis. Kuo žala yra tolimesnė, tiesioginio ryšio neturinti delikto pasekmė, tuo mažesnė tikimybė, kad teismai pripažins kaltininko atsakomybę už sukeltus grynai turtinius nuostolius. Tad, pavyzdžiui, neatsargiai nutraukus energijos tiekimą į gamyklą, nuostoliai, patirti dėl nepagamintos produkcijos, būtų kompensuoti, kai tuo tarpu gamyklos klientų grynai ekonominiai nuostoliai, nebūtų pripažinti tiesiogine ir tikra delikto pasekme. Taip vadinami grandinės arba domino nuostoliai (pranc. *dommage en cascade*) niekada nebus laikomi tiesioginiais nuostoliais ir nebus leista jų atlyginti¹⁷⁹.

¹⁷⁶ *Ibidem*.

¹⁷⁷ *Cit. op.* 3, p. 44.

¹⁷⁸ Prancūzija, Civilinė byla 2e, 1970 m. gegužės 8d., 1970 somm. 203.

¹⁷⁹ *Cit. op.* 4, p. 17.

Lietuvoje teismų pozicija „kabelių“ bylose turėtų būti analogiška Prancūzijoje teismų praktikos formuojamoms pozicijoms. Remiantis CK 6.247 str. įtvirtinta „lankstaus“ priešastinio ryšio teorija, kiekvienos individualios situacijos atveju galima priimti teisingiausią sprendimą. Tad neatsargiai nutraukus energijos tiekimą ir verslo subjektui dėl to patyrus grynai turtinių nuostolių, lemiamą reikšmę teismo sprendimui turėtų daryti konkrečios bylos aplinkybės. Tiesa, pažymėtina, kad gamyklos klientų patirti ekonominiai nuostoliai turėtų būti vertinami kaip per daug tolimesnė neteisėtų veiksmų pasekmė, o deliktinės atsakomybės taikymas neadekvačiai apsinkintų deliktą padariusį asmenį. Tad šiuo atveju rekomenduotina kaip ir Prancūzijoje laikytis minėtų nuostolių atlyginimo ribojimą palaikančios pozicijos.

3.3 Netinkamos kokybės produktais padaryta žala

Netinkamos kokybės produktais sukeltų ekonominių nuostolių atlyginimas yra plačiai diskutuojama tema, magistro darbo autorės pastebėjimu, gvildinama beveik kiekviename grynai turtinių nuostolių problemą nagrinėjančiame lyginamosios teisės darbe. Be to, šio darbo autorės nuomone, analizuojant šią bylų kategoriją geriausiai atsispindi grynai turtinių nuostolių sampratos skirtumai ir vieningos nuomonės nebuvimas dėl šio pobūdžio nuostolių ribų. Kaip jau minėta pirmoje magistro darbo dalyje, grynai turtiniai nuostoliai deliktų teisės atžvilgiu yra trečiųjų asmenų nuostoliai. Visgi toks ekonominių nuostolių suvokimas būdingas ne visų valstybių teisės sistemoms. JAV ekonominius nuostolius laikomi tie nuostoliai, kuriuos teismas atsisako leisti atlyginti. Pavyzdžiui, kino teatro savininkas įsigyja naują projektorių, kuris dėl netinkamos kokybės elektros įrangos sudega. Dėl šios priežasties kino teatras negali tam tikrą laiką rodyti kino seansų ir patiria nuostolių. Dauguma Europos valstybių teisės mokslininkų šių nuostolių nelaikytų grynai turtiniais ir priskirtų juos negautoms pajamoms, sąlygotoms fizinių daikto defektų. Tuo tarp JAV šie nuostoliai yra laikomi grynai ekonominiais ir jiems taikoma ta pati grynai turtinių nuostolių ribojimo taisyklė. Be to, Prancūzijoje, kaip minėta, nuostoliai apskritai nėra skirstomi į rūšis ir pagal bendrąjį principą galima reikalauti bet kokių nuostolių atlyginimo. Tačiau žvelgiant į Prancūzijos teismų praktiką akivaizdu, kad realiai ekonominių nuostolių atlyginimas yra ribojamas, kai byloje nėra nustatomos visos deliktinei atsakomybei privalomos sąlygos. Tad turint omenyje išdėstytus grynai turtinių nuostolių sampratos skirtumus toliau bus analizuojama finansinių nuostolių, sukeltų netinkamos kokybės produktais, atlyginimo galimybės įvairiose valstybėse, daugiausia dėmesio skiriant deliktų teisės taisyklėms.

JAV teisės sistemoje atsakomybės už netinkamos kokybės produktais padarytą ekonominę žalą klausimas yra ypač aktualus. Kaip jau minėta antrą šio magistro darbo dalyje, tai yra išskirtinė ir vienintelė bylų kategorija, kurioje tiesiogiai yra įvardijama grynai turinių nuostolių atlyginimo ribojimo taisyklė¹⁸⁰. Pažymėtina, kad pirmiausia ši taisyklė buvo suformuluota atsakomybės be kaltės byloje¹⁸¹. Užkirtus kelią finansinių nuostolių atlyginimui šioje deliktų teisės srityje, nukentėjusieji asmenys bandė pasinaudoti neatsargius deliktus reglamentuojančių normų apsauga. Nors iš pradžių teismuose būta visokių pozicijų, tačiau devintajame dešimtmetyje nusistovėjo ta pati tvirta grynai turinių nuostolių ribojimo taisyklė¹⁸². Ekonominiai nuostoliai šios kategorijos byloje JAV suvokiami kaip paties nekokybiško daikto pakeitimo ar pataisymo išlaidos bei negautos pajamos tuo laikotarpiu, kai negalima naudotis daiktu. Pagal kai kuriuos JAV teismus, pavyzdžiui, *New Jersey* Aukščiausiąjį teismą, deliktinė atsakomybė už netinkamos kokybės produktą gali kilti tik tuomet, kai produktas yra pavojingas vartotojams, pavyzdžiui, nekokybiški automobilio stabdžiai sukelia jo savininkui pavojų vairuojant. Gamintojas kiekvienam asmeniui privalo garantuoti gaminio saugumą. Tačiau pažymėtina, kad daugumoje valstijų ir šiais atvejais taikoma grynai turinių nuostolių ribojimo taisyklė¹⁸³. Teisė į ekonominių nuostolių, patirtų vien dėl nepakankamos produkto kokybės, atlyginimą suteikiama tik sutartiniais santykiais susaistytiems asmenims¹⁸⁴. Bandant paaiškinti, kodėl šioje valstybėje taip griežtai laikomasi minėtos taisyklės, pirmiausiai reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad JAV yra galima sutartinės ir deliktinės atsakomybės konkurencija. Žalą patyręs asmuo gali reikalauti kaltininkui vienu metu taikyti abi atsakomybės formas. Tačiau produktų byloje ekonominių nuostolių atlyginimo klausimui išspręsti teismai teikia pirmenybę sutartims bei Vieningojo Komercinio Kodekso (angl. *Uniform Commercial Code*) teikiamoms garantijoms, kurios gali būti taikomos tiek prieš mažmenininką, tiek prieš patį produkto gamintoją¹⁸⁵. Visgi nukentėjusiesiems šios garantijos ne visada yra palankios. Pirmiausia pagal minėtą kodeksą garantinis terminas ilgiausiai gali trukti 4 metus, be to, gamintojai ir mažmenininkai jį gali dar labiau sutrumpinti. Tuo tarpu pagal deliktų teisę ieškinys dėl žalos atlyginimo gali būti reiškiamas per 2 metus nuo žalos atsiradimo. Iš esmės būtent

¹⁸⁰ *Cit. op.* 62, p. 97.

¹⁸¹ Pavyzdžiui, JAV, Kalifornijos Aukščiausiasis teismas, *Seely v. White Motor Co.* [1965] 403 P 2d 145; JAV, Aukščiausiasis teismas, *East River S.S. Co v. Transamerica Delaval* [1986] 476 US 858 cit. pagal *cit. op.* 62, p. 97.

¹⁸² *Cit. op.* 62, p. 99.

¹⁸³ *Cit. op.* 62, p. 100.

¹⁸⁴ *Cit. op.* 5, p. 15.

¹⁸⁵ *Cit. op.* 62, p. 102.

šis ieškinio senaties skirtumas lemia tokį didelį nukentėjusiųjų susidomėjimą deliktų teisės suteikiamomis teisinėmis priemonėmis.

Toliau analizuojant JAV teisės sistemą, pažymėtina, kad teismai nuosekliai neigia rangovo ar gamintojo deliktinę atsakomybę dėl statybos ar gamybos trūkumų, kai žala pasireiškia tiktai daikto rinkos vertės sumažėjimu, t.y. tik grynai turtiniais nuostoliais. Tačiau, išanalizavus JAV teismų sprendimus¹⁸⁶, pirmiausia galima pastebėti, jog minėto pobūdžio bylose teismai atskiria dvi situacijas: vienu atveju žala kyla dėl daugiaserišinės gamybos produkto netinkamos kokybės, kitu – dėl individualaus užsakymo pagrindu pagaminto daikto. Pirmajam atvejui iliustruoti galima pateikti bylą¹⁸⁷, kurioje ieškovas, atominės energetikos jėgainė, privalėjo sustabdyti savo darbą dėl netinkamos kokybės varžtų, naudojamų šiluminio atominio reaktoriaus bako konstrukcijoje, ir dėl to kuri laiką neteko pajamų. Teismas pasakė, kad varžtų gamintojui deliktinė atsakomybė nekyla, kadangi žala kilo dėl gamybos defekto, kuris yra statistiškai neišvengiama klaida produktų gamybos linijoje. Kitu atveju ginčas kilo dėl deliktinės atsakomybės už netinkamai pagamintą metalo konstrukciją, panaudotą grūdų sandėlio statyboje¹⁸⁸. Grūdų sandėlio savininkas reikalavo teismo taikyti deliktinę atsakomybę rangovui, rangovo laiduotojui ir subrangovui, kuris pagamino minėtą metalo konstrukciją, sukėlusią pastato griūtį. Byloje teismas pasakė, kad ieškovas patyrė daugiau nei grynai turtinius nuostolius, kurie pagal JAV teisę nėra kompensuojami už netinkamos kokybės produktais padarytą žalą, ir pripažino visų atsakovų atsakomybę, nepaisant sutartinių santykių nebuvimo tarp kai kurių asmenų. Nors akivaizdu, kad abiejose aptartose bylose nuostoliai kilo dėl paties produkto nekokybiškumo, tačiau antruoju atveju gaminant daiktą buvo aišku, kam jis skirtas. Gamintojas turėjo atlikti tik vieną darbą ir atliko jį blogai, tad šiuo atveju ieškovas turi labiau pagrįstą pretenziją gamintojui nei atviroje rinkoje daiktą įsigijęs pirkėjas¹⁸⁹.

Prieš pradėdant nagrinėti ES valstybių teisės sistemų reguliavimo tendencijas taikant atsakomybę už netinkamos kokybės produktais sukeltą žalą, pirmiausia derėtų trumpai aptarti Europos Bendrijų Tarybos Direktyvą 85/347/EC (toliau – Produktų atsakomybės direktyva; Direktyva)¹⁹⁰. Ši Direktyva buvo skirta suvienodinti valstybėse narėse taikomas skirtingas taisykles prekių gamintojams ir importuotojams bei užtikrinti

¹⁸⁶ Pavyzdžiui, JAV, Vašingtono Aukščiausiasis teismas, *Touchet Valley Grain Growers Inc. v. Opp and Seibold General Construction Inc.* [1992] 831 P. 2d 724 cit. pagal *cit.op* 1. p. 13; JAV, US District Court for the Eastern District of Michigan, *Sylla v. Massey-Ferguson Inc* [1984] 595 F. Supp. 590 cit. pagal *cit.op*. 4, p. 13.

¹⁸⁷ JAV, Vašingtono Aukščiausiasis teismas, *Consumers Power Company v. Mississippi Valey Structural Steel Company* [1986] 636 F. Supp. 1100.

¹⁸⁸ JAV, Vašingtono Aukščiausiasis teismas, *Touchet Valley Grain Growers Inc. v. Opp and Seibold General Construction Inc.* [1992] 831 P. 2d 724.

¹⁸⁹ *Ibidem*.

¹⁹⁰ *Cit. op.* 127.

visiems vartotojams vienodą apsaugą, kartu pašalinant kliūtis laisvam prekių judėjimui. Pagal Produktų atsakomybės direktyvą gamintojams taikoma atsakomybės be kaltės sistema už pramoninės gamybos būdu pagaminto kilnojamo nekokybiško daikto sukeltą vartotojo mirtį, sužalotą sveikatą ar padarytą turtinę žalą buityje naudojamam turtui. Pažymėtina, kad ši direktyvą iš esmės pakeitė Vokietijos ir Anglijos teisinio reguliavimo tradicijas, kadangi iki jos priėmimo šiose šalyse atsakomybė be kaltės produktų gamintojams nebuvo taikoma¹⁹¹. Tiesa, derėtų atkreipti dėmesį, kad Direktyva nustato tik minimalias vartotojų teises ir jas ginant yra kaip pagalbinis vartotojų teisių apsaugos šaltinis nacionalinėje teisėje. Kitaip tariant įgyvendinus Direktyvą vartotojai ir toliau gali naudotis kitomis konkrečioje situacijoje labiausiai palankiomis nacionalinėje teisėje galimomis teisinėmis priemonėmis, pavyzdžiui, bendrosiomis sutarčių ar deliktų teisės normomis. Be to, Direktyvoje nėra sureguliuotas grynai turtinių nuostolių atlyginimo klausimas, paliekant diskreciją kiekvienai valstybei šį klausimą išspręsti savo nuožiūra. Toliau derėtų atskirai aptarti kai kurių ES valstybių teisės sistemų reguliavimo ypatumus nekokybiškais produktais padarytos ekonominės žalos atlyginimo srityje. Be to atkreiptinas dėmesys, kad grynai turtinių nuostolių atlyginimo klausimas bus analizuojamas bendrųjų neatsargius deliktus reguliuojančių normų pagrindu, o ne gamintojo atsakomybės be kaltės kontekste. Nagrinėjamos situacijos nepatenka į Produktų atsakomybės direktyvos apsaugos sritį.

Anglijos teisininkų pozicija iš esmės sutampa su JAV vyraujančiomis taisyklėmis. Pagal bendrąjį teismų suformuluotą principą, kai ekonominę žalą patyrė tolimas vartotojas (angl. *distant consumer*), daikto gamintojas neturi prieš jį jokios rūpestingumo pareigos ir nėra atsakingas už neatsargiais veiksmais sukeltą žalą¹⁹². Be to, 1987 m. Vartotojų apsaugos įstatyme tiesiogiai nustatyta, kad gamintojo atsakomybė be kaltės taip pat neapima vartotojo patirtų grynai turtinių nuostolių¹⁹³. Pažymėtina, kad netinkamos kokybės padarytais produktais žalos atveju, ekonominiai nuostoliai apima daikto pakeitimo ar pataisymo išlaidas ir negautas pajamas. Remiantis Anglijos teisinio reguliavimo taisyklėmis, jeigu atskiros daikto detalės, pagamintos kito gamintojo negu pats daiktas, trūkumas sukelia žalą visam daiktui, vartotojas gali reikalauti tik nuostolių, patirtų dėl fizinės daikto žalos, atlyginimo. Palyginimui, galima pažymėti, kad JAV tuo tarpu yra atskiriamos dvi situacijos. Pirmuoju atveju nekokybiška kito gamintojo pagaminta detalė jau yra įmontuota į originalų daiktą, jį perkant. Šiai nekokybiškai detalei

¹⁹¹ KELLY, P., ATTREE R., *European Product Liability*: Butterworths, London 1992, p. 4.

¹⁹² Anglija, *Muirhead v. Industrial Tank Specialities* [1985] 3 All ER 705 (CA), cit. pagal *cit. op.* 62, p. 316.

¹⁹³ *Cit. op.* 62, p. 316.

sugadinus kitas daikto dalis, patirti nuostoliai laikomi grynai ekonominiais ir nėra atlyginami, kadangi į įsigytą daiktą yra žiūrima kaip į vieną integralią visumą¹⁹⁴. Situacija yra kitokia, jeigu nekokybiška detalė į originalų daiktą įmontuojama po tam tikro laiko. Šiuo atveju, kaip pažymi Gary T. Swartz, nekokybiška detalė sukelia žalos kitai asmens nuosavybei, todėl šiuo atveju tikėtina, kad teismai leis nuostolių atlyginimą. Tiesa, tokio pobūdžio bylų JAV teismų praktikoje dar nepasitaikė¹⁹⁵. Grįžtant prie Anglijos teisinio reguliavimo, derėtų pažymėti, kad nekokybišku produktu sukeltos žalos atlyginimo ribojimo taisyklė yra pateisinama tinkamu rinkos ekonomikos veikimu, nes priešingu atveju gamintojams būtų priskirta per daug didelė rizika ir tai savo ruožtu keltų žalą normaliam rinkos funkcionavimui. Tad vartotojui nusipirkus nekokybišką daiktą, pastarasis negali deliktų teisės pagrindu nei išsireikalauti daikto pataisymo ar pakeitimo išlaidų, nei dėl negalėjimo naudotis daiktu negautų pajamų. Tiesa, būtina pažymėti, kad, remiantis Anglijos teismų praktika, grynai turtinių nuostolių atlyginimo srityje visgi yra galimos tam tikros išimtys, kurios apima atvejus, kai vartotojui dėl netinkamos kokybės produkto kyla atsakomybė prieš trečiuosius asmenis¹⁹⁶. Apžvelgus bendrosios teisės sistemos valstybių deliktų teisės tendencijas, galima padaryti išvadą, kad nekokybiškais produktais sukeltų nuostolių bylose, abiejose teisės sistemos yra griežtai laikomasi ekonominių nuostolių atlyginimo ribojimo taisyklės.

Toliau racionalu būtų aptarti kontinentinės Europos valstybių praktiką. Pradedant nuo Vokietijos, pažymėtina, kad šioje teisės sistemoje vyrauja visiškai kitoks požiūris į nekokybiškais produktais sukeltos žalos atlyginimą. Visų pirma, skirtumas slypi pačiame nuostolių pobūdžio traktavime. Pagal Vokietijos teisę tiek pats nekokybiškas daiktas, tiek dėl jo negalėjimo naudoti patirtos išlaidos ir negautas pelnas nėra laikomi grynai turtiniais nuostoliais ir yra atlyginami remiantis BGB 823 str. 1 d., pažeistos nuosavybės teisės pagrindu¹⁹⁷. Be abejo, negautas pelnas yra ekonominio pobūdžio nuostoliai, tačiau jie neatsiejamai susiję su nuosavybės teise, kuriai suteikiama absoliuti apsauga. Atkreiptinas dėmesys, kad tam, jog nuostoliai būtų atlyginami, pirmiausia reikia pažeisti pagal minėtą straipsnį saugomą nuosavybės teisę. Paprastai pagal Vokietijos teisę laikoma, kad nekokybiško daikto pagaminimas ar pardavimas nėra pats savaime vartotojo nuosavybės teisės pažeidimas. Tad įsigijęs netinkamos kokybės daiktą, pirkėjas gali tikrai reikšti pretenzijas pagal sutartines garantijas, o ne pagal deliktų teisės normas¹⁹⁸. Tačiau

¹⁹⁴ *Cit. op.* 62, p. 101.

¹⁹⁵ *Ibidem.*

¹⁹⁶ Pavyzdžiui, Anglija, *The Esso Bernicia* [1989] 1 All ER 37 (HL); Anglija, *Lambert v. Lewis* [1982] AC 225 (HL) cit. pagal *cit. op.* 62, p. 317.

¹⁹⁷ *Cit. op.* 62, p. 321.

¹⁹⁸ *Cit. op.* 62, p. 322.

Vokietijos teisėje problema slypi tame, kad trečiasis asmuo, t.y. antras ir tolimesni pirkėjai pirkimų grandinėje, neturi jokių sutartinių teisių. Tad atsižvelgdami į tai, Vokietijos teismai padarė išimtį ir leido tretiesiems asmenims remtis deliktų teisės normomis, konkrečiai BGB 823 str. 1d., nustatydami vieną išlygą. Pagal šią išlygą daikto trūkumas turi apsiriboti kokia nors jo detale ir būtent ši nekokybiška detalė sukelia žalos visam daiktui¹⁹⁹. Būtent šiuo atveju bus pažeista trečiojo asmens nuosavybės teisė ir turtiniai nuostoliai galės būti atlyginti. Galima pastebėti, kad aprašytos situacijos reglamentavimas Vokietijoje yra visiškai priešingas nei JAV ar Anglijoje.

Pagal Austrijos teisės normas norint pritaikyti gamintojui deliktinę atsakomybę už netinkamos kokybės produktais sukeltą žalą, pirmiausia reikia įrodyti, kad jis pažeidė arba absoliučią teisę, kurią nukentėjusysis turi prieš kiekvieną asmenį, arba, kad buvo pažeista specialaus įstatymo suteikta teisė, pavyzdžiui Farmacijos produktų įstatymo, Maisto įstatymo ir kt.²⁰⁰ Šiuo atveju Austrijos teisės normų reglamentavimas sutampa su Vokietijos. Jeigu, pavyzdžiui, verslo subjektas įsigijo nekokybišką daiktą ir tam tikrą laiką negalėjo naudoti ir gauti pajamų, nuostolius patyręs asmuo gali reikalauti kompensacijos nuosavybės teisės pažeidimo pagrindu. Ekonominiai nuostoliai šiuo atveju bus vertinami kaip susijusi žala (angl. *consequential loss*), todėl atlygintina. Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį, kad šiuo atveju, kaip ir Vokietijoje, ieškovui reikės įrodyti, kad tam tikra nekokybiška daikto detalė, integruota jau perkant daiktą, sukėlė žalą. Pavyzdžiui, projektoriaus nekokybiškas elektros laidas, jo naudojimo metu užsidegė ir sunaikino patį projektorių. Norint pritaikyti gamintojui deliktinę atsakomybę ieškovas privalo įrodyti jo kaltę (ABGB 1298 par.)²⁰¹. Pagal Austrijos produktų atsakomybės įstatymą, kuris perkelia minėtos Produktų atsakomybės direktyvos nuostatas ir reglamentuoja gamintojo atsakomybės be kaltės santykius, ieškovas negali reikalauti nuostolių atlyginimo už patį produktą arba už to produkto nekokybiškų detalių sukeltą žalą. Be to, šiuo aktu negali remtis tie asmenys, kurie nekokybišką produktą naudoja komerciniais arba profesiniais tikslais. Tad šiais atvejais nukentėjusieji gali remtis tik bendrosiomis deliktų teisės normomis. Gamintojo atsakomybė prieš trečiuosius asmenis, t.y. tuos kurie nėra originalūs daikto pirkėjai, tiesiogiai įsigiję daiktą iš gamintojo ar mažmenininko, yra labai ribota (ABGB 1313a par.) ir tradiciškai pagal Austrijos teisę šių asmenų patirti grynai ekonominiai nuostoliai nėra atlyginami²⁰². Tačiau pastarajam teiginiui visgi yra daromos

¹⁹⁹ *Ibidem*.

²⁰⁰ *Cit. op.* 167, p. 22.

²⁰¹ *Cit. op.* 62, p. 324.

²⁰² *Ibidem*.

tam tikros išimtyms ir galimybė taikyti atsakomybę už grynai ekonominių nuostolių sukėlimą yra numatyta tais atvejais, jeigu jie patenka specialaus įstatymo apsaugos sritį.

Kalbant apie netinkamo gaminio savininko patirtų grynai turtinių nuostolių atlyginimą Prancūzijoje, iš karto galima pažymėti, kad šiuo atveju liberaliomis deliktų teisės tradicijomis pasižyminčioje teisės sistemoje, analizuojama problema sprendžiama pasitelkiant sutartinius teisinius santykius. Prancūzijos civilinio kodekso nuostatos, reguliuojančios atsakomybės dėl netinkamos kokybės produktais padarytos žalos santykius, suteikia ieškovui teisę tik į žalą, sukeltą ieškovo asmeniui arba jam priklausančiai nuosavybei, išskyrus patį nekokybišką daiktą, atlyginimą²⁰³. Ši nuostata atitinka Produktų atsakomybės direktyvos reguliavimo taisyklės. Grynai turtinių nuostolių atlyginimo klausimas, tradiciškai kaip ir visoje Prancūzijos deliktų teisėje, šios srities teisės normomis nėra sureguliuotas. Kitą vertus, teoriškai ieškovas vis dar turi teisę reikalauti ekonominių nuostolių atlyginimo bendrųjų deliktų teisės normų pagrindu (CC 1382 – 1383 str.). Tačiau Prancūzijos teismai, nors ir likdami ištikimais savo liberaliam požiūriui į minėtų nuostolių atlyginimą, pasirinko kitą teisinį kelią, t.y. sutartinius santykius. Pagal Prancūzijos pirkimo-pardavimo sutarčių nuostatas asmuo, įsigijęs daiktą su paslėptais trūkumais, garantiniu laikotarpiu gali reikšti pretenzijas tiek daikto gamintojui, tiek mažmenininkui. Šiuo atveju derėtų pažymėti, kad tokį pasirinkimą vartotojas turi tik tais atvejais, kurie nepatenka į Produktų atsakomybės direktyvos sritį. Taip pat derėtų atkreipti dėmesį, kad šią teisę turi ne tik originalus daikto pirkėjas, bet ir antrasis asmuo daikto pirkimų grandinėje. Tai patvirtina 1979 m. Prancūzijos Kasacinio teismo byla, kurioje buvo pasakyta, jog, kai žala atsiranda dėl paslėptų prekės trūkumų, pati sutartinių veiksmų prigimtis reikalauja pripažinti antrajam pirkėjui teisę į ieškinį tiek prieš daikto gamintoją, tiek prieš pirmąjį pirkėją²⁰⁴. Sutartinių santykių pagrindu trečiasis asmuo gali reikalauti finansinių nuostolių atlyginimo. Kaip jau minėta, šio pobūdžio nuostolių atlyginimo nukentėjusysis gali reikalauti ir bendrųjų deliktų teisės normų pagrindu. Pažymėtina, kad Prancūzijoje yra griežtai laikomasi išimtinės atsakomybės arba, kitaip, konkurencijos nepripažinimo (pranc. *non-cumul*) taisyklės, pagal kurią sutartinės ir deliktinės atsakomybės konkurencija yra negalima, o pirmenybė teikiama sutartinei atsakomybei²⁰⁵.

Žvelgiant į Lietuvos teisės sistemos reguliavimo tendencijas, pirmiausia minėtina, kad atsakomybės už žalą, atsiradusią dėl netinkamos kokybės produktų ar paslaugų,

²⁰³ Prancūzijos CC, 1386-1 – 1386-18 str., cit pagal *cit. op.* 62 p. 308.

²⁰⁴ Prancūzija, Prancūzijos Kasacinis teismas, 9 ocobre 1979, Bulletin des arrêtes de la Cour de Cassation (chambres civiles) 1979, I no. 241.

²⁰⁵ SELELIONYTĖ-DRUKTEINIENĖ, S. Deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencija. *Justitia*, 2008, nr. 1, p. 5;

klausimas yra sureglamentuotas CK civilinės atsakomybės skyriaus ketvirtajame skirsnyje (6.292 – 6.300 str.). Šiame skirsnyje yra perkeltos visos Produktų atsakomybės direktyvos nuostatos. Grynai turtinių nuostolių atlyginimo atžvilgiu svarbiausias yra 6.299 str., kuriame yra reglamentuota atlygintinos žalos samprata. Pagal minėtą straipsnį žala apima dėl gyvybės atėmimo ar sveikatos sužalojimo atsiradusią žalą, įskaitant neturtinę, bei nukentėjusiojo asmens turtui padarytą žalą, išskyrus patį daiktą. Akivaizdu, kad ne tik grynai turtiniai nuostoliai, bet ir netiesioginė turtinė žala negali būti atlyginama šio straipsnio pagrindu. Vadinasi, nekokybiško daikto sukeltų nuostolių kompensavimo reikėtų reikalauti remiantis bendrosiomis deliktų teisės normomis. Tai patvirtinama ir CK šeštosios knygos komentaro 1 tome²⁰⁶. Taipogi dar derėtų atkreipti dėmesį į tai, kad nuostatos, reglamentuojančios netinkamos kokybės produktais sukeltos žalos atlyginimą yra taikomos tik vartojimo santykiams, tad verslo subjektas ar profesinės veikla užsiimantis asmuo šiomis normomis remtis negali. Pagal bendrąsias Lietuvos deliktų teisės normas asmuo gali reikalauti negautų pajamų, kurias būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų, atlyginimo²⁰⁷. Vadinasi, jeigu, pavyzdžiui, kinoteatras nusipirko nekokybišką projektorių, kuris dėl defekto sudegė, ir dėl to kino teatras, negalėdamas rodyti filmų, kurį laiką negavo pajamų, patirti nuostoliai gali būti atlyginti. Pažymėtina, kad šiuo atveju pagal Lietuvos teisę, lygiai taip pat kaip ir pagal Vokietijos bei Austrijos teisę, negautos pajamos nėra laikomos grynai turtiniais nuostoliais. Tai susiję nuostoliai, kilę dėl asmens turtui padarytos žalos. Tuo tarpu pagal Anglijos ir JAV teisę šie susiję nuostoliai yra priskiriami tai pačiai grynai turtinių nuostolių kategorijai ir jiems yra taikoma deliktinės atsakomybės ribojimo taisyklė. Prancūzijos teisėje tarp susijusių ir grynai turtinių nuostolių nedaroma jokie skirtumo ir teoriškai galima abiejų rūšių nuostolių kompensacija. Pagal Lietuvos, Austrijos ir Vokietijos teisę, grynais turtiniais nuostoliais būtų laikoma ekonominė žala, patirta tik trečiųjų asmenų. Pavyzdžiui, tuo atveju, kai dėl projektoriaus gedimo kino teatras tam tikrą laiką negali veikti, kartu pajamų negauna ir kavinių savininkai, įsikūrę tame pačiame kino teatro pastate. Grynai turtiniai nuostoliai pagal minėtose valstybėse suformuotą sampratą apimtų būtent šių kavinių savininkų negautas pajamas. Kaip šių nuostolių atlyginimo klausimas būtų sprendžiamas Lietuvoje, spręsti yra gana sunku, kadangi trūksta teismų praktikos. Tačiau pagal generalinio delikto taisyklę kavinių savininkų ieškinys dėl negautų pajamų yra galimas. Magistro darbo autorės nuomone, iš pateiktų Vokietijos ir Austrijos deliktų teisės reguliavimo tendencijų galima spręsti, kad šiose valstybėse kavinių savininkų

²⁰⁶ *Cit. op.* 17, p. 410-411.

²⁰⁷ CK 6.249 str. 1 d.

ieškinys būtų atmestas, kadangi trūksta absoliučios ar specialiai įstatymų saugomos teisės pažeidimo fakto. Remdamasi antroje darbo dalyje išdėstyta JAV ir Anglijos teismų praktika bei aptartomis netinkamos kokybės produktais sukeltos žalos atlyginimo klausimo reguliavimo taisyklėmis, magistro darbo autorė daro išvadą, kad kavinių savininkams šiose valstybėse nebūtų kompensuojami patirti nuostoliai. Vienintelė valstybė, kurioje minėtos išlaidos galėtų būti kompensuojamos yra Prancūzija.

Išvados

1. Atsižvelgiant į moderniąją turto sampratą bei šiuolaikinių visuomeninių santykių kontekstą, grynai ekonominiams asmens interesams deliktų teisės srityje racionali suteikti tokia pat apsaugą kaip ir materialią išraišką turinčių objektų savininkų turtiniams interesams. Anglijos, Vokietijos ir Austrijos deliktų teisės reguliavime tradiciškai vis dar vyraujantis materialiąją išraišką turinčio turto apsaugos suabsoliutinimas nesuteikiant tinkamos apsaugos pagrįstiems ekonominiams interesams vertintinas kaip kliūtis visapusiškam ir efektyviam asmenų teisių bei teisėtų lūkesčių užtikrinimui.
2. Argumentai, kuriais grindžiama grynai turtinių nuostolių ribojimo taisyklė, stokoja teisinio ir praktinio svarumo. Neprognozuojamumas yra bendras visų neatsargių deliktų požymis, tad neaišku, kodėl jis akcentuojamas tik grynai turtinių nuostolių atlyginimo byloje, o turto sužalojimo atveju ir iš to kylančių tiesioginių ir netiesioginių nuostolių atvejais yra visiškai ignoruojamas. Galimų aukų skaičiaus bei atlygintinos žalos apimties neapibrėžtumas yra grynai teorinio pobūdžio problema, konkrečiai nepasireiškusi nė vienoje analizuotoje ekonominių nuostolių atlyginimo byloje.
3. Prancūzijos pozicija grynai turtinių nuostolių atlyginimo atžvilgiu yra labiausiai pagrįsta ir jurisprudencijoje kelia mažiausiai praktinių problemų. Generalinio delikto taisyklės bei priežastinio ryšio teorijos suderintas taikymas visapusiškai užtikrina ekonominių nuostolių atlyginimą racionaliai apibrėžiant deliktinės atsakomybės ribas. Prancūzijos teismai, sprendami ekonominių nuostolių atlyginimo klausimą, vadovaujasi aiškiais teisiniais deliktinės atsakomybės kriterijais, kurie sudaro sąlygas priimti pagrįstus, bylos šalių teisėtus lūkesčius atitinkančius sprendimus. Tuo tarpu grynai turtinius nuostolius ribojančių valstybių teismai, mechaniškai atmesdami šių nuostolių atgynimo galimybę, daugiausia dėmesio skiria ne bylos šalių interesų suderinimui, bet vis dar nesėkmingiems bandymams suformuoti racionali minėtos taisyklės pagrindą.
4. Deliktų faktinių aplinkybių įvairumas grynai turtinių nuostolių atlyginimo byloje lemia tai, jog kai kuriose situacijose liberalus požiūris į jų atlyginimą nėra vertintinas teigiamai. Tais atvejais, kai deliktinės atsakomybės taikymas, atsižvelgiant į neteisėto veiksmo pobūdį, neadekvačiai apsunkintų nuostolius sukėlusį asmenį, yra teisinga ir racionali jį riboti. Tačiau tai tik išimtiniai atvejai, kurie neturi jokios neigiamos įtakos bendram liberalios pozicijos pagrįstumui.

5. Lietuvos teisės sistemos deliktinę atsakomybę reglamentuojančiame normos nenustato jokių kliūčių grynai turtinių nuostolių atlyginimui. Įtvirtinta generalinio delikto taisyklė bei „lankstaus“ priežastinio ryšio teorija suponuoja, kad Lietuvai artimiausia yra liberali Prancūzijos pozicija, kuria autorė ir rekomenduoja vadovautis atsiradus teismų praktikos formavimo poreikiui.

Literatūros sąrašas

1. Teisės aktai:

- 1) Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014);
- 2) 1985 m. liepos 25 d. Tarybos direktyva 85/374/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už gaminius su trūkumais, derinimo (OL, 1985 L 210, p. 29);
- 3) Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262);
- 4) Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810);
- 5) Lietuvos Respublikos audito įstatymas (Valstybės žinios, 1999, Nr. 59-1916);
- 6) Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (Valstybės žinios, 2004, Nr. 50-1632);
- 7) Antrasis Amerikos deliktų teisės normų sąvadas (*Restatement Second of Torts* 552 (2) 1977);
- 8) Vokietijos civilinis kodeksas (*Bundesgesetzblatt* I p. 42, 2909, 2003 I p. 738);
- 9) Austrijos civilinis kodeksas (Stand BGBl. Nr. 118/2002);
- 10) Prancūzijos civilinis kodeksas (J.O. du 17/03/1995).

2. Specialioji literatūra:

- 1) BANAKAS, E.K. *Civil Liability for Pure Economic Loss*. London: Kluwer Law International, 1996;
- 2) European Centre of Tort and Insurance Law, VAN BOOM, W.H., KOZIOL, H., WITTING, C. A. (eds.), *Tort and Insurance Law Vol. 9, Pure Economic Loss*. Springer – Verlag/Wien, 2004;
- 3) Cambridge Studies in International and Comparative Law, The Common Core of European Private Law, The Trento Prospect, eds., BUSSANI, M., PALMER, V.V. *Pure Economic Loss in Europe*. Cambridge University Press, 2003;
- 4) VAN GERVEN, W., LEVER, J., LAROUCHE, P., *Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law*: Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2000;
- 5) GORDLEY, J. *Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment*. New York: Oxford University Press, 2006;
- 6) KELLY, P., ATTREE R., *European Product Liability*. London: Butterworths, 1992;

- 7) MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. 1-asis leid. Vilnius: Justitia, 2003;
- 8) MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*, Vilnius: Justitia, 1995;
- 9) MIZARAS, Vytautas. Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. In *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Konferencijos medžiaga. 2005;
- 10) SELELIONYTĖ-DRUKTEINIENĖ, S. Deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencija. *Justitia*, 2008, nr. 1;
- 11) SPIER, J. *The Limits of Expanding Liability. Eight Fundamental Cases in a Comparative Perspective*. The Hague: Kluwer Law International, 1998;
- 12) European Group of Tort Law. *Principles of European Tort Law. Commentaries*. Springer-Verlag/Wien, 2005.

3. Teismų praktika:

- 1) Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. balandžio 17 d. nutartis c. b. *B. Leskauskas v. Vilniaus miesto 22-ojo notarų biuro notarė S. Bilinskienė*, Nr. 3K-3-614/2002, kat. 39.2.2;
- 2) Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 9 d. nutartis c. b. *R. Berželionytė v. VšĮ „Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinika“*, Nr. 3K-3-566/2005, kat. 44.5.2.15;
- 3) Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo teismo civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 21 d. nutartis c. b. *Š. G. v. Audito kokybės kontrolės komitetas*, 3K-3-582/2007, kat. 15.3.3; 19.4;
- 4) JAV, *Ultramares Corporation v. Touche Niven & Company* [1931], 255 NY 170;
- 5) JAV, Kalifornijos Aukščiausiasis teismas, *J'Aire Corp. V. Gregory* [1979] 598 P.2d 60;
- 6) JAV, New Jersey Aukščiausiasis teismas, *People Express Airlines, Inc. v. Consolidated Rail Corp.* [1985] 495 A.2d 107;
- 7) JAV, Vašingtono Aukščiausiasis teismas, *Consumers Power Company v. Mississippi Valley Structural Steel Company* [1986] 636 F. Supp. 1100;
- 8) JAV, Kalifornijos Aukščiausiasis teismas, *Bily v. Arthur Young & Co* [1992] 11 California Reporter 2nd Series;
- 9) JAV, Vašingtono Aukščiausiasis teismas, *Touchet Valley Grain Growers Inc. v. Opp and Seibold General Construction Inc.* [1992] 831 P. 2d 724;

- 10) JAV, New Jersey Aukščiausiasis teismas, *Duncan v. Afton, Inc.*, [1999] 991 P 2d 739;
- 11) Anglija, Lordų Rūmai, *Simpson & Co. v. Thomson* [1877] 3 AC 279 (HL);
- 12) Anglija, Lordų Rūmai, *Caparo Industries Plc. v. Dickman* [1990] 2 AC 605;
- 13) Anglija, Lordų Rūmai, *Donoghue v. Stevenson*, [1932] AC 562, 580;
- 14) Anglija, Lordų Rūmai, *Headly Byrne & Co. Ltd v. Heller & Partners Ltd.* [1964] AC 465, 517;
- 15) Anglija, Lordų Rūmai, *Smith v. Eric S Bush*, [1990] 1 AC 831;
- 16) Anglija, Lordų Rūmai, *Murphy v. Brentwood* [1991] 1 AC 398;
- 17) Anglija, Lordų Rūmai, *Spring v. Guardian Assurance Plc* [1994] 3 All ER 129;
- 18) Anglija, Apeliacinis teismas, *Cattle v. The Stockton Waterworks Co.* [1875] LR 10 QB 453;
- 19) Anglija, Apeliacinis teismas, *Anglo-Algerian Steamship Co. Ltd. v. Houlder Line, Ltd.* [1908] 1 KB 659;
- 20) Anglija, Apeliacinis teismas, *La Societé Anonyme de Remorquage à Hélice v. Bennets*, [1911] 1 KB 243;
- 21) Anglija, Lordų Rūmai, *Attorney-General for New South Wales v. Perpetual Trustee Co. (Ltd.)* [1955] AC 457, 484;
- 22) Anglija, Apeliacinis teismas, *Spartan Steel & Alloys Ltd v. Martin & Co. (Contractors) Ltd.* [1973] 1 QB 27;
- 23) Austrija, Austrijos Aukščiausiasis teismas, 1972 m. rugsėjo 6 d. sprendimas, JBI 1973, 579;
- 24) Austrija, Austrijos Aukščiausiasis teismas, 1972 m. balandžio 18 d. sprendimas, JBI 1973, 581;
- 25) Prancūzija, Civilinė byla 2e, 1970 m. gegužės 8d., 1970 somm. 203;
- 26) Prancūzija, Prancūzijos Kasacinis teismas, 9 octobre 1979 nutartis, Bulletin des arrêtes de la Cour de Cassation (chambres civiles) 1979, I no. 241.

4. Elektroniniai dokumentai:

- 1) PEL Liab. Dam. *Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another* [interaktyvus]. 2006, [žiūrėta 2009-03-14]. Prieiga per internetą: http://www.sgecc.net/media/downloads/updatetortlawarticles_copy.doc

Santrauka

Šiame magistro darbe analizuojama grynai turtinių nuostolių atlyginimo problema. Grynai turtiniai nuostoliai daugumoje valstybių suvokiami kaip trečiųjų asmenų ekonominio pobūdžio nuostoliai, kurie patiriami įvykus deliktui tarp kitų asmenų. Žvelgiant lyginamuoju aspektu, valstybių teisės sistemose yra suformuotos dvi pozicijos šių nuostolių atžvilgiu: liberalioji ir griežtoji. Pirmoji pozicija, leidžianti grynai turtinių nuostolių atlyginimą, vyrauja Prancūzijoje. Tuo tarpu JAV, Anglijoje, Vokietijoje ir Austrijoje yra taikoma grynai ekonominių nuostolių atlyginimo ribojimo taisyklė. Magistro darbo autorė atlikdama lyginamąjį tyrimą, stengėsi išsiaiškinti, kokios priežastys skatina riboti grynai turinių nuostolių atlyginimą, taip pat įvertinti, kurios valstybės pozicija yra racionaliausia ir teisiškai labiausiai pagrįsta. Tiesa, pažymėtina yra tai, kad nors valstybėje vyrauja viena ar kita pozicija, tam tikrais atvejais neapsieinama be pagrindinės taisyklės išimčių. Lietuvoje šiuo klausimu kol kas dar nėra nei teismų praktikos, nei mokslinių diskusijų. Tad autorė, išanalizavusi įstatyminę bazę, pateikia išvadą, kad Lietuvai artimiausia galėtų būti Prancūzijos pozicija. Be lyginamosios valstybių teisės sistemų analizės, magistro darbe pateikiamas ir istorinis ekonominių asmens interesų apsaugos tendencijų tyrimas, siekiant išsiaiškinti, kada atsirado grynai turtinių nuostolių ribojimo taisyklė ir dėl kokių priežasčių. Taip pat paskutinėje magistro darbo dalyje lyginamuoju aspektu yra analizuojamos grynai turtinių nuostolių atlyginimo galimybės trijose pagrindinėse šio pobūdžio nuostolių atlyginimo klausimą keliančiose bylose - audito, „kabelių“ ir netinkamos kokybės produktais sukeltos žalos.

Summary

‘Recovery of Pure Economic Loss: Comparative Aspects‘

The thesis ‘Recovery of Pure Economic Loss: Comparative Aspects’ provides a comparative analysis of recovery possibilities of pure economic loss in six different countries, namely the USA, England, Germany, Austria, France and Lithuania, that belong to different legal families and inherit distinct tort law traditions. In most of the countries pure economic loss define economic nature loss of third parties that are experienced in the case of the tort of other persons. The objective of investigation is to evaluate legal rationality of each regulatory system and to estimate which one of them causes least practical problems. In addition, as the position of Lithuania has not yet been settled, the author of the thesis proposes possible directions of the regulation of recovery of pure economic loss by analyzing legal basis of Lithuanian laws. The research consists of three parts each of them dealing with different aspects of the problem. First of all, the concept of pure economic loss is analyzed by trying to define the archetypical features of the mentioned loss and to expose the summarized topics that are discussed in doctrine and courts. The second part of the thesis covers historical investigation of the protection of economic interests and comparative analysis of legal regulation and jurisprudence of recovery of pure economic loss in six mentioned countries. Additionally, at the end of this part the author discusses the possibilities of harmonization of the countries positions for recovery of pure economic loss. The third part comprises the full scale analysis of three mainly common categories of cases that raise question of possibility to recover the mentioned kind loss. To be more precise, this part reviews situations of negligent audit, defective products and cut off of energy. The thesis is mostly prepared by referring to the works of comparative tort law scholars, namely J. Spier, H. Koziol, E. K. Banakas, and W. H. van Boom.